

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
Факультет соціології

Соціологія та сучасні соціальні трансформації

Матеріали

*XIII Міжнародної конференції студентів
та молодих науковців*

«Соціологія та сучасні соціальні трансформації»

19-20 листопада 2020 року, м. Київ

**Київський національний
університет
імені Тараса Шевченка
Факультет соціології**

Соціологія та сучасні соціальні трансформації

*Матеріали
XIII Міжнародної конференції студентів та
молодих науковців
«Соціологія та сучасні соціальні трансформації»
(19-20 листопада 2020 року, м. Київ)*

**Faculty of Sociology
Taras Shevchenko National University of Kyiv**

SOCIOLOGY AND CONTEMPORARY SOCIAL TRANSFORMATIONS

**Proceedings of the 13th International conference of students
and young scholars
“Sociology and Contemporary Social Transformations”
Kyiv, November 19-20, 2020**

Kyiv 2021

**Факультет соціології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка**

СОЦІОЛОГІЯ ТА СУЧАСНІ СОЦІАЛЬНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

***Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів
та молодих науковців
«Соціологія та сучасні соціальні трансформації»
19-20 листопада 2020 року, м. Київ***

Київ 2021

УДК 316.4(082)
С69

Учасники конференції:
молоді науковці

Схвалено до публікації
вченою радою факультету соціології
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(протокол №7 від 27 січня 2021 року)

С69 **Соціологія та сучасні соціальні трансформації:** Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року) / За ред. к. соц. н. Олени Вілкової, к. соц. н. Євгенії Мороз, к. соц. н. Анни Ташченко, к. соц. н. Людмили Юзви. – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

ISBN 978-617-7649-36-5

У збірнику представлено наукові доповіді студентів, аспірантів і молодих науковців – учасників XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців «Соціологія та сучасні соціальні трансформації» (м. Київ, 19-20 листопада 2020 року).

Для наукових працівників, аспірантів, викладачів і студентів, які навчаються за спеціальністю «Соціологія», а також усіх, хто цікавиться питаннями розвитку сучасної соціологічної науки.

Матеріали публікуються в авторській редакції

© Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, 2020

ISBN 978-617-7649-36-5

ЗМІСТ

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

КЛАСИЧНА І СУЧАСНА СОЦІОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ У ПОЯСНЕННІ НОВІТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Муравльова Марія

Теоретичний аналіз соціологічної компоненти соціальних технологій .. 11

Бондаренко Микола

Веберівський метод аналізу призначення держави: визначення актуальності 15

Сапелкіна Ганна

Харасмент як феномен сучасного суспільства: соціологічна інтерпретація 17

Сидоренко Дмитро

Масовий протестний рух в сучасному українському суспільстві 21

Гуца Катерина

Виклики для індивідуальних кроскордонних підприємців України в умовах пандемії COVID-19 24

Пех Яніна

Оніоманія як феномен постмодерного суспільства 27

Кохан Олександра

Проблема осмислення феномену праці у сучасному суспільстві..... 31

Яшкіна Дар'я

Роль дружби у стилі життя «solo-living» 32

Ivanova Anna

The Place of Neocolonialism in the Sociological System of Knowledge 36

Перекрест Аліна

Мова ворожнечі щодо використання фемінітивів в Україні (на прикладі контент-аналізу медіа-дописів на Facebook) 39

Демчук Валентина

Транснаціональна трудова міграція з України: досвід соціологічного вивчення..... 42

Вільхова Дарина

Дослідження соціально-демографічного портрету жительок та жителів мікрорайону: досвід дослідницької практики «[не]комфортна [не]околиця Чоколівка» 46

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Степанян Тігран

Україна та Вірменія у вимірі політичного дискурсу Нагірно-карабаського конфлікту: контент-аналіз 51

Гохман Маргарита

Досвід страху в публічних просторах міста як просторове вираження патріархату 53

Кириченко Роман

Використання моделей-трансформерів у соціологічних дослідженнях текстів..... 56

Бондаренко Микола

Репутаційні детективи або застосування методу експертного опитування в дослідженні політичного очорнювання 60

Деревинська Катерина

Проблематика пандемії коронавірусу, трансльована через інтернет-меми..... 63

Гупало Артем, Деревинська Катерина, Козюра Валентина, Олійник Анна

Особливості процесу навчання під час карантину 66

Клименко Станіслав

Перевірка рівня надійності інтегрального індексу позитивного соціального самопочуття молоді Л. П. Галич..... 70

Бурдін Ярослав

Чутливість змістовної валідності до культурного та часового контексту на прикладі індексу толерантності 72

Друкаренко Марта

Використання індексів у соціології на прикладі індексу довіри до вчених..... 76

Абіді Анастасія

Оптимальна висотність будинків в Україні: кейс зі Львовом 80

Якубова Ангеліна, Карацюба Анна, Резнік Ярослав

Роль присутності факультету у соціальних мережах при виборі майбутньої професії..... 85

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ

Чалюк Юлія

Соціально-економічні наслідки COVID-19 в Україні 89

Чикиринда Яна

Роль соціальних мереж у формуванні соціальних практик молоді..... 92

Кутюк Володимир

Значення статусу експерта у сучасних реаліях 95

Ясенів Микола

Структурна трансформація українського суспільства: особливості функціонування 98

Tashchenko Anna

Understanding Migration and Migrants: To Look ‘Under the Lantern’ or Where It Was Lost? 101

Жезняк Марина

Електронний уряд як форма взаємодії влади і громадян: український контекст 107

Франк Таїсія

Націєтворча біополітика та репродуктивні режими у постсоціалістичних європейських країнах..... 109

Сердюк Яна

Соціально-технологічна діяльність у нормативно-правовому полі України 113

Пересунько Тетяна

Вплив соціальних технологій на розвиток соціальних підприємств 117

Бабенко Вероніка

Перспективи розвитку молодіжної політики під впливом децентралізації в м. Маріуполь 120

Склярєва Ірина

Оцінювання ефективності каналів комунікації в соціальних проєктах. 121

Лагус Анастасія	
Особливості формування інформаційного суспільства в сучасній Україні	124
Шепель Ніна	
Оцінювання результатів діяльності соціального підприємства	126
Шпікер Марина	
Доступ до правосуддя в Україні: соціологічний вимір	129
Петрик Лев	
Гомеопатія як приклад сучасної симпатичної магії.....	132
СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	
Вепрєва Вероніка	
Ефективність корпоративної соціальної відповідальності під час кризових ситуацій.....	135
Музильов Олександр	
Форми прояву колективної образи у сучасному суспільстві	137
Улановська Анна	
Форми прояву колективної образи у сучасному суспільстві	141
Крижанівська Вікторія	
Абсентеїзм у цифрову епоху: онлайн- та офлайн-практики	144
Криворучко Максим	
Українська православна церква московського патріархату як інструмент у гібридній війні.....	148
Нагорна Марія, Цимбалюк Наталія	
Яка з моделей культурної політики найкраще відповідає регіональним умовам м. Києва?	151
Саган Олесь	
Фактори амбівалентності українського суспільства у виборі вектору політичного розвитку.....	154
Юськів Павло	
Вплив інституту спорту на життя спортсмена після завершення професійної кар'єри	158
Будник Олександра	
Онлайн-шопінг як специфічна соціокультурна практика сучасного суспільства споживання.....	162

Проскурня Маргарита

Гендерний аспект соціальних трансформацій у сучасному українському суспільстві..... 165

Кожемякіна Анастасія

Вплив інтернету на формування молодіжних субкультур 167

Тилик Альона

Трансформації міського активізму в Україні після Революції Гідності .169

КРУГЛИЙ СТІЛ «УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ХХІ СТОЛІТТЯ У ПОШУКАХ ОПТИМАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО ЛАДУ»

Каленський Володимир

Демократія в сучасній Україні: «Влада інстинктивної юрби» чи оптимальний державний лад? 173

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

КЛАСИЧНА І СУЧАСНА СОЦІОЛОГІЧНА ТЕОРІЯ У ПОЯСНЕННІ НОВІТНІХ ТРАНСФОРМАЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Муравльова Марія¹

Теоретичний аналіз соціологічної компоненти соціальних технологій

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIII
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 19–20 листопада 2020
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Особливу значущість соціальні технології набувають в умовах сьогоденної України, яка здійснює складний перехід від жорстко спланованої організації громадського життя до суспільства, заснованого на економічній та політичній волі, ініціативі та індивідуальній відповідальності кожної людини. Щоб знайти нові форми та засоби організації суспільної життєдіяльності у всіх її сферах, потрібно виробити та реалізувати найрізноманітніші соціальні технології, особливо у сфері управління, де чітко постає ефективність соціальної технологізації.

Базою для динамічного розвитку соціальних технологій стають знання та досвід, накопичені соціологічною наукою. Найбільш інтенсивно ідейно-теоретичні основи наукового технологізму почали формуватися у результаті виникнення соціологічної науки вже на її першому, класичному етапі.

Так, у середині XIX ст. остаточно сформувалися чотири провідні парадигми соціальних змін – теологічна, революціоністська, реформістська та суб'єктивістська. З погляду теологічної доктрини, соціальні зміни визначені Богом та є результатом Божого провидіння. Революціоністський підхід до соціальних змін базувався в основному на концепті соціальної революції, як єдиного радикального засобу суспільних перетворень. Прихильники реформістської парадигми розглядали соціальні зміни як процес поступового та висхідного перетворення суспільства аж до повної зміни його природи.

Нарешті, суб'єктивістський підхід припускав повну свободу особистості у справі перетворення громадського життя, що повинне здійснюватися «великою» людиною або особливим «творчим» класом завдяки тому, що

¹ Студентка 2 курсу факультету лісового господарства, Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

вони краще пізнали соціальні закони та своє суспільне призначення у зміні соціуму.

Завдяки внеску таких вчених, як М.Вебер, Т. Парсонс, П. Сорокін та Р. Мертон сучасна соціологічна наука збагатилася розумінням фундаментальних категорій та понять, які забезпечували становлення та розвиток теорії й практики соціальних технологій. Серед них такі найважливіші категорії, як «соціальна дія» (М. Вебер); «соціальна мобільність», «соціальна поведінка», «соціокультурна динаміка», «соціальна стратифікація» (П. Сорокін); «структура соціальної дії», «стандартизовані очікування», «соціальний діяч», «соціальна ситуація», «орієнтація діяча на ситуацію», «диспозиції потреб», «типові змінні дії», «узагальнена адаптивна здатність» (Т. Парсонс); «дисфункція», «типи індивідуальної адаптації»: «конформізм», «інноваційність», «ритуалізм», «ретритизм», «бунт» (Р. Мертон) та багато інших [1, с. 53–54].

Свій внесок у становленні й розвиток соціально-технологічних ідей зробили такі соціально-політичні напрямки та течії, як лібералізм, соціал-демократія та реформізм, які не тільки визначили суть та зміст реформ, їх структуру та вимоги до них, але й узагальнили значний світовий досвід практичної реалізації соціальних перетворень. Як окремий напрямок у системі наукового знання, теорія соціальних технологій почала активно розвиватися з початку ХХ ст. у межах теорії соціального управління та соціальної інженерії. Виникнення соціальної інженерії пов'язано зі спробами використати висновки соціологічної науки для розв'язання нагальних практичних завдань, створення ефективних соціальних технологій.

У США, Франції, Англії у 1920-х роках широко розробляються та впроваджуються різні технології спільних дій, а також організаційні технології та технології самоменеджменту. Багато ідей та досвід цих за суттю соціальних технологій було акумульовано у теорії людських відносин, розроблених у 1920–1930 рр. американським соціологом і психологом Е. Мейо.

Також соціоінженерний підхід почав формуватися у вітчизняній соціології та був пов'язаний з іменами А. Богданова, М. Бірштейна, А.Гастева, П. Керженцева, О. Єрманського та інших. Але у 1930-і рр. науковий інтерес до теоретичних основ соціальних технологій падає через ідеологічне неприйняття всього, що стосувалося закордонної соціальної інженерії [2, с. 82]. Із середини 1960-х років в СРСР відновлено праці з розвитку методології та методів соціоінженерної діяльності, які здійснюються за наступними напрямками: практика соціального планування, розробка цільових комплексних програм розвитку регіонів, галузей і сфер громадського життя (з 70-х років), соціальне проектування, управлінське та інші види консультування (70-80-і роки), [2, с. 84].

Ще одне найважливіше ідейне джерело теорії соціальних технологій – праксіологічна наука, що вивчає людську діяльність, її стратегію, програми й системи дій. Фундаментальною основою праксіології є прагнення людини до вдосконалення своєї діяльності, підвищення її ефективності. Хоча різні

аспекти оптимальної людської діяльності розглянуто у працях Платона, Аристотеля, Фр. Бекона, Дж.Локка та Н. Макіавеллі, праксіологія як галузь наукових знань відокремилася тільки у середині ХХ ст. у зв'язку із розвитком науково-технічного прогресу та технологізацією різних сфер суспільства. Значний вплив на становлення праксіології мали Ф. Тейлор, А. Ле Шательє, А.Файоль, Г. Емерсон, Е. Мейо, Н. Віннер, Т. Котарбинський, Т.Пщоловський та інші.

Важливу роль у становленні теорії соціальних технологій мали праці англійського філософа і соціолога К. Поппера – фундатора теорії трьох світів (фізичного, ментального та світу об'єктивного знання), концепції фальсифікації та доктрини «відкритого суспільства». Завдяки його дослідженням до сучасної науки увійшли такі фундаментальні терміни, як «соціальна технологія» та «соціальна інженерія». Осмислюючи досвід реалізації різних соціальних проектів, К. Поппер спробував вирішити класичну наукову проблему соціально-технологічної діяльності, сутність якої у тому, що досі не існує гарантій від небажаних наслідків суспільних перетворень. У зв'язку із цим він запропонував з перших наукових класифікацій соціальних технологій: холістичні (або утопічні) та часткові. Останні відрізняються масштабами, прагненням подолати негативні наслідки, обережністю, поступовістю, підконтрольністю перетворень, а також можливістю їхньої корекції й припинення [3, с. 42]. Завдяки К. Попперу соціально-технологічна парадигма знайшла наукове підтвердження, стала досить популярною у системі суспільних і соціальних наук.

Помітний внесок у розвиток теорії та розуміння природи соціальних технологій зробив відомий болгарський соціолог Н. Стефанов. У своїй книзі «Суспільні науки та соціальна технологія» (1976) він дав чітке наукове визначення соціальної технології як діяльності, у результаті якої «досягається поставлена мета й змінюється об'єкт діяльності» [4, с.28]. Крім того, ця діяльність, на думку Н. Стефанова, «попередньо розподіляється на цілу низку певних операцій, спрямованих на досягнення конкретної мети або завдання [4, с.39]. Одночасно з цим, він аргументував структуру, варіативність і типологію соціальних технологій, роз'яснив роль суспільних наук у їхньому становленні та розвитку. Завдяки його ідеям набули всебічного розвитку процеси проектування та впровадження соціальних технологій, а також такі методи соціальних технологій, як моделювання й експеримент; операціональні ігри та «мозкова атака»; морфологічний метод, а також методи розробки сценаріїв та експериментальної оцінки. Н.Стефанов дає глибокий науковий опис окремих видів соціальних технологій, зокрема, технології управління.

Еволюція теорії соціальних технологій, як і соціальних наук у цілому, тривалий час знаходилася під впливом соціально-філософських ідей модернізму, що містять сукупність таких приватних принципів, як монізм, фундаменталізм, елементарізм, редуccionізм, лінійність, динамічність тощо. Але вже до середини ХХ ст. соціальні науки, розвиваючись у межах ідей

модернізму, підтвердили свою неадекватність у висвітленні соціальної реальності, не забезпечили серйозної її експертизи й технологізації.

Таким чином, до кінця ХХ ст. теорія соціальних технологій активно розвивається у межах нового соціально-філософського напрямку, який був названий «постмодернізм», якому властиві такі характерні риси. По-перше, постмодернізм є ідейним супротивником модернізму як соціально-філософської й світоглядної теорії, яка пропонує постійний розвиток науки й науково-технічного прогресу. По-друге, постмодернізм вбачає основною причиною соціально-економічних криз ХХ ст. насамперед раціоналізм, позбавлений духовно-морального та гуманістичного ґрунту. Тому він критикує технократичну парадигму розвитку суспільства як антигуманну, детерміністську, що приводить до трагічного для нього наслідку. По-третє, якщо у методологічному плані раціоналізм спирається на ідеї системності, цілісності та детермінізму, а також на суворі кількісні методи досліджень, то постмодернізм пропагує хаос, розпад, перехідність, стихію, плюралізм, релятивізм і додатковість, використовуючи головним чином якісні підходи до осмислення всього різноманіття системних проявів сутності соціальної реальності.

Отже, ми можемо констатувати, що у генезисі теорії соціальних технологій помітне місце посідає наукове теоретичне соціологічне знання. Класики соціології та сучасні дослідники доклали багато зусиль, аби ідея соціальної технології мала твердий науковий фундамент. Нам, як представникам соціологічної науки, вельми цікаві перспективи використання соціологічних методів та відповідних дослідницьких технологій як компоненту відповідних технологій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дятченко Л. Я. Социальные технологии в управлении общественными процессами / Л.Я. Дятченко. – Белгород : Центр социальных технологий, 1993. – 343 с.
2. Катвалюк А. Л. Социальные технологии / А. Л. Катвалюк. – Тернополь : Экон. думка, 2001. – 284 с.
3. Поппер К. Злиденність історизму. - Київ: «АБРИС», 1994. – 192 с.
4. Стефанов Н. Общественные науки и социальная технология: Пер. с болг. / Предисл. и общ. ред. д-ра техн. наук, проф. В. Г. Шорина. – Москва : Прогресс, 1976. - 250 с.

Бондаренко Микола¹

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIII
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 19–20 листопада 2020
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Веберівський метод аналізу призначення держави: визначення актуальності

З-поміж усіх заслуг М. Вебера, окремих пласт його наукових досліджень присвячено темам аналізу існування і трансформацій політичних систем.

Перше, про що необхідно зауважити, вихідним пунктом веберівського методу є визнання ним повної неадекватності понятійних уявлень і об'єктивно заданої політичної реальності. Внаслідок повороту від марксового визначення існування загальних систем соціально-науковий метод стає номіналістичним в тому сенсі, що всі поняттєві зусилля мають бути лише мисленими конструкціями, які висвітлюють досліджуваний субстрат в середовищі мови, але не можуть визначати сам об'єкт як такий, його внутрішню структуру [1, с.443].

Отож, започаткована М. Вебером мислена конструкція є лише евристичним методом, який свідомо зрікається відтворювати квінтесенцію структури предмета. На цьому фундаменті вчений елімінує всі колективні поняття і розуміє клас, товариство, державу лише як певні форми людської взаємодії. Зрештою, соціально-дієвий індивід, який зорієнтований на взаємодію з іншими, стає кінцевою реальністю та вищою єдністю цього методу.

Руйнуючи все ще актуальну традиційну теорію природного права та далеко відійшовши від об'єктивного духу Г. Гегеля, соціолог визначає державу як владну спільноту, яка здійснюється бодай тільки через специфічні взаємозв'язки людей, які орієнтуються на певні історично мінливі уявлення цінностей. Чи не найважливіший конструктивний момент цієї загальної тенденції для даного дослідження полягає в тому, що М. Вебер вбачає в ній засіб збереження залишкових індивідуальних шансів свободи в бюрократично раціоналізованому світі [1, с.443].

Паралельно з цим до основних рис веберівського методу належить визнання плюралізму цінностей і відмова від оцінок. Тут неабиякою привабливою у контексті дослідження нашої проблематики є свідомо відмова М. Вебера виводити норми оцінок з політичних інституцій. У цьому сенсі веберівська політична соціологія зайнята не інституціями, як-то держава, а лише їхньої доцільністю щодо визначеної мети, поставленої індивідами, що задіяні в державотворенні. З цих положень він доходить висновку, що маркувати категорією «перевага», з огляду на форми здійснення державної влади не має сенсу, так як це залишається виключно питанням доцільності.

¹ Студент 2 курсу філософського факультету, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Тепер вважаю за потрібне розглянути важливий аспект – співставлення бюрократії та політичного керівництва. На практиці М. Вебер детально відобразив ті наслідки, на які варто очікувати якщо одна із них спробує перебрати функції іншої. Вчений наводить приклад подій, що мали місце після відставки О. Бісмарка. На його думку, саме тоді наглядно можна було побачити як державна бюрократія перебирає на себе суто політичні питання і як наслідок дилетантизм та профанація рядових адміністративних службовців заступає важливі політичні дії.

У випадку домінанти політичної складової варто навести приклад залежних держав, які знаходяться під тиском політичної влади інших. Адже «...будь-який успіх насильницької зовнішньої імперіалістичної політики сприяє насамперед підвищенню престижу і зміцненню «внутрішнього» становища та впливу тих класів, станів і партій, під керівництвом яких цього успіху досягнуто» [2, с.102].

Таким чином, інтенція вчення про державу не замикається на її міфологізації до левіафану, а навпаки мета такого утворення – в зусиллі розвинути соціологічну, тобто найбільш загальну дефініцію держави як панівного об'єднання.

Сьогодні класична теорія М. Вебера надзвичайно актуальна в контексті аналізу минулих трансформацій, яких зазнало українське суспільство і наслідків, що ми маємо змогу спостерігати наглядно. Проте, у загальносвітовому масштабі, допоки існують авторитарні і тоталітарні системи управління, а телос державного панування може стверджуватись децизионістськи, і політична наука приречена наука на безсилля, якщо вона дефінуватиме поняття держави з її звичаєвих завдань та цілей. Якщо вона залишить це без зміни, то буде змушена, як і вчення про керівництво, залишити поза увагою своє критичне завдання визначення реальних державницьких сил, чим наражатиметься на небезпеку впасти в абстрактне нормопокладання [1, с.450].

Веберівська концепція легітимного соціального порядку, для того, щоб її об'єктивно використовувати сьогодні потребує доопрацювання та адаптації до сучасних умов, передусім через те, була створена у свій час для того аби аналізувати події за життя самого М. Вебера [3, с. 4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Класики політичної думки від Платона до Макса Вебера / за ред. проф. Євген Причепій: Пер. з нім. – Київ: Тандем, 2002. – 584 с.
2. М. Вебер. Політичні спільноти і господарство. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/weber/wbs05.htm>
3. М. Вебер. Концепція легітимного соціального порядку Макса Вебера: критичний аналіз. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2015/11/98.pdf>
4. М. Вебер. Социализм: речь для общей информации австрийских офицеров в Вене (1918 г.). [Электронный ресурс] – Режим

доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsializm-rech-dlya-obschey-informatsii-avstriyskih-ofitserov-v-vene-1918-g>

5. М. Вебер. Хозяйство и общество. [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://socioline.ru/files/5/39/veber_m._hozyaistvo_i_obshchestvo._oche_rki_ponimayushchei_sociologii._tom_i._sociologiya-2016.pdf

6. М. Вебер. Протестантська етика і дух капіталізму. – Київ, 1994. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://lib.sumdu.edu.ua/library/docs/Materiali_do_kyrsiv/Veber.pdf

7. М. Вебер. Политика как призвание и профессия. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.kant.narod.ru/weber.htm>

Сапелкіна Ганна¹

Харасмент як феномен сучасного суспільства: соціологічна інтерпретація

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Українське суспільство трансформується, обравши для себе шлях демократизації, захисту прав та свобод кожного громадянина.

Відповідно до Загальної декларації прав людини, ідеал вільної особистості, яка користується громадянською і політичною свободою і свободою від страху та нужди, можна здійснити лише, якщо будуть створені такі умови, при яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними і культурними правами, так само як і своїми громадянськими і політичними правами. Відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, держави зобов'язані заохочувати загальну повагу і дотримання прав і свобод людини [1].

Втім, на практиці виходить так, що у багатьох випадках добропорядна людина залишається незахищеною перед агресією та невіглаством інших. Не існує законів, які б передбачали санкції за образливу поведінку та приниження.

Одним з найагресивніших проявів такої поведінки є харасмент. Зазвичай цей термін вживається, коли йдеться про сексуальні домагання, що нав'яне засобами масової інформації (до речі, законодавство США передбачає покарання за сексуальне домагання, втім, в Україні карають лише за зґвалтування).

¹ Студентка 2 курсу факультету лісового господарства, Харківський національний аграрний університет імені В.В. Докучаєва.

Харасмент на сьогоднішній день у нашій країні не вважається чимось неприпустимим. Досягти покарання агресора як суб'єкта харасменту у рамках правового поля нашої держави майже нереально. Аби громадяни України були захищені від харасменту на законодавчому рівні, необхідно чітко визначити з яким саме явищем ми маємо справу.

Термін «харасмент» має юридичну природу і приналежність, але останнім часом він отримав велике розповсюдження у сучасному публічному дискурсі, особливо в останні роки, у зв'язку з кричущим викриттям чисельних випадків сексуальних домагань відомих американських продюсерів по відношенню до жінок-акторок. Втім, дослідниця А.Рівіна стверджує, що «харасмент – не лише сексуальний. Це будь-які дії, коли одна людина спеціально робить неприємно іншій людині, користуючись її вразливістю» [2], а експертка А. Красильникова підкреслює, що «харасмент – це не стільки про ставлення, скільки про владу, тобто про те, що одна людина, яка, як правило, вже має деяку владу у своїх руках, хоче продемонструвати її іншій» [2]. Більш того, повага до особистих меж іншої людини, ставлення до неї як до рівної, тактовність й ненасилля не виключають флірту, прояву сексуальності тощо.

В цілому ж аналіз різноманітних визначень харасменту та висловлювань щодо харасменту свідчить про необхідність чіткого наукового визначення цього явища.

На нашу думку, соціологія як наука про соціальну (взаємо)дію і поведінку індивідів і груп, володіє значним потенціалом для максимально повного розкриття змісту харасменту.

З соціологічної точки зору харасмент являє собою деструктивну соціальну дію (фізичну, вербальну і невербальну) або поведінку (сукупність деструктивних дій), які є настирливими, небажаними для інших людей, такими, що ображають, принижують, порушують недоторканість приватного життя. Харасмен складається з повторюваних, наполегливих і провокативних дій стосовно людини, метою яких є знецінювання, підривання авторитету, заплямування репутації тощо [3].

За своєю суттю харасмент – це домагання. Домагання бувають різними і не обов'язково пов'язані з сексуальністю. Домагатися можуть не тільки на вулиці, чи в транспорті, але й на роботі та взагалі будь де. Домагання можуть бути психологічними та фізичними.

Проявами харасменту слід вважати: 1) небажані некоректні, вульгарні та подібні зауваження, жести, міміку, жарти з приводу раси, національності, релігії, статі, віку, інвалідності, сексуальної орієнтації, сімейного стану та інших ознак, які можуть бути підставою для дискримінації; 2) погрози і залякування на основі раси, національності, релігії, статі, інвалідності тощо; 3) небажані фізичні контакти (поплескування, пощипування тощо). Підкреслимо, що такі домагання мають не тільки сексуальних характер і можуть стосуватися як жінок, так і чоловіків.

З соціологічної точки зору харасмент також можна розглядати як форму насильницької дії або поведінки. Отже, це явище пов'язане з бажанням людей

(насильницьким чином) встановлювати владу над іншими та почуттям безкарності за це. За словами Д. Келтнера – очільника лабораторії соціальної взаємодії у Берклі, дослідження підтверджують наступне: отримавши владу, люди починають менше відчувати емпатію, менше зчитувати емоції оточуючих і починають імпульсивно порушувати етнічні норми. Одне з останніх досліджень вище згадуваної лабораторії показало, що схильність до зловживання владою навіть в більшій мірі проявляють ті, у кого її зазвичай немає (як тільки у них з'являється така можливість). Наприклад, опинившись у ситуації влади над (слабкою) жінкою, чоловіки з хронічно низьким рівнем влади вдаються до харасменту значно частіше і агресивніше, ніж у звичайних повсякденних умовах.

Посилаючись на результати досліджень вважаємо за необхідне зауважити, що влада сама по собі «сексуалізована». Опитування соціального психолога Д.Джордан, проведене серед півтори тисячі професіоналів, підтвердило, що влада збільшує впевненість людини у її сексуальній привабливості. Відповідно до цього ж дослідження, люди, наділені владою, навіть починають через це зраджувати своїм партнерам [3].

В даній роботі ми ставили на меті не тільки надати соціологічне визначення харасменту, але й визначити теоретико-методологічні підґрунтя для його соціологічного вивчення.

Виходячи зі взаємозв'язку харасменту з відносинами влади-підпорядкування, на нашу думку, цілком придатними для соціологічного обґрунтування цього феномену видаються теорії влади.

Наприклад, Т. Гоббс як засновник каузального підходу до пояснення влади, розглядає останню як специфічні причинні (соціальні) відносини. Влада ініціюється (соціальною) дією певних індивідів та/або груп і проявляє себе в каузальному відношенні. За Т. Гоббсом, «влада характеризує відносини між агентами, в яких один агент може стати причиною певних дій іншого агента» [4]. Влада за Гоббсом – це диспозиційне поняття, яке висловлює потенціал суб'єкта влади досягти гарантованого підпорядкування об'єкта і контролювати об'єкт. У відповідності зі своїми уявленнями про природу людини, Гоббс розглядає владні відносини як асиметричні і конфліктні, тобто такі, що відображують панування одних людей над іншими.

На окрему увагу заслуговує концепція М. Вебера, в якій поняття влади набуло цілком сучасного і чіткого визначення. Вебер розглядав владу як «ймовірність того, що актор буде в змозі реалізувати свою волю в соціальних стосунках, навіть всупереч опору, незалежно від того, на чому ця ймовірність ґрунтується» [4]. У веберовському визначенні підкреслюються наступні основні риси влади: 1) влада не є приналежністю індивідів, а існує у соціальних взаємодіях, які між ними складаються; 2) влада повинна визначатися в термінах ймовірності, можливості; 3) основу влади можуть складати будь-які властивості або відносини; 4) влада завжди проти когось, вона передбачає конфлікт і дії всупереч інтересам людей. Як і Гоббс, Вебер розглядає владу як навмисні асиметричні стосунки між індивідами (але не групами або спільнотами). На відміну від авторитету,

влада пов'язана не з соціальними позиціями або ролями, а з персональними якостями індивідів.

Цікавою також є і (більш сучасна) концепція влади Р.Даля. Вчений розглядає владу як контроль за поведінкою. Він пропонує концепт «інтуїтивної ідеї влади» - це коли «А має владу над Б настільки, наскільки може змусити Б робити щось, що Б в іншому випадку не став би робити» [4].

В цілому, існує досить багато цікавих теорій та концепцій, що пояснюють стосунки влади/підпорядкування, та можуть бути застосовані саме для соціологічного пояснення харасменту як форми деструктивної (насильницької) соціальної дії або поведінки, що є проявом бажання людей встановлювати владу над іншими. Нам бачиться, що соціологічна концептуалізація харасменту та подальше емпіричне дослідження цього феномену у різних його проявах та сферах життєдіяльності людей, дозволять отримати більш правдиву і точну інформацію щодо наявності дискримінації (за віковою, гендерною та іншими ознаками) в сучасному українському суспільстві.

Наша подальша наукова робота буде пов'язана саме з аналізом зазначених теорій, пошуком тих з них, які є найбільш придатними для теоретичної інтерпретації поняття харасменту з огляду на перспективу подальшої операціоналізації та проведення відповідного емпіричного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенции и соглашения ООН [Электронный ресурс]. – Режим доступу: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml.
2. Харасмент – это не о сексе, а про власть [Электронный ресурс]. – Режим доступу: <https://www.novayagazeta.ru/articles/2020/06/20/85931-harassment-eto-ne-pro-seks-a-pro-vlast>
3. Мене домагаються! [Электронный ресурс] – Режим доступу: <https://central-ua.tv/longread/harassment/>
4. Ледяев В. Г. Власть: Концептуальный анализ [Электронный ресурс] / В. Г. Ледяев М.: РОССПЭН, 2001. – 384 с. – Режим доступу: <http://grachev62.narod.ru/led/chapt01.htm>.

Сидоренко Дмитро¹

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Масовий протестний рух в сучасному українському суспільстві

У сучасному суспільстві соціально-політичні процеси супроводжуються поширенням незадоволеності людей ситуаціями, що склалися в різних сферах суспільного життя, власне соціальною напруженістю, однією з форм проявів якої є соціальний протест.

Поняття «протест» охоплює широке коло феноменів. Однак в загальному можна сказати, що соціальний протест спрямований проти соціальної нерівності та проблем, що існують в певному суспільстві. Здебільшого дані проблеми мають економічний або політичний характер. Найчастіше протести, що базуються на підвалинах економічних проблем переростають в політичну форму. Приклади: протест, що стосуються виплат заробітних плат (шахтарі, працівники заводів, тощо), протести проти реформ що стосуються комунальних послуг, протести працівників середнього та дрібного бізнесу, що обурюються правилами «карантину вихідного дня», тощо. Формами вираження протесту можуть бути: мітинги, демонстрації, пікетування, кампанія громадянської непокори, страйки, голодування і так далі. Дослідниками наголошується, що до соціального і політичного протесту може бути віднесено і заперечення принципів суспільно-політичного життя та інститутами влади в цілому. [1, с. 198].

Концепцією, спрямованою на пояснення громадських рухів та протестних настроїв є *концепція колективної поведінки*, що пояснює відносно стихійну і неорганізовану поведінку людей, які реагують на невизначену або загрозливу ситуацію. Серед теорій колективної поведінки можна виділити теорію зараження Г. Лебона, теорію конвергенції Г. Олпорта, теорію виникнення норм В. Тернера, теорію політичного протесту Дж. Школьника, теорію «приростання» цінності Н. Смелзера. Кожна з них пояснює різні аспекти колективної поведінки, а саме: індивідуальну, групову, раціональну, ірраціональну, тощо.

Прихильники теорії колективної поведінки тлумачать соціальний протест як один з типів колективної поведінки, а саме поняття «протест» ставлять в один ряд з таким поняттям, як «натовп». Теорії, що звертають увагу здебільшого на ірраціональні психологічні чинники, допомагають усвідомити причини масових самогубств. Соціальні протести, що переростають в демонстрації або заворушення, можна глибше зрозуміти за допомогою теорій, що підкреслюють роль «раціональних» факторів - теорії конвергенції, політичного протесту або приростання цінностей.

¹ Студент 4 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

В соціологічній думці ХХ ст. — соціальні протести, як і будь-яка інша форма колективної поведінки, зв'язуються з підвищеною емоційною напруженістю (масовою ворожістю, соціальним занепокоєнням, масовими порушеннями, паніками, істерією, агресією) і характеризуються ірраціональністю (незвичністю, стихійністю, непередбачуваністю). Соціальні протести, на думку дослідників прихильників теорії *зараження*, — це рух радикально налаштованих натовпів. Найбільш руйнівною формою масової протестної поведінки визначається революція, яку Г. Лебон вважав проявом масової істерії, тріумфом ірраціональності.

Варто розрізнити поняття протестних акцій на такі складові елементи, як масові, групові та поодинокі, відповідно до кількості учасників. Перш за все, при деконструкції протестних дій ми стикаємося із явищем мотивації. Відповідно, якщо ми маємо справу із одиночним пікетом — це індивідуальна мотивація, якщо збирається група людей — групова, масова — сума групових. Так, за даними опитувань, проведених Київським міжнародним інститутом соціології станом на грудень 2019 року в акціях саме масового протесту готові брати участь 48% дорослих жителів України, що на 4% більше порівняно з 2018 роком. Дана тенденція є наростаючою з 2017 року. В середньому даний крок зростання становить ті ж самі 4%. Найнижчий рівень готовності до участі в акціях протесту спостерігається у Західному регіоні (61% не готові до протестів), найвищий — у Східному (39% не готові до протестів). У Центральному та Південному регіонах ситуація практично не відрізняється (не готові до протестів 46% та 45% відповідно) [2].

Незважаючи на те, що Революція Гідності змінила сприйняття громадян до масових протестів, загальнонаціональні протестні акції найближчим часом малоімовірні. Однак, варто зазначити, що, саме після подій Євромайдану 2013-2014 років, в Україні, поширення набувають протести з застосуванням більш радикальних дій: захоплення адміністративних будівель, протистояння поліції, тощо. До головних причин переходу громадян до насильницьких заходів можна віднести ігнорування владою мирних протестів. Здебільшого саме до масових протестних заходів можуть призвести фальсифікації виборів та узурпація влади.

Сьогодні в Україні протести є скоріше дієвим засобом тиску на владу, однак вони не завжди ефективні. Так, саме нинішня влада більш чутлива до протестів та схильна виконувати вимоги громадян, що висловлені у різних формах колективної дії. Також відомо, що громадяни часто заявляють про готовність виходити на акції протесту, однак слова та дії часто не співпадають. Серед ймовірних причин низької активності масових протестів можна виділити недовіру до лідерів, що очолюють протести, та відсутність віри в те, що протестні акції можуть щось змінити. Проплачені протести — дуже поширене явище в Україні, також не варто забувати, що фактор військових дій в Україні стримує громадян від участі в протестах, однак деякі суспільні групи він, навпаки, може заохочувати до радикальних дій [3]. Проводячи паралель між теоретичним базисом, можемо говорити про часткове накладання пояснень причин та передумов протестних рухів.

Однак особливістю саме сучасних соціальних протестів є зростання їх кількості, активності, що супроводжується масовістю. Протест в контексті сучасного українського суспільства, на яке вплинули новітні трансформації можна проаналізувати і як засіб комунікації. Сьогодні протести виражаються різноманітними акціями у вигляді слоганів та хештегів у соціальних мережах (telegram, Instagram, facebook, twitter), наприклад, #Євромайдан, #Blacklivesmatter, #HesNotMyPresident, #жывебеларусь, #stopaliev, тощо. Всі вони сприяють поширенню та підкресленню соціальної проблеми у соціальних мережах, але також є активаторами, які інформують бажаючих долучитися, де і коли відбудуться вуличні акції протестів.

Підбиваючи підсумки можна зазначити про таке: Україна — країна з активними соціально-політично орієнтованими громадянами, які своїми активними демонстраціями дали початок «весні протестів» в Росії та Білорусії. Наразі масових протестних акцій немає, що можна пояснити тим, що Україна пам'ятає про травматичний досвід минулих років, хоча все ж таки половина населення готова взяти участь у заходах подібного роду і дана тенденція підтримки протестного руху є наростаючою. Мітинги останнього періоду стосуються здебільшого секторального спрямування (мітинги євробляхерів, виступи проти карантину вихідного дня підприємців, тощо), але не несуть в собі загальнонаціональну проблему.

ЛІТЕРАТУРА

1. Політологічний енциклопедичний словник [Текст]: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів / відповід. ред. Ю. С. Шемшученко, В. Д. Бабкін. — К. : Генеза, 1997. — 400 с.
2. Готовність українців до участі в акціях соціального протесту, грудень 2019 [Електронний ресурс] // КМІС. — 2019. — Режим доступу до ресурсу: <http://kiis.com.ua/?lang=rus&cat=reports&id=911&page=1>.
3. Протести в Україні — думка експертів [Електронний ресурс] // Фонд «Демократичні ініціативи». — 2018. — Режим доступу до ресурсу: <https://dif.org.ua/article/protesti-v-ukraini-dumka-ekspertiv>.

Гуца Катерина¹

Виклики для індивідуальних кроскордонних підприємців України в умовах пандемії COVID-19

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIII
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 19–20 листопада 2020
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Пандемія COVID-19 має вагомий вплив на соціальне та економічне життя, змінюючи умови функціонування індивідів, інститутів та організацій. Новою «нормою» є дотримання соціальної дистанції та носіння масок для попередження розповсюдження вірусу. Обмеження міжнародного руху супроводжується перебоями в ланцюгах постачання [9, с.4]. Науковці передбачають можливість розвитку де-глобалізаційних тенденцій [10]. Прогнози економістів проголошують рецесію та депресію [8]. Звісно, подібні умови спричиняють низку викликів для індивідуальних крос-кордонних підприємців.

Відповідно, метою даної роботи є огляд викликів, з якими стикаються індивідуальні крос-кордонні підприємці та окреслення їх особливостей в Україні. Теоретичним підґрунтям роботи виступлять доробки стосовно впливу COVID-19 на підприємництво низки авторів, серед них В.Раттен, М.Рівз, П.Шварц, Ш.А.Захра, емпіричним підґрунтям для розгляду особливостей підприємництва в Україні виступить емпіричне дослідження чинників впливу на крос-кордонне індивідуальне підприємництво в Одеській області до пандемії.

Світова організація здоров'я проголосила спалах коронавірусу пандемією 11 березня 2020 року. Наслідками цього став карантин, закриття кордонів, обмеження роботи бізнесів, заборона проведення публічних заходів. Станом на 15 листопада 2020 р. кількість хворих на коронавірус у всьому світі складала 54,447,130 осіб, серед них 1,320,226 померли [5]. В Україні налічувалося 525 176 хворих та 9 508 померлих [1]. Окрім впливу на здоров'я людей, існує думка, що ковід-19 має настільки руйнівні наслідки для економіки, які можна порівняти лише з кризою часів Великої депресії [6]. Окрім цього, соціальними наслідками COVID-19 є посилення нерівності, ексклюзивність, дискримінація та підвищення рівня безробіття [7]. Дані умови породжують низку викликів для індивідуальних крос-кордонних підприємців.

Перший виклик, що буде описаний у даній роботі, впливає вже з самого означення крос-кордонного підприємництва. Так, крос-кордонне підприємництво – підприємницька активність, під час ведення якої індивіди перетинають міжнародний кордон. Воно зазвичай включає кооперацію у певній формі та партнерство. Крос-кордонне підприємництво охоплює різні

¹ Студентка 4 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

типи підприємництва: від неформальної роздрібної торгівлі та човникової торгівлі до організованих спільних підприємств та стратегічних альянсів між партнерами [12, с.95]. Однією із заporук успішної діяльності подібних підприємців є відкритість кордону, що забезпечує взаємодію регіонів, кооперацію індивідів. Ця відкритість забезпечувала обмін знаннями та технологіями, сприяла інтеграції індивідів, які населяють периферійні регіони. Інтернаціоналізація стала характеристикою світу до пандемії, підтвердженням чого була велика кількість міжнародних організацій та інститутів.

З настанням пандемії держави наклали обмеження на економічну діяльність, тимчасово зупиняючи роботу другорядних бізнесів, закриваючи кордони для другорядного трафіку. Найбільше закриття кордонів вплинуло на неформальних індивідуальних підприємців, зокрема, на човникову торгівлю, так як більшість країн світу частково або повністю ввели заборону на перетин кордонів для іноземців під час спалаху вірусу.

Наступним викликом, який спричинив коронавірус для індивідуальних крос-кордонних підприємців, є розпад мереж зв'язків [13, с.3]. Для індивідуальних підприємців включення у подібні мережі та обсяг соціального капіталу є значущими чинниками впливу на бажання вступати до крос-кордонної кооперації. Так, соціальні зв'язки допомагають обійти можливі ризики, пов'язані з веденням крос-кордонної діяльності, допомагають знизити вартість транзакцій, у деяких випадках обійти існуючу бюрократичну систему. Вони створюють підґрунтя для розбудови довіри та підвищують рівень обізнаності про іншу культуру [3, с.16]. Окрім цього, включення у мережі зв'язків забезпечує доступ до ресурсів, відкриває можливості для навчання та впровадження інновацій. Такі мережі формуються на основі особистих, наприклад, дружба або сімейних, бізнесових або професійних відносин. Руйнування існуючих мереж у зв'язку з пандемією та закриттям кордонів має негативний вплив на індивідуальне крос-кордонне підприємництво. Зменшується потік інформації та знань через обмеження кількості індивідуальних контактів з партнерами у зв'язку з нижчою мобільністю індивідів.

У ході пілотажного дослідження чинників впливу на перебіг індивідуального крос-кордонного підприємництва в Одеській області підтвердилася гіпотеза про те, що мережі зв'язків є вагомим чинником до вступу у таку діяльність. Респонденти зазначали, що вони знаходять нових клієнтів через знайомства та їм легше довіряти партнерам, яких вони знайшли через соціальні мережі зв'язків. Таким чином, можна зробити висновок про те, що розпад подібних мереж негативно відобразиться на підприємстві в Україні.

Наступним викликом, який впливає на діяльність індивідуальних підприємців, є зниження рівня споживчої впевненості [4, с.9]. Так, за даними Trading Economics індекс споживчої впевненості в Україні знизився з 95,9 у жовтні 2019 до 71,6 у жовтні 2020 [11]. COVID-19 впливає на споживчі практики індивідів через карантинні обмеження, які змушують споживачів

залишатися вдома, та через песимістичний погляд людей на майбутнє. Так, за даними опитування групи «Рейтинг» 68% українців вважають, що економічне становище в Україні погіршиться у найближчі півроку [2].

Виклики, що постали перед підприємцями через пандемію, не сприяють полегшенню ведення крос-кордонного індивідуального підприємництва. В Україні вони є додатком для вже існуючих перешкод для роботи індивідуальних підприємців, багато з яких були спричинені політикою держави. Так, опитані у ході власного авторського дослідження респонденти підкреслювали негативний вплив державної політики на підприємництво не лише в Одеському регіоні, а в країні загалом. Вони повідомляли, що хотіли би спростити законодавство, зменшити митні збори та фінансове навантаження на імпортера.

Таким чином, коронавірус створив низку викликів для індивідуальних крос-кордонних підприємців. Серед них можна виокремити закриття кордонів, вплив на споживчу впевненість та розпад мереж зв'язків. В Україні негативний вплив окреслених чинників підкріплюється хитким станом індивідуального підприємництва до пандемії. Важко спрогнозувати, наскільки затяжною буде криза та яким буде світ після COVID-19, однак з даного огляду зрозуміло, що пандемія створює перешкоди для ведення крос-кордонного підприємництва та має потенціал змінити діяльність індивідуальних підприємців на кордоні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коронавірус в Україні [Електронний ресурс] // Офіційний інформаційний портал Кабінету Міністрів України – Режим доступу до ресурсу: <https://covid19.gov.ua/>.
2. Україна на карантині: моніторинг суспільних настроїв [Електронний ресурс] // Соціологічна група "Рейтинг". – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <http://ratinggroup.ua/research/ukraine/7ffb32fbbacoba2a21713do9f2c5d5.html>.
3. Anderson A. Entrepreneurial social capital: conceptualising the social capital in new high tech firms. / A. Anderson, J. Park, S. Jack. // International Small Business Journal. – 2007. – №25. – С.245–272.
4. Carlsson-Szlezak P. What Coronavirus Could Mean for the Global Economy [Електронний ресурс] / P. Carlsson-Szlezak, M. Reeves, P. Swartz // Harvard Business Review. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.amcham-egypt.org/bic/pdf/corona1/What%20Coronavirus%20Could%20Mean%20of%20the%20Global%20Economy%20by%20HBR.pdf>.
5. COVID-19 CORONAVIRUS PANDEMIC [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.worldometers.info/coronavirus/>?
6. COVID-19: World economy in 2020 to suffer worst year since 1930s Great Depression, says IMF [Електронний ресурс] // Euronews. –

2020. – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.euronews.com/2020/04/14/watch-live-international-monetary-fund-gives-world-economic-outlook-briefing-on-COVID-19>.

7. Everyone Included: Social Impact of COVID-19 [Електронний ресурс] // United Nations. Department of Economic and Social Affairs – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.un.org/development/desa/dspd/everyone-included-COVID-19.html>.

8. McKibbin W. The economic impact of COVID-19 / W. McKibbin, R. Fernando. // Economics in the Time of COVID-19. – 2020. – №45.

9. Ratten V. Coronavirus (COVID-19) and entrepreneurship: changing life and work landscape [Електронний ресурс] / V. Ratten // Journal of Small Business & Entrepreneurship. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://doi.org/10.1080/08276331.2020.1790167>.

10. Sułkowski Ł. COVID-19 Pandemic; Recession, Virtual Revolution Leading to De-globalization? [Електронний ресурс] / Ł. Sułkowski // Journal of Intercultural Management. – 2020. – Режим доступу до ресурсу:

[https://content.sciendo.com/configurable/contentpage/journals\\$002fjoim\\$002f12\\$002f1\\$002farticle-p1.xml](https://content.sciendo.com/configurable/contentpage/journals$002fjoim$002f12$002f1$002farticle-p1.xml).

11. Ukraine Consumer Confidence [Електронний ресурс] // Trading Economics – Режим доступу до ресурсу:

<https://tradingeconomics.com/ukraine/consumer-confidence>.

12. Welter F. Cross-border entrepreneurship / F. Welter, D. Smallbone. // Entrepreneurship & Regional Development: An International Journal. – 2014. – №24. – С. 95–104.

13. Zahra S. A. International entrepreneurship in the post Covid world [Електронний ресурс] / S. A. Zahra // Journal of World Business. – 2020. – Режим доступу до ресурсу:

<https://doi.org/10.1016/j.jwb.2020.101143>.

Пех Яніна¹

Онiоманiя як феномен постмодерного суспiльства

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIII
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 19–20 листопада 2020
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Сучасний світ постає широким простором для різносторонньої людської діяльності, для розвитку особистості, а також для споживання. Проте, іноді таке споживання трансформується із простого задоволення людських базових

¹ Студентка 4 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

та дещо вищих потреб у справжній стиль життя і навіть перетворюється на так званий аддикт. Саме тому оніоманія як феномен постмодерного суспільства може призводити до різних проблем як соціальних, так і психологічних та медичних. Саме тому вивчення даної проблематики постає новим викликом для різних наук і в тому числі – соціології.

Варто почати з самого терміну оніоманія та його значення. Оніоманія перекладається з давньогрецької як оніос – «для продажі» та манія – «безумство» [1]. В широкому значенні – це нав'язливе постійне бажання здійснювати покупки у великих кількостях, що виходить за межі розумного. Іншим визначенням оніоманії є також компульсивний розлад купівлі, що характеризується надмірним здійсненням покупок та поведінкою покупців, яка призводить до стресу та погіршення самопочуття [2, с. 14-18]. Також, в повсякденному житті побутує слово шопоголізм, яке можна вважати синонімом оніоманії. Часто, таку купівельну залежність порівнюють з алкоголізмом, наркоманією та називають підвидом девіантної поведінки. І справді, така думка цілком слушна, адже частіше всього оніоманія як явище призводить до негативних наслідків.

Феномен оніоманії є характерним виключного для сучасного суспільства, адже така велика кількість товарів для споживання з'явилась відносно недавно, а саме: після НТР, з появою заводів-гігантів, з глобалізацією та урбанізацією та побічними процесами. Ніколи раніше людина не була оточена такою множинністю вибору як зараз. А з виникненням Інтернету, а зрештою і онлайн шопінгу, споживання стало ще простішим і не вимагає жодних зусиль, окрім ресурсів. З іншого боку, на людей також щоразу сильніший вплив чинить реклама. І якщо раніше ми зустрічали рекламу в друкованих виданнях, по радіо чи телебаченні і на вулиці, то зараз реклама буквально всюди манить як магніт, особливо у соціальних мережах, де реклама не просто випадкова, а побудована на основі вподобань індивіда і підлаштована особливим чином під конкретну особу.

Існує багато досліджень, що стосуються споживання, в тому числі необдуманого споживання, які проводять великі соціологічні компанії. Так, до прикладу, згідно дослідженню «Estimated prevalence of compulsive buying behavior in the United States», цей розлад має загальну поширеність 5,8% серед загальної популяції США. Більшість досліджуваних клінічно пацієнтів – жінки, а це близько 80 %. Суб'єкти, які страждають компульсивним купівельним розладом або оніоманією, повідомляють про постійну зайнятість покупками, напругу або тривогу перед покупкою та відчуття полегшення після покупки [3]. А компанія GfK Custom Research Worldwide ще у 2006 році провела опитування, результати якого показали, що близько 42% європейців та американців схильні до необдуманих покупок [4, с. 1-2].

Психологи виокремлюють деякі риси оніоманії, серед яких: збільшення фінансових боргів, кредитів та заборгованостей; погіршення фінансового стану усієї сім'ї, що призводить до внутрішніх конфліктів; зниження рівня саморегуляції та самоконтролю, особливо відчуття міри та межі [5, с. 203]. Зрештою, в більшості, це компульсивні покупки, що здійснюються під

впливом емоцій і в результаті людина з відчуття ейфорії швидко переходить у стан провини та депресії. Тому супутньою проблемою оніоманії є формування деліквентної поведінки у суб'єктів залежності в пошуках вирішення фінансових проблем вже протизаконними та кримінальними методами. Людина з такою залежністю частіше всього має порушену свідомість та самооцінку, а також відчуває постійну тривожність, особливо коли розуміє, що вона є жертвою сучасного гіперспоживання.

Цікаво, що у відповідь на такі виклики ще у 1976 році в США по аналогії із групами «Анонімних алкоголіків» виникли групи допомоги для залежних від покупок, які отримали назву «Анонімні боржники» [6, с. 65]. В цих групах пророблялись основні правила, які мали в основі заборону купувати будь-що у борг, а також вимоги здійснювати ретельний фінансовий облік.

Частіше всього компульсивні покупці схильні надавати перевагу товарам, які пов'язані із зовнішнім виглядом. Дослідники споживчої поведінки окреслюють, до прикладу, компульсивну покупку одягу як «повторювальну покупку одягу та продуктів у відповідь на тривогу та/або стрес» [7, с. 269]. Але в такому випадку, якщо оніоманія дуже часто спрямована не лише на покупку речей, але й на демонстрацію їх, то мова йде про демонстративне споживання, що постає ще одним трендом сучасності. І тут можна згадати Т. Веблена, який звертається до стилю життя в контексті демонстративних практик споживання, що було предметом його вивчення. Теорія демонстративного споживання підкреслює суперництво людей за соціальні позиції, які забезпечують в свою чергу можливість отримати певні ресурси чи почесті. І таким чином, престижне споживання, яке співвідноситься з конкретним стилем життя, що символізує чи то життєвий успіх, або соціальні досягнення дає можливість індивіду показати свою приналежність до певного класу [8, с. 108-134].

Оніоманія та демонстративне споживання як близькі між собою явища пов'язані як з різноманіттям товарів, так і з впливом, який сучасне суспільство чинить на людину. Звернемось до сучасних тенденцій та соціальної мережі Instagram. Блогери та інфлюенсери з мільйонними аудиторіями щодня демонструють в цій соціальній мережі свій бездоганний одяг, аксесуари, дорогі будинки, інтер'єр тощо. А звичайний користувач мережі спостерігає за цим та хоче такий стиль життя перенести і собі, в результаті чого вдається щоразу до споживання нових товарів, які бачить у мережі. Чого лише вартує реклама зірками різноманітної косметики, непотрібних речей для дому у Instagram, яка приносить шалені успіхи. Тому, на жаль, ще однією причиною оніоманії постає мережа Інтернет з її повсюдною деструктивною рекламою.

Тому, підсумовуючи, можна зробити декілька висновків. Перш, за все, оніоманію можна розглядати на соціальному рівні як стиль життя, що викликаний вимогами сучасного суспільства, відповідність якому корелює з високим статусом та соціальним успіхом. По-друге, на психологічному рівні – як чинник, що дозволяє компенсувати певні переживання, або життєвий неуспіх у різних сферах життєдіяльності. Але в обох випадках така залежність дозволяє отримати задоволеність від покупки. І хоча така проблема

викликана зовнішніми чинниками, вирішення її постає справою індивідуальною і потребує радше медично-психологічної терапії на рівні окремого індивіда.

Відповідно, сучасність з її різноманіттям, хоча приносить безсумнівні плюси і відкриває перед людьми неабиякі можливості, проте може мати негативні наслідки у прояві різноманітних аддикцій, що стають справжнім стилем життя для індивідів. Оніоманія є лише однією з таких залежностей і потребує позбавлення від цієї залежності, аби запобігти негативним наслідкам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Farlex Partner Medical Dictionary [Електронний ресурс]. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: <https://medicaldictionary.thefreedictionary.com/oniomania>.
2. Donald W Black. A review of compulsive buying disorder / Donald W Black. // World Psychiatry. – 2007. – С. 14–18.
3. Koran LM, Faber RJ, Aboujaoude E, Large MD, Serpe RT. Estimated prevalence of compulsive buying behavior in the United States / Koran LM, Faber RJ, Aboujaoude E, Large MD, Serpe RT. // Am J Psychiatry. – 2006.
4. Нуркашева Д.С. Шопоголизм как аддиктивное поведение / Нуркашева Дамира Сериковна. // Скиф. Вопросы студенческой науки [Електронний ресурс]. - 2019. - Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/shopogolizm-kak-addiktivnoe-povedenie>
5. Подлиняев О.Л. Ониомания в среде студенческой молодежи как социальная проблема / Подлиняев Олег Леонидович. // Вестник Кемеровского государственного университета. – 2015. – №3. – С. 202–206.
6. Дмитриева Н.В. Проблемы возникновения и развития шопоголизма / Дмитриева Наталья Витальевна, Короленко Цезарь Петрович, Левина Лариса Викторовна // Психология. Историко-критические обзоры и современные исследования. – 2012. – №2. – С. 63–75.
7. Trautmann-Attmann, J., & Johnson, T. Compulsive consumption behaviors: Investigating relationships among binge eating, compulsive clothing buying and fashion orientation. / Trautmann-Attmann, J., & Johnson, T.. // International Journal of Consumer Studies. – 2009. – №33. – С. 267–273
8. Веблен. Т. Теория праздного класса / Веблен Т. Издательство «Ленард». - 2016. – 368 с.

Кохан Олександра¹

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Проблема осмислення феномену праці у сучасному суспільстві

Праця є невід'ємною частиною людського життя. Ще К.Маркс стверджував, що праця є «поклик кожного» [1, с. 55], який детермінує людину як вид. Такі настрої лунали звідусіль, саме з таким гаслом створювався Радянський союз. Цінність праці є настільки фундаментально важливою, що у праці Томаса Карлейля «Євангеліє праці» автор обґрунтовує у категоріях християнської моралі, що праця є життя [2]. Також не слід забувати М.Вебера та його напрацювання. Тобто, опираючись на аналіз перелічених мною праць, можна зробити висновок, що станом на 20 століття людську думку можна окреслити як «всяка істинна праця є релігія» [2], але з поправкою на те, що цитата була взята у релігійного автора, який вважав релігію вищим людським проявом, а, отже, я б сказала, що працю можна виділити як сакральний прояв людської сутності.

Базуючись на своїй праці, людина ідентифікує себе, адже солідарність за спеціалізацією є дуже важливим елементом трудової соціалізації. На базі праці як явища соціального напрацьовується габітус та певні види капіталу. За П.Бурд'є, саме різні види капіталу є мотивацією для того, щоб працювати у цьому світі [3]. Капітали є тісно взаємопов'язані і володіння одним створює умови для напрацювання іншого, однак я б хотіла детальніше зупинитись на соціальному капіталі. Соціальний капітал, на мою думку, є важливою складовою праці, оскільки традиційно людина отримує багато зв'язків саме з місця роботи, профсоюзу тощо.

Однак, ймовірно через поспішну трансформацію умов праці та зіткнення таких двох моральних принципів, як пріоритет праці та пріоритет капіталу, сектор праці наприкінці ХХ століття зазнає змін. За А.Джині та Т.Саліван праця є не просто джерелом засобів для існування, інструментом для добутку капіталу, але також і внутрішньою потребою, одним із найважливіших факторів внутрішнього життя. Той, хто лишається без праці, лишається не тільки засобів для існування, а й можливості самоідентифікації [4]. Виходячи з цього, я роблю висновок, що поняття праці базується не на одному компоненті і в залежності від часу та місця, акценти на компонентах праці зміщуються.

Нині існують два фактори, які я б хотіла розглянути у контексті впливу на працю. Це є глобальна пандемія та диджиталізація. Глобальна пандемія призвела до переходу на дистанційну форму роботи, що, в свою чергу, вплинуло на всі сфери, але я б хотіла особливо виділити те, що в онлайн-

¹ Студентка 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

режимі набуття соціального капіталу для людей є важчим, адже онлайн-формат праці передбачає більше індивідуальної праці, ніж колективної. Другий фактор, який пришвидшила пандемія, є оцифровування, тому процес отримання інформації набуває більш відчуженого характеру. Спираючись на попередні дані, я б хотіла сказати, що оскільки праця є явищем суспільним, тому і її цінність теж спирається на можливість виміряти її результати за критерієм впливу на довкілля. Таким чином, проблема праці постає новим соціокультурним викликом для нашого суспільства, адже і формат робочої діяльності, і зміна сумарного капіталу, який людина може потенційно отримати, зазнають певної трансформації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Маркс К. Економічно-філософські рукописи 1844 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://vpered.wordpress.com/2011/06/30/marx-okonomisch-philosophische-manuskripte/>.
2. Карлейль Т. Етика життя / переклад Е.І. Синєрукая. [Електронний ресурс]. - Режим доступу до ресурсу: http://az.lib.ru/k/karlejlx_t/text_0040.shtml
3. Pierre Bourdieu. The social structure of the economy / translated by Chris Turner, Cambridge: Polity, 2005, 263 pp. — 10-11с.
4. Gini A. The Process and the Person / Gini A., Sullivan T. // Journal of Business Ethics 1987. - Volume 6, pp. 649–655.

Яшкіна Дар'я¹

Роль дружби у стилі життя «solo-living»

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Однією з основних тенденцій соціального життя (що виокремлюється в соціології) є тенденція до індивідуалізації. Цьому явищу присвячено безліч робіт, що описують сучасне суспільство, будь то плінна сучасність (З. Бауман), суспільство ризику (У. Бек) тощо. Однією з головних характеристик сучасної індивідуалізації є збільшення можливостей самостійного вибору. Отже, 21-сторіччя ставить індивіда в ситуацію, коли його життєвий шлях залежить переважно від нього самого, така ситуація у поєднанні з плінністю й ненадійністю майбутнього провокує появу дуже різних й свого роду нетрадиційних стилів життя, як, наприклад, “solo-living” – проживання

¹ Аспірантка соціологічного факультету, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

наодинці, відкладання створення сім'ї та збільшення кількості одинаків^{II}. Так, за даними дослідження «Сім'ї у світі, що змінюється» на 2010 рік частка жінок, що не ніколи не перебували у шлюбі у віці понад 40 років в Японії складала 16,1% [1]. А у 2015 році майже кожний четвертий чоловік та кожна сьома жінка Японії залишались поза шлюбом у віці до 50 років [2]. За даними на 2016 рік 44,8% домогосподарств Норвегії склалися з однієї людини [3]. Загалом по Європі на 2019 рік частка домогосподарств, що складаються з однієї людини складає 39% [4]. В Україні домогосподарства з однієї людини на 2019 рік складають 19,8% [5]. Варто відзначити, що, звичайно, досить велика частка серед поодиноких домогосподарств – це домогосподарства з людей старшого віку (60+), але загальносвітовою тенденцією також є зростання кількості таких одинаків серед молоді [6, с.12].

В контексті даної роботи цікавим є те, що згідно з дослідженнями одинаки стверджують, що не прагнуть створення нових відносин. Наприклад, дослідження “Pew Research Centre” демонструє, що у 2019 році 50% серед одинаків США не шукали нових відносин та не склали частину так званого «ринку побачень». Це ж дослідження також стверджує, що сучасні знайомства (зокрема, побачення) є набагато складнішими, ніж були 10 років тому, та потребують більших емоційних витрат та є більш ризикованими [7]. Інше дослідження, проведене The Atlantic, “Why Are Young People Having So Little Sex?” у 2018 році, також вказує на те, що сучасним молодим людям складніше вступати в романтичні відносини як такі, та, зокрема, й в інтимні. На відміну від попередніх поколінь молодих людей, які не тільки не бачили проблеми у знайомстві у ліфті, але й бачили в цьому перспективу, сучасна молодь бачить в цьому проблеми: це сприйматимуть неправильно, можливо навіть як домагання [8]. *«Молоді люди, в яких брали інтерв'ю в рамках цього дослідження, кажуть, що вони б дуже бажали почати знайомитись у кафе, кіно тощо, але моделюючи таку ситуацію, вони кажуть про те, що таке знайомство здається їм неправильним, набагато легше скористатись мобільним додатком для знайомств, але й там досягти успіху не так просто»* [9].

За таких умов постає питання реалізації функцій, що зазвичай реалізуються у відносинах, сім'ях, тощо, як то, наприклад, турбота, емоційна підтримка. Що стає на те місце в соціальному житті, яке зазвичай зайнято відносинами? Одним з варіантів відповідей на це питання є припущення американської дослідниці Б. Депауло, яка каже про те, що в нашому житті за сучасних умов все більш важливими постають друзі. Так, у своїй статті «Friends Are More Important Than We Realized» вона акцент увагу саме на тому, що для сучасних одинаків (та інколи не тільки для них) відносини з друзями все частіше сприймають важливішими та більш фундаментальними, ніж романтичні відносини. *«Я вважаю, що зростаюча значущість дружби у наших життях може бути однією з найважливіших*

^{II} В контексті даної роботи під одинаками розуміються індивіди, що не створюють сім'ї та не перебувають у тривалих романтичних відносинах.

культурних змін нашого часу» - каже дослідниця [10]. Звичайно, таке припущення є досить «гучною» та такою, що емпірично досить важко перевірити, заявою, але найважливіша ця зміна чи ні, вона певним чином відбувається та з часом буде потребувати уваги. Цінність дружби завжди була і залишається однією з домінантних цінностей (а саме - ядро ціннісної системи - найстійкіші цінності, що, як правило, не змінюють своїх позицій) за класифікацією українського дослідника А. О. Ручки [11]. Але завжди ця цінність стояла після цінності сім'ї, при цьому ми не стверджуємо, що ситуація зміниться (оскільки, як вже зазначалося, домінантні цінності надзвичайно стійкі), проте підвищення її значущості та виконання дружбою лише декількох функцій сім'ї може мати за собою деякі наслідки, поставити нові виклики та питання.

Одним з таких прикладів є те, що, на відміну від сім'ї, дружба ніяк не інституціоналізується та не фіксується формально. Тобто у таких випадках, коли індивід не має родичів у місті, не має дітей та батьків, але має багато друзів та відчуває себе комфортно у такому своєму житті, він може потрапити в ситуацію, коли дружніх відносин для відчуття безпеки йому може не вистачити. Це такі ситуації, що потребують фіксованого державою зв'язку між індивідами: потрапляння до поліції, коли забрати індивіда можуть тільки родичі; перебування у медичних закладах, де, по-перше, діє медична таємниця, по-друге, за умов, коли індивід самотійно не може приймати рішення, його можуть приймати тільки родичі, а якщо родичів немає, то рішення приймається медичним закладом. У кінофільмах чи серіалах вже дуже «класичною» стає сцена, коли у лікарню до пацієнта заходить друг чи подруга, пацієнт питає: «Як ти сюди потрапив/ла?», та отримує відповідь: «Мені довелось сказати, що я твій брат / сестра / чоловік / дружина». Тобто відсутність інституціалізованого статусу лишає певних прав – з одного боку, це зрозуміло, але з іншого – в ситуації відсутності навколо людей, що наділені цими правами, – не можна залишати це питання поза межами уваги.

Окрім інституційної сторони питання дружби, є також питання сприйняття та стигматизації. В деяких випадках доходить навіть до того, що вирішити долю індивіда лікарі можуть лише за принципом: чи чекає його хтось вдома. *«Професор Джоан ДельФатор вже переконливо писала про те, чому це є законною проблемою, виходячи з досліджень систематичного недолікування одиноких людей, хворих на рак, та неточних і безпідставних причин, які іноді пропонуються для цієї упередженості, включаючи, наприклад, припущення, що самотні люди не мають для чого жити і просто не мають бойового духу»*[12] - зазначає Белла Депауло у своїх роздумах про те, яку загрозу може нести стигматизація одинаків (особливої актуальності набуває під час пандемії). Тобто наявність будь-яких інших відносин, наявність навіть дуже близьких друзів ніяк не робить людину в очах суспільства несамотньою. Дослідження з цієї теми існують переважно в Америці та Західній Європі, але й українське суспільство може постати перед цими питаннями. Зокрема, у ситуації, коли система соціальної підтримки у країни не готова до зростаючої кількості людей, що обирають такий *solo-*

стиль життя у будь-яких його формах, та усе навантаження покладається на друзів.

ЛІТЕРАТУРА

1. ООН Женщины, 2019. Погресс женщин мира в 2019–2020 годах. URL: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2019/progress-of-the-worlds-women-2019-2020-ru.pdf?la=en&vs=2801>
2. One in four Japanese men aren't getting married until age 50 - and that's not good for the country's low birthrate. *South China morning post*. URL <https://www.scmp.com/news/asia/east-asia/article/2085016/one-four-japanese-men-arent-getting-married-until-age-50-and>
3. Ortiz-Ospina, E., 2019. The rise of living alone: how one-person households are becoming increasingly common around the world. URL: <https://ourworldindata.org/living-alone>
4. Eurostat, 2020. Number of private households by household composition, number of children and age of youngest child. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/LFST_HHNHTYCH__custom_206740/default/table?lang=en
5. Державна служба статистики України, 2020. Соціально-демографічні характеристики домогосподарств України у 2020 році. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2020/zb/07/zb_cdhd_20.pdf
6. Bentley, D & McCallum, A., 2019. Rise and Fall: The shift in household growth rates since the 1990s. *Civitas*. URL: <http://www.civitas.org.uk/content/files/riseandfalltheshiftinhouseholdgrowthratesincethe1990s.pdf>
7. Brown, A., 2020. Nearly Half of U.S. Adults Say Dating Has Gotten Harder for Most People in the Last 10 Years. *Pew Research Center*. URL: <https://www.pewsocialtrends.org/2020/08/20/nearly-half-of-u-s-adults-say-dating-has-gotten-harder-for-most-people-in-the-last-10-years/>
8. The Atlantic, 2019. Why Are Young People Having So Little Sex? URL: <https://www.theatlantic.com/magazine/archive/2018/12/the-sex-recession/573949/>
9. Яшкіна, Д., 2020. Які особливості в цілому мають сучасні соціальні комунікації та як ці особливості змінюють наш світ? URL: https://appsociology.blogspot.com/2020/10/blogpost.html?fbclid=IwAR3gbOoCGGRMtVQndk-ITrhCc9Ce7PcZdzWsHP9b47mFrr3XrpSfAiQ8_xQ
10. Depaulo, B., 2020. Friends Are More Important Than We Realized. URL: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/living-single/202011/friends-are-more-important-we-realized?fbclid=IwAR2d4yR3QGMWWP7FquWyet1T-oHYSifevReFsQSmVRT8-1I2Vc6s4vbwGo>

11. Ручка, А.О. 2013. Цінності та ціннісна зміна у сучасному суспільстві. *Культурологічні думання. Щорічник наукових праць*. К.: Інститут культурології Національної академії мистецтв України, № 6. С. 172-179

12. Depaulo, B., 2020. Care Provider Was Given Riskier Duties Because She Was Unmarried with No Children. URL: <https://www.unmarried.org/featured/care-provider-was-given-riskier-duties-because-she-was-unmarried-with-no-children/>

Ivanova Anna¹

Sociology and Contemporary Social Transformations: Proceedings of the 13th International conference of students and young scholars (Kyiv, Taras Shevchenko National University of Kyiv, November 19-20, 2020) – Kyiv: «Naukova stolytsia», 2021. – 181 p.

The Place of Neocolonialism in the Sociological System of Knowledge

One of the classic questions in social science is that of social inequality. This phenomenon manifests itself on different levels — interpersonal, intergroup, international, and supranational — and covers the whole world. One of the most evident global forms of social inequality takes the shape of colonial inequality (that is, the systematic dependence of groups of countries (colonies) on another group of states (metropolises), expressed in the totality of practices of subordination and domination) [1, p. 27]. At first glance, the research on colonial dependence may seem to be an irrelevant issue for the current times, since it is believed that after the World War II, the old colonial empires began to collapse and the former colonies gradually became independent states. However, decolonization did not make the world order after the second half of the twentieth century more just, and the issue of social inequality remained unresolved.

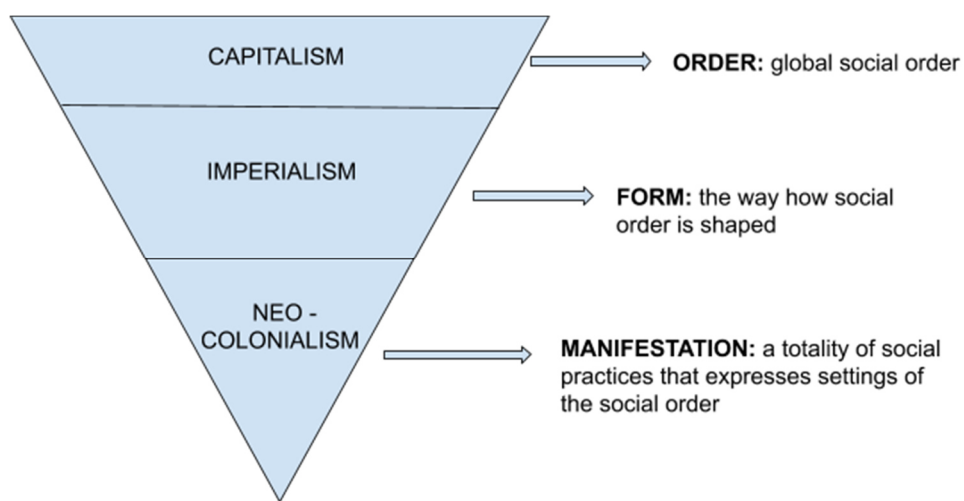
Global social inequality has not disappeared from the modern world. Moreover, scholars like Thomas Piketty [2] consider it as one of the main features of the world order in general and of separate societies in particular. Global inequality has been taking on a new form — less visible and obvious, but thereon no less profound — the form of neocolonialism. Such inequalities are more difficult to define, challenge, criticize, and study. Unlike the old colonial forms, it has no formalized features (it is not enshrined in the legal system, is not represented by formal institutions, etc.), which does not mean it is absent.

The Ghanaian philosopher and politician Kwame Nkrumah was the first to extensively conceptualize the notion of neocolonialism within scientific and political discourse. Referring to the ideas of V.I. Lenin [3], he defines neocolonialism as “the last stage of imperialism” [4], and among its main characteristics, he distinguishes the absence of direct dependence in the form of formal subordination and the presence of an indirect influence of dominant

¹ PhD student at the School of Sociology, V. N. Karazin Kharkiv National University.

countries on dependent countries. K. Nkrumah notes that postcolonial power relations are transforming, adjusting to the new world order. They do not disappear completely, but take on a new form. Exploitation under the guise of aid, the formation of credit dependence, the creation of a system of international organizations, the formation of conditions for the dominance of Western culture – all these things K. Nkrumah defines as the mechanisms of neocolonialism, the purpose of which is to preserve dependence under the guise of freedom [4].

How is this possible? Why has decolonization, which proclaimed for the goal an ending of inequality, not altered the status quo significantly? To answer this question, it is necessary to place neocolonialism as a sociopolitical phenomenon in an even broader context. The research of classical colonialism or its modern forms is impossible without studying the phenomena that gave rise to it: capitalism and imperialism.

(Fig. 1. Correlation of the concepts: "capitalism" - "imperialism" - "neocolonialism")

By the end of the twentieth century, capitalism could no longer remain just a special mode of the relations of production. It reshaped itself into a global social order that defines all spheres of human life. The expansiveness inherent to its nature does not allow capital to reduce the territories of its influence and does not even allow to remain within stable boundaries. Capital must constantly expand and master new spaces (not only geographic ones – thus, such phenomena as emotional capitalism, knowledge capitalization, surveillance economy occur). Otherwise, it runs the risk of going through constant crises, such as those that humanity experienced in 1929 or 2008 [5, p.26-27]. That is why at the end of the twentieth century, the real liberation of colonies from the dependence on metropolises was impossible: developed capitalist states and large corporations, which by the end of the century became new subjects of international relations changing the structure of capitalism, are forced to constantly subjugate more and more spaces. The accumulation of capital needs a political structure of "unlimited Power" that can protect and legitimize growing property due to the constant growth of influence [6,

p.143]. Imperialism acts as such a structure for capitalism: the latter is a condition for the existence of the former, while the former is a mechanism supporting the latter. The dialectics of their relationship makes it impossible for one to exist without the other. Moreover, in the course of their interaction, the phenomenon of neocolonialism is born. Since capitalism is a global context and imperialism expresses a variety of forms it takes (ideology, politics, myths, etc.), there appears a need to transfer these ideal forms into real-life practices. And this is exactly what neocolonialism does.

It may seem that the process of decolonization at the end of the twentieth century took place under the auspices of national liberation movements, however, the opinion that decolonization initially proceeded according to the imperialist scenario and aggravated dependence on the center seems more plausible today [7, p.633-635]. Large capitalist countries, former metropolises and new leaders, were forced to adapt to the changing post-war world when the costs of maintaining colonies became higher than the benefits. Thus, decolonization and the subsequent neocolonial form of dependence became the simplest and most conservative solution, in which the metropolises lost their special political sovereignty, but retained the economic status quo. “National independence and decolonization not only did not weaken the position of imperialism as a system but, on the contrary, breathed new life into the peripheral capitalism that was in crisis” [7, p.638].

Being included in the context of capitalism as a form of social order and imperialism as a form of manifestation of this order, neocolonialism is a set of social practices that are aimed at maintaining the global social order, and hence the inequality that it generates. To study neocolonialism sociologically means to analyze how the global social order (capitalism) is expressed through social practices at the macro- and micro-levels of social interaction. Neocolonialism unfolds itself in different domains of human life: economic, political, social, cultural, routine, bodily, etc. Special attention in the framework of our research will be paid to the study of its discursive component. Examining the discourse of neocolonialism, one can understand how language and its social context legitimize and root “capitalist imperialism” [5] in the minds of people, ensure its hegemony, as well as what practices generate as a result.

REFERENCES

1. Cooper, Frederick. *Colonialism in Question: Theory, Knowledge, History*. Berkeley; Los Angeles; London: University of California Press, 2005.
2. Piketty, Thomas. *Capital in the Twenty-First Century*. Harvard University Press, 2014.
3. Ленин В.И. Империализм как высшая стадия капитализма / Ленин Владимир Ильич. — Москва: Издательство политической литературы, 1978. - 135 с.
4. Nkrumah, Kwame. *Neo-Colonialism, the Last Stage of Imperialism*. 1965. Access at:

<https://www.marxists.org/subject/africa/nkrumah/neo-colonialism/introduction.htm>

5. Harvey, David. *New Imperialism*, Oxford University Press, New York, 2003 — 263 p.
6. Arendt, Hanna. *The Origins of Totalitarianism*. New York: Harcourt, Brace & World, Inc., 1966.
7. Кагарлицкий Б. Ю. От империй — к империализму. *Государство и возникновение буржуазной цивилизации / Гос. ун-т — Высшая школа экономики*. — М.: Изд. дом Гос. ун-та — Высшей школы экономики, 2010.

Перекрест Аліна¹

Мова ворожнечі щодо використання фемінітивів в Україні (на прикладі контент-аналізу медіа-дописів на Facebook)

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). — К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. — 181 с.

Мова ворожнечі — це поняття, котре дослідниками соціолінгвістики трактується як мовлення, що має за мету вираження ненависті, завдання приниження індивіда або соціальної групи, у котру він входить. Ключовою рисою мови ворожнечі є наявність нерівності між соціальною групою мовця та соціальною групою того, на кого спрямована «ворожа» лексика — останній завжди буде знаходитися у більш вразливій соціальній позиції. Мова ворожнечі найчастіше формується на основі таких ознак як етнічність, расова, релігійна та гендерна належність, сексуальна орієнтація та інше [1].

У праці А. Шюца, засновника феноменологічної соціології, можна знайти один з варіантів відповідей на питання, чому саме виникає міжгруповий конфлікт, і як його результат — ворожа лексика. Автор розглядає суспільство як структуру безлічі реальностей, котрі складаються з великої кількості різних соціальних груп, сконструйованих суб'єктами соціального життя. Ці групи співіснують та взаємодіють одна з одною протягом існування. Життєві світи кожної з них відрізняються: те, що є буденним для світу однієї групи, може бути неприйнятним для світу іншої. На ґрунті суперечностей та «різності» як такої, відбуваються конфлікти [2].

Автор описує поділ груп на «ми» та «вони», а також міжгрупові та внутрішньогрупові зв'язки у соціальній структурі. Індивід групи «ми» для оцінки соціальної реальності використовує шкалу, притаманну його групі та її культурним нормам. У процесі самоідентифікації у кожній з груп виникають

¹ Студентка 4 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

суб'єктивні уявлення про власну соціальну належність, а також про інші соціальні групи та власне ставлення до них – дані уявлення можуть відрізнятися, залежно від соціокультурних цінностей, котрі поділяють члени тої чи іншої групи. Вагомі відмінності інтерсуб'єктивних світів (у тому числі власних переконань індивідів або особливостей їх релігійних поглядів) спричиняють недовіру між групами, страх, нерозуміння пріоритетів та причин поведінки. У результаті це призводить до конфлікту або навіть ксенофобії [2].

«Ми»-група, що вживає hate speech розглядає групу «Вони» через призму стереотипних уявлень та різноманітних упереджень, пов'язаних із реалізацією референтивної функції комунікації за лінгвістичною моделлю Р. Якобсона. До її проявів відноситься:

Негативна характеристика – приписування групі «Вони» деструктивних, неприйнятних у суспільстві характеристик (наприклад, агресивності, ліні, жорстокості тощо).

Відторгнення – звинувачення групи «Вони» у порушенні пануючих у суспільстві норм та соціального порядку (наприклад, заклики до вигнання групи (шляхом депортації/виселення), вживання назв психічних захворювань з метою образити, приписування діяльності групи кримінального характеру (коли насправді це не так).

Дегуманізація – називання членів групи «не-людьми» або «недолюдьми», порівняння з тваринами або міфічними істотами у негативному контексті [3].

Для мови ворожнечі є характерним використання етнофолізмів – за визначенням А. Гладіліна, це негативно забарвлені назви учасників соціальної групи (найчастіше етнічної), що містять у собі стереотипи або упереджені міркування щодо неї, та закріплюють її штучно створений негативний образ у суспільній свідомості [4].

22 травня 2019 року постановою Кабінету Міністрів України в український правопис було введено фемінітивні словотворення. Результати попередніх досліджень з цієї тематики [5] показали, що більшість респондентів виражає неприйняття таких слів, не розуміє причин необхідності та не бажає вживати їх у побуті. За допомогою контент-аналітичного дослідження було визначено, чи застосовується щодо людей, котрі вживають фемінітиви, мова ворожнечі, а також були виявлені особливості ворожої лексики щодо них.

Трансляція тверджень про неповноцінність тієї чи іншої соціальної групи навіть у віртуальному соціальному просторі може спровокувати поширення випадків дискримінації та злочинів на підставі ненависті. Важливо, що наразі фемінітиви визнано лише варіантом коректного мовлення, чітких правил щодо їхнього вживання не існує, так само як і розпорядження про обов'язковість їх використання. Положення від Кабміну має рекомендаційний характер та викликане набуттям таких слів все більшої поширеності серед мовців.

Оскільки проблема є досить новою для українського контексту, виник науковий інтерес щодо того, чи застосовується мова ненависті щодо людей, котрі використовують дані мовні нововведення. Актуальних досліджень на цю тему немає, що може бути умовлено новизною теми, а також лінгвістичними особливостями слов'янської мовної групи. Був виконаний аналіз, за допомогою котрого вдалося дізнатися більше про природу мови ворожнечі щодо груп людей, що вживають такі слова, та дізнатися специфіку мови ненависті щодо них.

Для дослідження взято дописи та коментарі на Facebook, у котрих була виявлена мова ворожнечі, спровокована таким «тригером» як інформація про введення фемінітивів в український правопис. Було взято 150 дописів та коментарів, проведений пошук за ключовими словами, відібрано лише дописи жителів України.

Виявлено, що у 63,3% вибірки мова ворожнечі застосовується чоловіками. Ворожа лексика найчастіше спрямовується на такі соціальні групи, як феміністський рух та жінки. Був зроблений висновок про гендерну основу проблеми – фемінітиви як «тригер» ворожості до цих груп. Рідше така лексика була спрямована на групи за національно-етнічною належністю (зустрічались звинувачення росіян, поляків, айстро-угорців), «лівий» політичний рух, науковців-філологів, ЛГБТ+.

За типологією О. Верховського [6], найпоширенішим типом мови ворожнечі виявилася «м'яка» (у 70,3%) – створення негативного образу групи, використання спотворених назв (напр., «лівого» політичного, а також феміністського руху і етносів), твердження про неповноцінність групи та звинувачення у моральних недоліках.

У 25,7% мова ворожнечі відноситься до «середнього» типу – це звинувачення у негативному впливі – вказівки на деструктивний внесок мовців, котрі використовують фемінітиви, в українську мову, навмисне відвертання уваги від більш актуальних проблем в країні (війна, економічні та політичні проблеми, інше).

«Жорстка» мова ворожнечі найчастіше була виражена у непрямих (завуальованих) погрозах.

У 65% дописів виявлено риторичу «Ми-Вони» – це характерна риса мови ненависті (поділ на «своїх» та «чужих»), отож результат був очікуваним. Найчастіше така лексика має характер висміювання та обурення – можна зазначити, що дана проблема викликає досить різкі емоції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Automated Hate Speech Detection and the Problem of Offensive Language [Електронний ресурс] / T.Davidson, D. Warmesley, M. Masy, I. Weber // Proceedings of the Eleventh International AAAI Conference on Web and Social Media. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.aaai.org/ocs/index.php/ICWSM/ICWSM17/paper/view/15665/14843>.

2. Лукман Т. Структури життєсвіту / Томас Лукман, Альфред Шюц; [пер. з нім. Вахтанг Кебуладзе]. - К.: Український Центр духовної культури, 2004. - 560 с.
3. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика [Електронний ресурс] / Р. Якобсон // М. – 1975. - Режим доступу до ресурсу: <https://pracownik.kul.pl/files/37108/public/Lasswell.pdf>
4. Гладилин А. В. «Язык вражды» как коммуникация / А. В. Гладилин // Современные исследования социальных проблем (электронный научный журнал) - 2012. - № 11 (19). - С. 67.
5. Архангельська А. М. Фемінні інновації в новітньому українському назовництві // Мовознавство. — 2014. — № 3. — С. 34-50
6. Верховский А. М. Язык мой... Проблема этнической и религиозной нетерпимости в российских СМИ / А. М. Верховский. – М.: РОО «Центр «Панорама», 2002. – 200 с.

Демчук Валентина¹

Транснаціональна трудова міграція з України: досвід соціологічного вивчення

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Ми живемо в епоху глобалізації, яка на сьогодні набирає стрімких та безповоротних обертів. Людство стало свідком могутності її процесів, які охопили всі сфери суспільного життя і створюють систему взаємозалежності, а це, в свою чергу, означає початок нової взаємодії країн, світових організацій, культур, економік та індивідів.

Транснаціональна міграція стала однією із найважливіших тем сучасності. Міграція населення на сучасному етапі глобалізації для багатьох держав стала важливим чинником їх економічного і соціального розвитку. Загальна чисельність міжнародних мігрантів, за даними Всесвітнього звіту про міграцію, що був опублікований Міжнародною організацією з міграції, станом на 2019 рік досягла позначки в 272 мільйони осіб (для порівняння у 2010 році було 221 мільйон), що складає 3,5% від загальної кількості населення планети [1, с.6]. Україна є також активним учасником у міграційних процесах. Дані з сайту, що запущений та керується Глобальним центром аналізу даних міграції (МОМ), вказують, що станом на 2019 рік кількість міжнародних мігрантів українського походження становила 5 млн. осіб [2]. Досить поширеною є трудова міграція населення України, вона стала найбільш масовим та значущим міграційним потоком в Україні.

¹ Студентка з курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Питання вивчення та дослідження такого процесу як міграція цікавило вчених з часів зародження соціології в сучасному її розумінні. Найбільш важливі теоретичні положення, які турбували соціологів можна об'єднати в такі поняття як механізми інтеграції, адаптації мігрантів в суспільство, що приймає. Соціологічний аспект дослідження міграції представлений у роботах Вільяма Томаса та Флоріана Знанецького («Польський селянин в Європі та Америці»), Роберта Парка («Іммігрантська преса та її контроль»), Мілтона Гордона (Асиміляція в американському житті»), Яна Щепанського, Пйотра Штомпки, Альфреда Щюца, Ніни Глік Шиллер та інших.

Загалом теорії міжнародної міграції можна класифікувати за макро- та мікрорівнем аналізу. До першої категорії належать ті, що зосереджуються на потоках мігрантів, характеризуючи ті умови, за яких відбуваються масштабні рухи, та описуючи демографічні, економічні та соціальні характеристики мігрантів загалом. Мікрорівень включає дослідження соціально-психологічних факторів, що відрізняють мігрантів від немігрантів, а також теорії щодо мотивації, прийняття рішень, задоволення та ідентифікації [3: с.8,9].

Сучасні соціологічні теорії міграції здебільшого ґрунтуються на класичній теорії асиміляції, яку вперше ввели в соціальні науки представники Чиказької школи соціології. В історичному розрізі розвиток соціологічних теорій міграції починається із теорії асиміляції та мультикультуралізму, після кризи яких виникає транснаціональний підхід.

В ХХІ столітті основним видом міграції стала трудова міграція. Суть поняття «міжнародна трудова міграція» визначають як переміщення осіб з однієї країни в іншу з метою працевлаштування, що виражає процес перерозподілу трудових ресурсів між ланками світового господарства.

Окреслимо деякі критерії трудової міграції, які будуть використовуватись нижче. Залежно від рівня класифікації трудова міграція поділяється на: висококваліфіковану, низько кваліфіковану, інтелектуальну. За кількістю осіб: осібну, сімейну, групову. За тривалістю міграцію поділяють на постійну (переселення осіб на постійне місце проживання) та тимчасову (міграція на тимчасовий термін з метою повернення додому), а остання поділяється на довготривалу та короткотривалу, сезонну, маятникову та транзитну [4, с.131,133].

Соціологічні публікації про трудову транснаціональну міграцію з України можна тематично поділити на дослідження адаптації мігранта в новому середовищі та дослідження, що зосереджені на наслідках міграції для локального середовища в Україні (з якого походить мігрант). Досить цікаве дослідження міжнародної трудової міграції описано у статті О.Ровенчак та Х.Ілик «Прояви емоційної депривації дітей українських трудових мігрантів». Дослідження показало, що сучасна трудова міграція з України має транснаціональний характер, адже сім'ї здійснюють транснаціональні практики, які можна поділити на дві групи: вербальні та невербальні [5, с.28,35]. У ще одному авторському емпіричному дослідженні різновидів української еміграції до Польщі та Греції О.Ровенчак було проаналізовано

класифікацію цих міграцій по власній системі авторки. [6, с.105]. Ще одне цікаве соціологічне дослідження трудової міграції з України представлене у статті О. Олейнікової «Стратегії життєвого шляху та трудова міграція: українці в Італії та Польщі». Авторка розглядала теоретичний підхід до трудової міграції з точки зору концепції життєвого шляху. Вона виявила дві моделі життєвої стратегії трудових мігрантів: стратегія досягнення та стратегія виживання, а також виділила основні мотиви трудової міграції з України [7 с.35, 37]. Ще одне дослідження українських мігрантів за кордоном та можливості їх повернення в Україну провели Оксана Даниленко та Тетяна Панченко, а результати представили у своїй книзі «Висококваліфікований український фахівець у Німеччині та Польщі». Ключовою дослідницькою ідеєю фахівчинь був розгляд мотивів переїзду в іншу країну й мотивів повернення висококваліфікованих українських фахівців-мігрантів [8, с.9].

Міжнародна міграція робочої сили українців сьогодні є найбільш соціально значущою та найпоширенішою формою міграційного потоку в Україні, що обтяжує демографію, ринки праці, економічний та соціальний розвиток, індивідуальний добробут, бідність та соціальне розшарування.

Україна була і є активним учасником світових міграційних процесів. Дані про міграцію з України можна отримати із сайтів таких організацій як Державна служба статистики України, Інститут демографії НАНУ, Організація Об'єднаних Націй, Міжнародна організація з міграції тощо. Проте їхні дані суперечать одні одним, вказуючи на протилежні тенденції міграції з України. Тому оцінити кількість мігрантів дуже важко, адже вона істотно відрізняється. Наприклад, за даними Держстату кількість мігрантів становила 1,3 млн осіб [9], Міжнародна організація з міграції вказує на 668 тис. осіб [10, с.16], але і ці цифри експерти беруть під сумнів – на сайті Інституту демографії НАНУ вказується 2,3 млн. мігрантів (всі дані наведено за 2016 рік) [11]. Тобто не існує одного чіткого опису, адже немає єдиного спостерігача. Також методика та трактування цього явища відрізняються, тому є різні суперечності в наведених даних.

Для аналізу динаміки сучасного стану цього явища скористаймося результатами модульного вибіркового обстеження населення (домогосподарств) із питань трудової міграції, проведеного Державною службою статистики України спільно з Інститутом демографії та соціальних досліджень імені М. В Птухи НАН України у червні 2012 року та січні-червні 2017 року, а також опитування домогосподарств трудових мігрантів МОМ у 2015 році.

Серед трудових мігрантів переважають чоловіки та інтенсивніше до міграції стало вдаватися міське населення. Більшість трудових мігрантів належать до вікової групи 25-49 років, тобто це люди з високим рівнем працездатності. Відбулись зміни у географічній спрямованості мігрантів, а саме зміна провідного напрямку з Російської Федерації на Польщу, також країнами-реципієнтами української робочої сили залишаються Італія, Чеська Республіка, Білорусь, Німеччина і т.д. За рівнем освіти, дві третини мігрантів отримали повну загальну освіту. Більшість мігрантів дотримуються

законодавства іншої країни та отримують дозволи на працевлаштування і житло. Традиційно провідним регіоном відбуття залишається Захід. А основними сферами зайнятості у чоловіків-мігрантів є будівництво, промислове виробництво та сфера транспорту, у жінок – робота на дому, у сфері обслуговування (готелі, ресторани, туризм) та сільське господарство [9, 12].

Головною причиною, що спонукає українців до міграції є бажання покращити матеріальне становище через низьку заробітну плату.

Наслідки трудової міграції можна поділити на позитивні та негативні. До перших віднесемо те, що у родинах трудових мігрантів підвищується платоспроможність, що може сприяти формуванню середнього класу в Україні; надходження додаткових коштів в українську економіку; послаблення навантаження на ринку праці, а також, перебуваючи у розвинених країнах Європи, у мігрантів формується ринкова свідомість, засвоюються демократичних цінності та свободи, що в подальшому може допомогти розвитку українського суспільства загалом. Негативними наслідками трудової міграції є зниження чисельності населення країни; можлива депривація дітей трудових мігрантів або соціальне сирітство; нелегальна міграція породжує злочинність та корупцію в країні; як було сказано вище, більшість мігрантів працюють на найпростіших професіях, а це мало сприяє підвищенню їх кваліфікації та набуттю навичок, що могли б бути потрібні для продуктивної діяльності в Україні. Останнім негативним аспектом трудової міграції є так званий «відтік умів» або кращого потенціалу України. Адже попит на висококваліфікованих працівників, таких як лікарі, інженери, працівники ІТ-сфери, науковці є актуальним для багатьох країн [13, с.30].

Отже, тема дослідження транснаціональної трудової міграції є досить актуальною для України. Дані про трудову міграцію з України характеризуються неповнотою та недостовірністю. Окремої дослідницької роботи потребує питання «відтоку умів», мотивів їхнього переїзду та можливих мотивів повернення.

ЛІТЕРАТУРА

1. World Migration Report 2020. // International Organization for Migration. – 2019. – С. 496
2. Migration data Portal [Електронний ресурс]: [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: https://migrationdataportal.org/?i=stock_abs_&t=2019
3. Richmond A. Sociological Theories of International Migration: The Case of Refugees / Anthony H. Richmond. // Current Sociology. – 1988. – №7. – С. 8–25.
4. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять / О. Ровенчак. // Політичний менеджмент. – 2006. – №2. – С. 127–139.

5. Ровенчак О.А Прояви емоційної депривації дітей українських трудових мігрантів / О. Ровенчак, І. Ілик. // *Interdisciplinary Studies of Complex Systems*. – 2018. – №12. – С. 27–36.
6. Ровенчак О. А. Українська міграція до Польщі та Греції в системі класифікації міграцій / О. А. Ровенчак. // *Вісник Львівського університету. Серія соціологічна*. – 2012. – №6. – С. 96–107.
7. Oleinikova J. Life-course strategies and labor migration: ukrainians in italy and poland / О. Oleinikova. // *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. – 2013. – №1. – С. 34–42.
8. Високкокваліфікований український фахівець у Німеччині та Польщі. Аналіз кейсів у Мюнхені, Кракові й Вроцлаві / О. Даниленко, Т. Панченко. — Харків: Видавець О. А. Мірошниченко, 2020. — 100 с.
9. Сенік І. В. Зовнішня трудова міграція населення (за результатами модульного вибіркового обстеження) / І. В. Сенік. // *Державна служба статистики України*. – 2017. – С.36
10. Malynovska O. Migration in Ukraine: facts and figures / Olena Malynovska. // *IOM Ukraine*. – 2016. – С. 32.
11. Офіційний сайт Інституту демографії НАН України. Режим доступу: <https://idss.org.ua/index>
12. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні Інститут. // *Міжнародна організація праці*. – 2013. – С.120
13. Краузе.О Зовнішня трудова міграція населення України / О.Краузе // *Галицький економічний вісник*. – 2010. – №2(27).— с.26-34

Вільхова Дарина¹

Дослідження соціально-демографічного портрету жительок та жителів мікрорайону: досвід дослідницької практики «[не]комфортна [не]околиця Чоколівка»

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

У період з 15 травня до 21 липня тривала навчальна дослідницька практика, реалізована громадською організацією «Центр урбаністичних

¹ Студентка 1 курсу магістратури факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

студій» [1] за підтримки фонду Гайнріха Бьоля. Практикум мав на меті дослідити київський мікрорайон Чоколівка, що розташований у межах Солом'янського адміністративного району у трьох вимірах - історичному, соціальному та урбаністичному. Дослідницька група, відповідно, складалася з трьох команд та їхніх менторок.

Сфокусуємося на характеристиці методів, використаних у ході одного з напрямків соціального дослідження – вивчення соціально-демографічного портрету мешканців_ок мікрорайону.

Основними дослідницькими питаннями були: Які соціальні групи людей мешкають тут? Які їхні стилі життя? Які повсякденні практики користувачів_ок району? Яким є соціальний простір району? Виходячи з цих питань, а також беручи до уваги терміни проведення, бюджет, відсутність попередніх досліджень, наявні вихідні дані, а також карантин, що припав на період проведення дослідження, було обрано описовий змішаний крос-секційний дизайн. Змішана стратегія передбачала чергування кількісних і якісних методів збору та аналізу даних. Зокрема основними етапами були:

- Спостереження
- Кабінетне дослідження
- Вторинний аналіз даних
- Спостереження
- Глибинні інтерв'ю.

На початковому етапі з метою знайомства дослідника_ці з простором мікрорайону був використаний метод *неструктурованого невиключеного спостереження* у процесі індивідуального дрейфу [2, с. 20] місцевістю із супровідним занотовуванням вражень, думок, емоцій дослідника_ці, фокусом на атмосфері місця, ритмі простору. Отриманими на виході даними є текст нотаток, думок, якими учасники_ці дослідницької команди обмінюються один_а з одним_ою, а також яку аналізують для уточнення дослідницьких питань та побудови початкових гіпотез.

Наступним етапом було проведення *кабінетного дослідження*, що мало на меті знайти та проаналізувати наявну у відкритих джерелах інформацію про кількість та щільність населення, демографічні характеристики жителів. Головні обмеження, що можуть спіткати на цьому етапі дослідження є відсутність якісних відкритих статистичних та соціологічних даних про кількість та структуру населення на рівні районів та мікрорайонів, відсутність регулярного перепису населення. Попри те, певні, хоч і обмеженої інформативності, дані знаходяться на таких ресурсах: Держстат, Головне управління статистики м. Києва, Державний реєстр виборців. Їхній аналіз дозволив виявити:

- Частку населення Солом'янського району серед всього населення м. Києва;
- Щільність населення Солом'янського району;
- Природній та міграційний приріст населення Солом'янського району;

- Статеву-вікову піраміду мешканців_ок Києва;
- Орієнтовну кількість населення Чоколівського мікрорайону (за даними виборчих дільниць, що входять в його межі та даними Держстату про частку населення до 18 років у структурі населення України).

Після цього був проведений *вторинний аналіз даних* на основі двох масивів, що були надані зовнішніми дослідниками. Дослідницькі завдання на цьому етапі формувалися виходячи з типу та структури наявних даних. Через відсутність альтернативних даних формулювання завдань, що необхідно було вирішити за допомогою цього методу, було обумовлене змістом, типом та структурою наявних масивів. Зокрема:

Кількісне опитування киян_ок, проведене КМІСом на замовлення «А+С Україна» для побудови транспортної моделі Києва дозволило сформулювати підвибірку по Чоколівці та провести порівняти описових статистик змінних: «Розмір домогосподарства», «Сфера зайнятості», «Дохід домогосподарства» [3];

Внутрішні дані ресурсу Flatfy про оголошення про продаж та оренду житла (з геоприв'язкою) у Солом'янському районі за 03.04.2020-21.03.2020 дали змогу провести порівняння вартості житла у районі та мікрорайоні, візуалізувати у QGIS просторовий розподіл цін та охарактеризувати просторову сегрегацію житла у мікрорайоні. Такі дані є вкрай інформативними – вони відкривають перспективи для проведення пояснювального дослідження у майбутньому – з'ясування причин наявної просторової сегрегації, шляхом перевірки впливу можливих факторів: віку забудови, відстані до об'єктів інфраструктури і т.і.

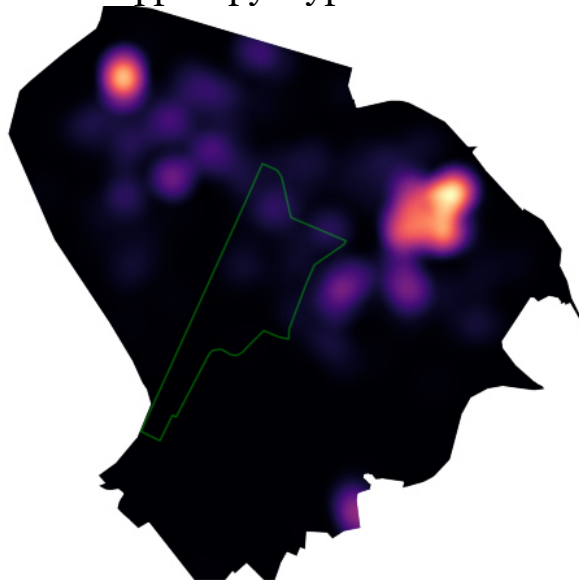

Рисунок 1. Приклад результатів дослідження: теплова мапа просторового розподілу цін на продаж житла у Солом'янському районі, \$/м² (зелений контур – межі Чоколівки)

Наступним етапом було повторне *спостереження*, мета якого базувалася на вже проведених до цього роботах – охарактеризувати

активності в районі, типажі, групи людей, їхні практики та взаємодії, просторові нерівності, конфлікти. Дослідницька прогулянка проводилася у команді, із супровідною фото- та відеофіксацією. На відміну від попереднього виду спостереження, де дослідник_ця має спрямовувати фокус уваги на свої відчуття, тут він або вона має спрямовуватися на місто як текст, як джерело візуальних та/або вербальних кодів, що є корисними в контексті досліджуваної проблематики.

Попередні етапи дослідження разом із проведенням спостереження дозволили сформуванню гайд *напівструктурованого глибокого інтерв'ю з використанням методу картування*, проведення якого було останнім етапом дослідження. При пошуку респондентів здійснювався не випадковий квотний за віком, статтю, терміном життя в районі та типом власності житла відбір інформантів_ок. Проведення інтерв'ю відбувалося онлайн. З метою створення характеристики соціального портрету мешканок_ців гайд містив питання про:

- Повсякденні практики людини, типове проведення робочого та вихідного дня в районі та поза ним (із супровідним картуванням);
- Улюблені місця в районі та поза ним (із супровідним картуванням);
- Походження житла та/або причини вибору оренди/купівлі житла в районі;
- Зонування району у фізичному та соціальному просторі; Сприйняття сусідів_ок та інших мешканців_ок району.
- Аналіз результатів, окрім опрацювання наративів, передбачав нанесення усіх точок активностей мешканців_ок на мапи та формування тематичних мап за напрямками: публічні простори, об'єкти інфраструктури (транспорт, продуктові магазини, заклади харчування) та заклади культури.

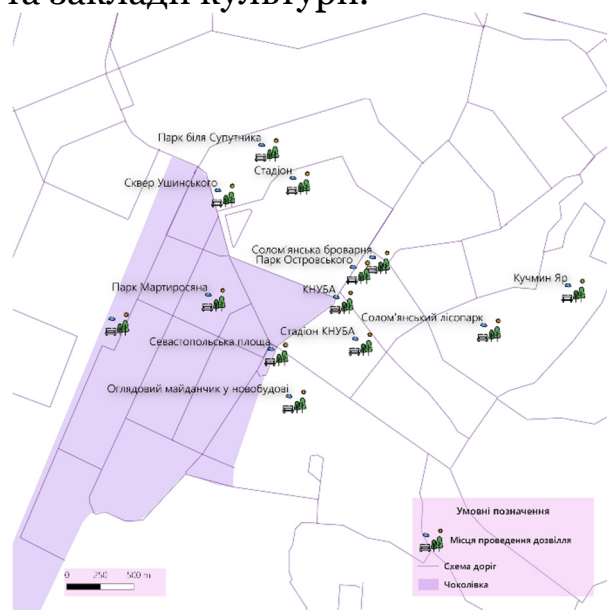

Рисунок 2. Приклад результатів дослідження: Мапа популярних публічних просторів мікрорайону

ЛІТЕРАТУРА

1. Центр урбаністичний студій [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://cus.org.ua/>
2. Дебор Г. Психогеографія / Ги-Эрнест Дебор., 2017. – 112 с. – (Minima; 25) – 20 с.
3. Транспортна модель м. Києва [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://apluss.pro/nashi-proektu/transportna-model-m-kiieva/>

МЕТОДОЛОГІЯ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Степанян Тігран¹

Україна та Вірменія у вимірі політичного дискурсу Нагірно- карабаського конфлікту: контент- аналіз

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIII
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 19–20 листопада 2020
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Явище війни та розвинутого суспільства є протилежними. Сьогодні, в епоху глобалізації та стрімкого розвитку технологій, військовий конфлікт між державами на ґрунті етнічної приналежності, ідеологічної розрізненості є кроком назад, хоча для Вірменії та України, країн, в яких перемогла демократія, війна стала тривіальністю. Географічно, вірмени та українці опинилися на воротах до Європи. На теренах сучасної України відбувалися баталії проти печенігів, половців, татаро-монголів, кримських татар, турків-османів. В свою чергу, вірмени потерпали від турків-сельджуків, а потім від різних державних новоутворень тюркських племен на території історичного проживання вірмен. Наводячи цю паралель, я підкреслюю наявність географічного детермінізму, який відіграє важливу роль у формуванні політичної комунікації тієї чи іншої держави.

Незважаючи на схожість історичної долі, *політичний дискурс* у позитивному ключі між Вірменією та Україною не склався. Розкриваючи основні характеристики та функції дискурсу політичного, ми матимемо можливість проаналізувати історичну ретроспективу цих країн та правильно транслювати ситуацію в медіа-просторі України навколо загострення конфлікту в Арцасі.

Визначимось із поняттям «дискурс» та «політичний дискурс». Юрген Габермас визначає дискурс як: «Комунікація особливого різновиду, специфічний діалог, метою якого є неупереджений аналіз дійсності, очищений від суб'єктивізму дослідника» [1, с.309]. Політичний дискурс є вже складною формою та різновидом дискурсу. По суті, це ускладнений діалог суб'єктів політики в рамках «топіку», в якому вони опинилися, тематичний блок, в якому опинилися учасники комунікативного процесу. В нашій ситуації діалог розгортається навколо війни у НКР, суб'єктами якого є воюючі сторони, а також країни-постачальники зброї та гуманітарної допомоги.

¹ Студент 4 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Маючи широкий спектр інструментів дослідження нашого кейсу, варто зупинитися на когнітивно-прагматичній парадигмі, яка є методологічною основою для дискурс-аналізу передових мовних особистостей.

В рамках політичного дискурсу України та Вірменії, визначимо наших мовних особистостей: прем'єр-міністр Вірменії Нікол Пашинян, президент Азербайджану Ільхам Алієв, президент України Володимир Зеленський та МЗСУ. Номінально, дискурс має набагато більше учасників, представників міжнародної спільноти (ЄС, США, Канада, Уругвай, Австралія, Велика Британія), яка у свою чергу застосовувала медіа-простір для висвітлення подій. Це й Туреччина на чолі із Реджеп Таїпом Ердоганом, яка активно підтримувала у політичному диспуті за повернення «конституційно» азербайджанські землі, і звісно, Російська Федерація, від імені якої просовували власні політичні інтереси міністерство закордонних справ та офіс президента.

Науковий підхід до гострої ситуації потрібен для інтерпретації головних *концептів та стратегій*, якими оперують суб'єкти політичного дискурсу. Іншими словами, застосовується дискурс та контент-аналіз для висвітлення головних ідей тих, хто став учасниками діалогу в конфлікті.

Дослідження є комплексним та складним, потребує фундаментальної підготовки, тому поки розглянемо когнітивний аспект дискурсу аналізу.

Когнітивний та прагматичний аналіз здійснюється на основі контент-аналізу 50 українських ЗМІ з 6.10 по 8.11, та 10.11 по 15.11 2020-го року. Селекція дат обумовлена ходом подій війни – з початку жовтня загострення набуло характеру гібридної війни. Ретроспектива міжнародних відносин Вірменії та України вказує на номінально негативний діалог, особливо після подій 2014-го року. Погіршення дипломатичних відносин має лінійну залежність з чудовим, на перший погляд, союзом РФ та Вірменії. Насправді, державні структури Вірменії навіть після революції 2018-го року пронизані проросійськими «агентами впливу». Такий фактор очевидно віддаляє Вірменію від прозахідних цінностей та загального розвитку. Отже, коли стало очевидно, що розгорнувся повномасштабний конфлікт, Україна неодноразово виражала власну позицію – підтримка територіальної цілісності Азербайджану.

Міністр закордонних справ України, Дмитро Кулеба в інтерв'ю BBC News, створив концептосферу в дискурсі у вигляді *МИР – СОЮЗ*. «Карабаху - мир, а Україні - союз із Туреччиною». Володимир Зеленський, у своєму інтерв'ю інформаційному порталу «Українська Правда», визначив іще концепти – *ПІДТРИМКА – ЦІЛІСНІСТЬ*.

Нікол Пашинян іще до загострення ситуації в НКР оперував концептами *МИР – НАРОД – СУСПІЛЬСТВО*. Конфлікт та, як наслідок, загроза втрати довіри від його електорату змінили когнітивну складову його дискурсу. Прем'єр Вірменії вдався до концепту, який носить характер ідеологічного. У своїй заяві до народу та міжнародної спільноти він загострив увагу на «продовженні ГЕНОЦИДУ вірмен».

Зважаючи на концепти, які транслиували наші мовні особистості, ми отримали різні тематичні блоки. З одного боку, українське представництво виразило занепокоєність порушенням миру в регіоні, зайняла чітку позицію у вигляді «правового» союзника республіки Азербайджан. 50 опрацьованих ЗМІ проявили в більшості негативний характер. Вірменія, опинившись в політичній блокаді, втратила політичну комунікацію, якби міжнародна спільнота не засуджувала злочини Азербайджану проти мирного населення.

Війна – ворог правильного дискурсу та гальмо соціальної уяви, ракова пухлина на тлі суспільства. Результат війни є негативним для Вірменії та ускладнює подальший політичний дискурс на міжнародній арені та всередині самої країни, наявність російських миротворців на бойових територіях та деескалація конфлікту у трьохсторонньому договорі має стати поштовхом до пошуку нових політичних комунікаторів для Вірменії та створити концептосферу на основі КУЛЬТУРА – СПАДОК – СПІЛЬНИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Карасик В. В. Языковой круг: личность, концепты, дискурс – М: Гнозис, 2004. – 390 с.
2. Avetisyan, A. (16 02 2020 p.). *Aliyev and Pashinyan face off in Munich debate*. Отримано з OC Media: <https://oc-media.org/aliyev-and-pashinyan-faje-off-in-munijh-debate/>
3. Кулеба, Д. (06 жовтень 2020 р.). Кулеба: Карабаху - мир, а Україні - союз із Туреччиною. (Г. Ерман, Інтерв'юер). - Режим доступу до ресурсу: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54428912>
4. Павлюк, О. (03 жовтень 2020 р.). *«Их цель — продолжение геноцида армян»*. Премьер Армении обвинил Баку и Анкару в агрессии в Нагорном Карабахе. Отримано з Hromadske: <https://hromadske.ua/ru/posts/ih-cel-prodolzhenie-genocida-armyan-premer-armenii-obvinil-baku-i-ankaru-v-agressii-v-nagornom-karabahe>

Гохман Маргарита¹

Досвід страху в публічних просторах міста як просторове вираження патріархату

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Міське планування та дизайн визначають наше соціальне життя, а саме те, як ми проводимо вільний час, як працюємо, нашу мобільність у межах

¹ Студентка 2 курсу магістратури факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

міста та спосіб життя загалом. Загалом сучасні міста скоріше були створені для задоволення потреб гетеросексуальних, працездатних, цисгендерних чоловіків, ніж жінок, дівчат, членів_кинь сексуальних та гендерних меншин та людей з інвалідністю [3:8]. Міські простори все ще плануються та проектуються чоловіками та для чоловіків [2:29], відповідно до традиційних гендерних ролей, які перетворюють загальнодоступні публічні міські простори (парки, ігрові майданчики тощо) на «чоловічі», а приватні – на «жіночі» [2]. Такий просторовий поділ формує повсякденний досвід життя громадян, обмежуючи їх свободу та не задовольняючи потреб різноманітних соціальних груп, які співіснують у міських просторах. Це стає ще більш очевидним, якщо розглядати публічні простори як основне місце, де громадяни можуть продемонструвати свою ідентичність та заявити своє право на місто. Хоча цілком очевидно, що згадані вище вразливі групи стикаються із соціальною та економічною нерівністю в межах міських структур, ми рідко помічаємо, що існують фізичні умови, створені штучно та вбудовані в місто. Вони виникають через відсутність розмаїття голосів, точок зору, що конструюють знання про місто та його мешканців. Це призводить до помилкових припущень щодо потреб громадян та кодування традиційних гендерних ролей. Отже, те, що такі ключові особливості міського середовища, як мобільність, безпека, свобода від насильства та доступ, розподіляються нерівномірно між громадянами та посилюють нерівність між ними, часто залишається непоміченим.

Об'єктом дослідження були публічні простори міста, *предметом* – досвіди страху в публічних просторах міста. *Метою дослідження* було з'ясувати чи є досвід страху в публічних місцях просторовим виразом патріархату, який обмежує доступ, мобільність вразливих соціальних груп та змушує їх підлаштовувати свою поведінку під соціальні норми.

Серед завдань було дослідити: (1) як проектування та планування міських публічних просторів впливають на соціальну поведінку різних соціальних груп, (2) як досвід страху формує використання міста його жителями та призводить до нестачі доступу, мобільності та модифікації їх поведінки. До того ж, у роботі були проаналізовані результати дослідження «Не у безпеці у місті» («Unsafe in the cities») [4], щоб продемонструвати, як міське середовище, а саме публічні простори в різних культурних контекстах, формують життєвий досвід жінок. Дослідження було проведено у 2018 році у таких містах як Мадрид, Делі, Кампала, Ліма та Сідней, дослідницькою та гуманітарною організацією Plan International «<https://plan-international.org>». Організація мала на меті вивчити поведінку, ставлення та переконання, які обмежують свободу та можливості дівчат у конкретних середовищах або районах міста [4:8]. Дослідження показало, що публічний простір, що є нечутливим до потреб різних груп населення, не тільки не в змозі їх задовольнити, але й породжує постійний страх і відсутність відчуття безпеки у громадянок, які використовують цей простір, обмежуючи тим самим їх мобільність та доступ до таких необхідних сфер життя, як навчання та робота, що робить майже неможливим самотійне життя.

У даному дослідженні у якості методу був використаний критичний огляд літератури з обраної тематики. Метод включає в себе критичну оцінку, що виявляє схожість і відмінність між вже існуючою літературою і роботою дослідника_ці. Він розглядає те, що вже було зроблено у контексті теми. Таким чином, на основі наявних знань дослідник_ця може створити інноваційну ідею і концепцію для подальшого дослідження. Основними перевагами цього методу є легкість його застосування, можливість швидко отримати данні про різні географічні регіони, можливість аналізувати тільки ті дані з конкретної теми, що цікавить дослідника_цю, відсутність значних матеріальних витрат [1:23]. До того ж, використання цього методу значно полегшує процес дослідження під час пандемії, оскільки не потребує ні живого спілкування з респондентами_ками, ні використання онлайн-інтерв'ю, які також мають багато обмежень. Також цей метод підходить до цього дослідження оскільки воно є розвідувальним і стане міцною основою для побудови гіпотез вищого рівня та подальшого вивчення феномену страху у публічних просторах міста. Однак, метод має свої обмеження, які варто взяти до уваги: метод має великий рівень суб'єктивності та упередженості, адже, усі джерела обираються на розсуд дослідника_ці, що збільшує вірогідність того, що деяка інформація не буде включена у дослідження так як не буде цікавою для дослідника_ці; існує вірогідність того, що деякі статті не будуть включені у огляд через відсутність у дослідника_ці доступу до них [1:25].

У дослідженні соціальний простір розглядався як соціальний продукт, який є досить гнучким, і який можна і потрібно змінювати залежно від потреб громадян. Публічна сфера може бути порівняна з паноптикумом М. Фуко. Патріархальна система контролю глибоко вкорінена в ній і контролює поведінку тих, хто в ній знаходиться. Одним із наслідків цієї ситуації є досвід страху, з яким стикаються жінки та інші вразливі соціальні групи, що призводить до невизнання потреб та досвіду, неправильного розподілу доступу до публічних просторів і мобільності містом та до зміни поведінки. В результаті аналізу було зроблено висновок, що різні соціальні групи піддаються різному впливу залежно від їхньої раси, класу, віку тощо. Цікаво, що різні соціальні групи мають спільні стратегії подолання страху. Уникання місць призводить до описаної вище нерівності, але опір відкриває нові грані потенціалу публічних просторів міста, можливість проявити свою особистість та голос. Однак залишається очевидним, що переживання страху в публічних просторах є просторовим виразом патріархату.

ЛІТЕРАТУРА

1. Easterby-Smith M. Organizational Learning and the Learning Organization [Електронний ресурс] / М. Easterby-Smith // Sage Publishing. – 1999. – Режим доступу до ресурсу: https://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/18330_5097_Easterby_Smith_Ch03.pdf.

2. Gardner J. How Better Urban Planning Can Improve Gender Equality [Електронний ресурс] / J. Gardner, L. Begault // Behavioral Scientist. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://behavioralscientist.org/how-better-urban-planning-can-improve-gender-equality/>.

3. Handbook for Gender-Inclusive Urban Planning and Design. [Електронний ресурс] / [H. Terraza, Lopes J. V., M. Orlando, C. Lakovits та ін.] // World Bank. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/33197>.

4. Unsafe in the cities. [Електронний ресурс] // Plan International. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://plan-international.org/unsafe-city#:~:text=Based%20on%20research%20in%20Delhi,or%20discrimination%20on%20our%20streets>

Кириченко Роман¹

Використання моделей-трансформерів у соціологічних дослідженнях текстів

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

В останні роки розвиток технологій машинного аналізу і генерації текстів отримав особливо сильний імпульс. Він пов'язаний із розвитком нових архітектур нейронних мереж, які вивели на новий рівень розуміння машинами текстів. Спочатку цей імпульс задали рекурентні нейронні мережі та векторне представлення слів (ембедінги). У 2019 році його продовжили моделі-трансформери (у першу чергу це модель BERT від Google та GPT2 для генерації текстів від OpenAI) [2, 4].

Великий дослідницький потенціал має використання векторного представлення слів з цих моделей для дослідження смислових відносин у документах. У тезах до конференції Шевченківська весна ми вже розглядали потенціал використання ембедінгів GloVe та word2vec. Ці підходи засновані на аналізі спільної появи слів у документах. Зазвичай слова схожого значення частіше з'являються одночасно в рамках одного речення, ніж змістовно непов'язані. Ці підходи дозволили нам проілюструвати семантичну близькість різних політичних термінів у двох популярних українських інтернет-виданнях Цензор.нет та Українська правда [1].

Однак вони мають недоліки:

¹ Аспірант факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Одиницею аналізу й оцінки в рамках цього підходу є слово, однак на практиці одне слово не завжди є самостійною смисловою одиницею.

Не враховується контекст появи слів у конкретному документі. Тобто вектор слова буде завжди незмінний, не залежно від того, де воно вжито. Це має велике значення для омонімів, про сенс яких ми не можемо судити виключно з написання.

Моделі-трансформери можуть вирішити ці проблеми. По-перше, ці моделі підтримують різні способи токенизації речення (розбивки її на одиниці аналізу): на символи, на частини слова, на слова, на фрази, на речення. На практиці це означає, що ми можемо отримати векторне представлення для будь-якого рівня вираження змісту тексту - від букви до цілого речення. По-друге, у моделях трансформерах вектор кожної одиниці залежить від контексту використання, тобто він розраховується виходячи також з токенів, які його оточують. Наслідком цього є те, що одне і те саме слово в різних частинах одного тексту буде мати різні координати в N-мірному просторі.

Найпопулярнішою моделлю-трансформером зараз є BERT [2]. У тому числі є багатомовні моделі, які підтримують аналіз української мови, а також є чисто українськомовна модель, навчена компанією Youscan^{II}. Для ілюстрації можливостей використання цієї моделі у соціологічному аналізі текстів ми обрали модель багатомовну модель *xlm-r-bert-base-nli-stsb-mean-tokens*. Її перевагою є те, що це так званий SentenceTransformer, де головною одиницею аналізу є речення. Отже, вона дозволить нам сконцентрувати свою роботу на порівнянні повідомлень, а не окремих слів чи їх частин. Модель кодує кожне ввідне повідомлення у 768-вимірний простір значень (це особливість архітектури нейронної мережі, на відміну від GloVe та word2vec ми тут не можемо задавати кількість вимірів в які кодується ввідний текст). Таким чином, ми з її допомогою отримуємо 768 латентних змінних, які характеризують вхідне повідомлення. Звісно, за допомогою алгоритмів GloVe та word2vec ми теж могли отримати векторне представлення для кожного речення (наприклад, закодувавши спочатку кожне слово речення в N-мірний простір, а потім порахувавши середнє значення цих слів по кожному виміру), однак у випадку BERT ембедінг для кожного слова мінливий в залежності від контексту, тому результат кодування речення тут враховує смислові відносини між словами, особливості побудови речення.

Для експерименту ми взяли масив Twitter-повідомлень зі згадкою про Петра Порошенка за червень 2020 року (N=5278) та за допомогою вище згаданої моделі *xlm-r-bert-base-nli-stsb-mean-tokens* закодували кожне повідомлення в 768-вимірний простір. Це ми зробили за допомогою модулю *sentence-transformers*^{III} в Python. Він дозволяє за допомогою всього однієї функції перекодувати масив текстів у ембедінг-матрицю [3]. Таке представлення у першу чергу зручне для пошуку близьких за сенсом повідомлень чи груп повідомлень. Пошук близьких повідомлень легко

^{II} <https://huggingface.co/youscan/ukr-roberta-base>

^{III} <https://github.com/UKPLab/sentence-transformers>

здійснити через розрахунок попарних косинусних відстаней між векторами усіх повідомлень (традиційний спосіб пошуку схожих елементів у просторі ембеддінгів). Якщо ж метою є знайти цілі кластери (теми) повідомлень, то можна до цього представлення застосувати традиційні методи кластерного аналізу (k-means, ієрархічний кластерний аналіз, DBSCAN). Оскільки кількість кластерів була невідомою, то ми використали ієрархічний кластерний аналіз. Як результат, виокремили 10 найбільш відмінних тем повідомлень про Петра Порошенка у Twitter (див. Табл. 1).

Таблиця 1. Теми твітів про Порошенка. Топ-5 характерних повідомлень (мовою оригінальних повідомлень)

Порошенко - мародер	Савченко рассказала НТВ, как Порошенко мародерствовал в Донбассе	Обратная сторона АТО им. Порошенко. Андрей Бабицкий	Савченко рассказала НТВ, как Порошенко мародерствовал в Донбассе	Леся на зарплате Пороха? Строчит и в защиту Порошенко.	«Русская красавица» Порошенко Насправді
Порошенко мільярдер	Порошенко снова стал миллиардером, - Forbes опубликовал рейтинг самых богатых людей Украины. Ахметов и Порошенко в тройке лидеров рейтинга самых богатых людей Украины	Порошенко снова стал миллиардером. Forbes опубликовал рейтинг самых богатых людей Украины	Порошенко вернулся в список долларовых миллиардеров: Forbes назвал тройку богатейших украинцев	Порошенко вошел в тройку украинских миллиардеров по рейтингу Forbes Больше читайте тут:	Forbes поместил Порошенко в тройку богатейших бизнесменов Украины
ДБР штурмувало музей Порошенка	ГБР со штурмом ворвалась в музей, где проходит выставка картин из коллекции Порошенко – директор обратился в полицию (ФОТО)	ГБР штурмом зашло в музей Гончара на выставку картин Порошенко -	ГБР штурмовало музей, в котором Порошенко провел выставку картин	Как спецназ ГБР музей с картинами Порошенко штурмовал via	Как спецназ ГБР музей с картинами Порошенко штурмовал с помощью
При чому тут Порошенко ?	Ну при чем тут Порошенко????	Ну при чем тут Порошенко ??	І до чого тут Порошенко?!	А Порошенко здесь при чѐм???	Ну от до чого тут Порошенко??
Аналітика Порошенка	Ви лукавите, Ющенко завжди був категорично проукраїнським. Порошенко, згадайте його передвиборчі лозунги, був мегапатріот України і ні про які домовленості з руською не було і мови. Не обмануйте. Все ж спробуйте пояснити, що сталося?	Бо ЕС це Порошенко, що чекати іншого, крім прославлення його. А от якого хера Голосу Порошенко регулярно сре у борщ. Ця пластинка заїдилася вже що просто капец. Гівносайт якийсь створили - точно Порошенко, написали не те. Я ніде того Порошенка не бачу а він є. То чим ви кращі.	В комменты опять набежало ватное шакалье, погавкать на Порошенко, за миску кремлевских щей. Но каждый украинец знает своего врага!	Мне не интересны ваши душевные страдания. А каких деньгах вы пишете? Мне непонятна ваша логика. Так я украинец или не украинец. Уточните. Или те кто не поклоняются величю марионетке кремля Петру Порошенко ,тот не украинец?	Порошенко, как Президент при котором началась российская агрессия, подложил Украине огромную свинью, не признав российскую агрессию и оккупационно-войной против Украины и подписав предательские минские соглашения! 🇷🇺

Порошенко-Байден	ГБР открыло дело из-за организации прослушки разговора Порошенко с Байденем, - СМИ #новини #новости #news #Ukraine #Украина #Україна	ГБР открыло дело из-за записи разговора Байдена и Порошенко - СМИ: Издание Украинская...	На Украине завели дело из-за прослушки разговора Порошенко с Байденем	На Украине возбудили дело из-за прослушки разговора Порошенко с Байденем	На Украине возбудили дело из-за прослушки разговора Порошенко и Байдена
Порошенко проігнорував в ДБР	Порошенко проігнорировал вызов на допрос в ГБР Украины	Порошенко в очередной раз проігнорировал допрос в ГБР	Порошенко не явился на допросы в Госбюро расследований Украины	Порошенко не пришел на допрос Госбюро Украины	Порошенко не явился на допросы в Госбюро расследований Украины:
Звісно, Порошенко	Вот именно... Всё и так как при Порошенко !	Всё ,для Порошенко.	Да, очевидно - Порошенко.	Та Порошенко, конечно ! Вгадав ?	Порошенко ж
Порошенко не краще за інших	Не пойму, почему Вы за Порошенко топите? Он лучший? Я думаю, любой лучше, чем эти выкормыши	Если по заслугам то Порошенко. Но это всегда будет сравнение "Лучший из худших"	Как будто Зеленский самостоятельн ый игрок))) не расскажете почему Зе так боится Порошенко? Он же «победитель»	Господи, "успешная пиар-защита", опять Порошенко подложил кому-то кашки. А нельзя было просто не устраивать это всё?	ВЗ: Я же лучше Порошенко Чем? ВЗ: Чем Порошенко
Порошенко відкрив виставку замість допиту	Экс-президент Украины Петр Порошенко, вместо того чтобы пойти на допрос, открыл выставку картин	Порошенко вместо допроса по делу о картинах открыл выставку этих произведений живописи	Порошенко вместо допроса представил выставку собственных картин	Порошенко вместо допроса по делу о контрабанде картин открыл выставку этих же картин в музее	Порошенко прогулял допрос и отправился на свою выставку картин

На відміну від традиційних методів групування документів за темами цей підхід враховував лише латентний зміст повідомлень, а не схожість їх лексики. Це, наприклад, дозволяє об'єднати в один кластер повідомлення з однаковим змістом, які написані українською і російською мовами. Використання векторного представлення повідомлень з моделей-трансформерів може значно спростити соціологічний аналіз документів, які таким чином можна групувати дуже швидко не залежно від розміру корпусу. Більше того, це не єдине можливе використання векторного представлення повідомлень, а лише приклад. Наприклад, його можна використати для порівняння двох корпусів текстів у контексті змісту комунікації, який вони несуть. Векторне представлення - дуже потужний інструмент, який уможливорює застосування традиційних кількісних методів аналізу соціологічної інформації до аналізу текстів.

Цей підхід не позбавлений недоліків. Зокрема помітно, що схожі за довжиною повідомлення частіше з'являються в одному кластері, так як вони банально бодай представлені в тих самих вимірах з 768. При аналізі довгих текстів цей недолік буде нівельовано, однак в аналізі коротких, якими є повідомлення в Twitter, це відчутно. Також недоліком є те, що якість векторного представлення залежить від якості попередньо навченої

нейронної мережі і її досить проблематично оцінити (оскільки це навчання без учителя і не існує еталону, з яким можна порівняти результат кодування). Таким чином, нинішній прогрес у розвитку моделей глибокого навчання для обробки природної мови безумовно корисний для соціологів. Нові моделі дозволяють більш якісно кодувати текстову інформацію у простір латентних змінних, що уможливорює автоматизований аналіз усе більш зростаючих у своїх обсягах текстових корпусів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кириченко Р. О. Використання word embedding в соціологічних дослідженнях медіа / Роман Олександрович Кириченко // Матеріали XVIII Міжнародної конференція студентів, аспірантів і молодих науковців «Шевченківська весна» 2020: філологія, соціологія, психологія», / Роман Олександрович Кириченко. – Київ, 2020.
2. Devlin, J., Chang, M. W., Lee, K., & Toutanova, K. (2019). BERT: Pre-training of deep bidirectional transformers for language understanding. NAACL HLT 2019 - 2019 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies - Proceedings of the Conference, 1(Mlm), 4171–4186.
3. Reimers, N., & Gurevych, I. (2020). Making monolingual sentence embeddings multilingual using knowledge distillation. ArXiv.
4. Vaswani, A., Shazeer, N., Parmar, N., Uszkoreit, J., Jones, L., Gomez, A. N., Kaiser, Ł., & Polosukhin, I. (2017). Attention is all you need. Advances in Neural Information Processing Systems, 2017-December(Nips), 5999–6009.

Бондаренко Микола¹

Репутаційні детективи або застосування методу експертного опитування в дослідженні політичного очорнювання

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Очорнювання репутації, політичне очорнювання (англ., character assassination; дослівно, «вбивство персонажа») – це «стале, навмисне зусилля, здійснюване задля нанесення шкоди репутації чи підірву довіри» [1] до індивідів, груп, організацій тощо. Таке зусилля, за А. Леденьовою, має технологічний характер, оскільки можливим є проведення паралелей між даним концептом, «політичними технологіями» та «чорним піаром», що

¹ Аспірант факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

мають суміжний зміст – здійснення зсуву громадської думки [2]. Популярність застосування очорнювання в різноманітних формах (від промов і текстів до дискредитаційних зображень, відео та перформансів) є значною і в Україні, і за кордоном.

Дослідження цієї технології, як і деяких інших політичних технологій, може бути здійснене за допомогою низки соціологічних методів, як-то обґрунтованої теорії, візуального [3, с. 82-86] та контент-аналізу [4, с.18, 47-48]. Втім, вагому роль в простеженні глибинних механізмів очорнювання і, зокрема, пізнанні їхнього ефекту на суспільну свідомість може зіграти аналітика від кола людей, що безпосередньо є дотичними до питання політичних технологій. Крім того, в окремих питаннях оцінки впливу застосовуваних технологій на соціум, їхні висновки можуть бути чи не єдиними доступними і, водночас, обґрунтованими. Тому, на нашу думку, одним із методів дослідження очорнювання репутації може стати експертне опитування.

Експертне опитування – це «різновид соціологічного опитування, в ході якого респондентами виступає особливий тип людей – експерти. Це компетентні особи, які мають глибокі знання про предмет або об'єкт дослідження» [5, с. 488]. Для прикладу, в дослідженні Київського міжнародного інституту соціології з навколополітичної тематики з соціологічно-аналітичним ухилом, пропонувалися такі групи експертів як:

- Особи, що приймають рішення (народні депутати, депутати обласних/місцевих рад);
- Представники органів виконавчої влади;
- Науковці;
- Представники неурядових організацій;
- Представники ЗМІ;
- Представники бізнес-асоціацій [6, с. 4-8].

Втім, для аналізу саме технології очорнювання репутації, доцільно, замість або окрім вищеназваних, залучати мінімум одну з двох ключових груп експертів – «репутаційних детективів» – тих, хто має пряме відношення або до поля репутації, або до поля політичних технологій, і може не лише якнайглибше проаналізувати ситуацію, що склалася з певним суб'єктом чи об'єктом очорнювання, а й оцінити його ефект. Подекуди представники цих груп можуть вміщувати в собі обидві ролі. Серед таких експертів знаходяться:

- (Політ)технологи – ті, хто безпосередньо бере участь у розробці, аналізі, застосуванні, моніторингу політичних технологій;
- Експерти з репутації – піарники, бренд-менеджери та інші представники суміжних професій, в фокусі яких знаходиться, власне, поле репутації персони, бренду, проекту, кампанії чи організації.

Оскільки експертне опитування можна застосовувати як за формалізованим (строга чітка анкета), так і за неформалізованим сценарієм (дискусії, мозковий штурм тощо) [5, с. 491-497], то доцільним може бути застосування як кількісного, так і якісного підходу, або ж їх міксу –

доповнення формальних оцінок інтерпретаціями для більш поглиблених висновків. Однак, в будь-якому випадку, важливим критерієм для інструментарію та проведення дослідження лишається «забезпечення однозначності питань, які використовують під час опитувань експертів, а також незалежності суджень експертів» [7, с. 68]. Таким чином, застосування методу експертного опитування для аналізу очорнювання репутації має значні перспективи. Такий підхід може надати більш глибоке розуміння питання та обґрунтовану оцінку того ефекту, що очорнювання може мати на конкретні групи людей та суспільство в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Character Assassination throughout the Ages / Eds.: M. Icks, E. Shiraev. – Palgrave Macmillan US, 2014. – 283 p.
2. Ledeneva A. V. How Russia Really Works: The Informal Practices That Shaped Post-Soviet Politics and Business / A. V. Ledeneva. – Ithaca, NY: Cornell University Press, 2006. – 288 p.
3. Бондаренко М. М. Згадати все, або очорнювання репутації під час президентських виборів-2016 у США (візуальний підхід) / М. М. Бондаренко // Габітус. Науковий журнал з соціології та психології. – Одеса, 2020. – №12. – с. 82-86.
4. Smart J. J. Character Assassination: A tool in international politics / J. J. Smart. – Kindle Books, 2019. – 175 p.
5. Добренъков В. И., Кравченко А. И. Методы социологического исследования / В. И. Добренъков, А. И. Кравченко. – М.: ИНФРА-М, 2004. – 768 с.
6. Експертне опитування представників 6-ти цільових груп щодо їхньої оцінки використання продуктів ключових постачальників політичних досліджень (аналітичних центрів) в Україні : Технічний звіт. – К.: КМІС, 2012. – 40 с.
7. Інституціональні особливості та технології сучасних політичних процесів : Курс лекцій і метод. матеріалів до модуля навч. дисципліни / Уклад.: Е. А. Афонін, В. М. Козаков, Л. М. Усаченко. – К.: НАДУ, 2008. – 108 с.

Деревинська Катерина¹

Проблематика пандемії коронавірусу, трансльована через інтернет–меми

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIII
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 19–20 листопада 2020
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Однією із характеристик інформаційного суспільства є специфічний вид комунікації, що здійснюється здебільшого опосередковано, через Інтернет. Це принципово інша комунікація, котра має унікальні особливості. Однією з них є широке використання мемів як способу передання культурної інформації. Стрімке поширення мемів через Інтернет та навіть ЗМІ робить їх найпотужнішими засобом комунікації.

Являючись носієм найрізноманітнішої інформації, мем виконує комунікативну функцію та поширює цю інформацію в маси. Меми є анонімними, зазвичай не несуть важливу інформацію та маю більш розважальний характер. Жодна подія (як суспільно значуща так і ні) не залишається непоміченою у просторах Інтернету саме у формі мемів. Поширеність мемів пояснюється простотою їх сприйняття. Інформація, «закодована» у них, сприймається швидко, без додаткових зусиль та не вимагає певного рівня знань. Із мемів ми дізнаємося новини, анонімно ділимося почуттями та ставленням до певної події/об'єкту і зображаємо життєві ситуації.

Тож така масштабна та жахаюча подія, як пандемія коронавірусу не залишилась осторонь від цього сучасного виду комунікації. Коронавірус напяму відобразився на житті людей – він змінив звичний спосіб життя. Очікувано, що захисною реакцією суспільства на раптову величезну негативну ситуацію став гумор, аби послабити негативні почуття. Тож, починаючи з кінця березня 2020 року, простори Інтернету та соціальних мереж заповнили меми про коронавірус. Вони мали різний характер: розважальний, іронічний (місцями навіть саркастичний), сумний. Проте за їх допомогою люди разом переживали складний період адаптації до нових умов життя: новин про захворюваність та смерть, карантину, дистанційної роботи та вимушеної самоізоляції. Тож вивчення проблематик пандемії коронавірусу, трансльованих через Інтернет-меми є доволі актуальним.

Мета дослідження полягала у виокремленні та дослідженні проблем пандемії коронавірусу в Україні, що висвітлюються через Інтернет-меми. Теоретичним **об'єктом** є проблематика пандемії коронавірусу в українському суспільстві; емпіричним - Інтернет – меми, що стосуються пандемії коронавірусу. **Предмет** - проблеми, що висвітлюються через меми в мережі Інтернет на початковому етапі пандемії коронавірусу.

¹ Студентка з курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Дослідження було проведено із застосуванням методу контент-аналізу. Вибірковою сукупністю дослідження є Інтернет – меми українською та російською мовами, що стосуються пандемії коронавірусу. Обсяг вибірки – 117 зображень. Вибірка формувалась за допомогою пошукової системи «Google» у декілька етапів: відбір каналу інформації, формування масиву та кодування (суцільне). Варто зазначити, що одиниці аналізу до масиву обирались вручну із сукупності зображень у графі «Google» “зображення” (це допомогло відсіяти відео та GIF-зображення). Для кодування масиву був розроблений кодифікатор, в котрому пошуковим шляхом були виділені такі категорії аналізу: 1) профілактика інфікування, 2) самоізоляція, 3) психоемоційний стан, 4) зміни у звичному способі життя. При кодуванні також враховувалась тональність (негативна, нейтральна, позитивна).

Інструментарій (кодифікатор)

Категорії		Субкатегорії			
1	Профілактика інфікування	1.1	Індивідуальні засоби захисту	1.1.1	Маски
				1.1.2	Рукавички
				1.1.3	Захисний одяг
		1.2	Буденні практики захисту	1.2.1	Використання дезінфекційних засобів
				1.2.2.	Миття рук
				1.2.3	Дотримання дистанції
2	Самоізоляція	2.1	Дистанційна робота	2.1.1	Складність відтворення процесу
				2.1.2	Несерйозне налаштування на процес
				2.1.3	Технічні проблеми
				2.1.4	Зовнішні відволікаючі фактори
		2.2	Дистанційне навчання	2.2.1	Складність відтворення процесу
				2.2.2	Несерйозне налаштування на процес
				2.2.3	Технічні проблеми
				2.2.4	Зовнішні відволікаючі фактори
		2.3	Самоізоляція		
		3	Психологічний стан	3.1	Паніка
3.2	Страх				
3.3	Відчай				
3.4	Нудьга				
3.5	Сум				
3.6	Байдужість				
3.7	Злість				
3.8	Радість				

4	Зміни у звичному способі життя	4.1	Руйнування планів
		4.2	Дефіцит товарів
		4.3	Закупівля товарів
		4.4	Обмеження на вихід з дому
		4.5	Закриття закладів обслуговування
		4.6	Обмеження у спілкуванні
		4.7	Обмеження дозвілля поза домом

На основі отриманих результатів можемо зробити узагальнення. Серед усіх категорій найбільш представленою є «профілактика інфікування» (36,25%). На другому - «самоізоляція» (27,5%). Це означає, що у суспільстві все таки існує страх хвороби, тому населення добре обізнане про способи профілактики інфікування.

Переїдімо до детальнішого розгляду категорій. Складові категорії «профілактика інфікування» мали на меті дослідити поінформованість населенні стосовно способів захисту від вірусу. Найбільш представленою субкатегорією стали «маски» (38%) та «захисний одяг» (24%). Зображення масок є зрозумілим: це найлегший засіб захисту. Захисний одяг в більшості випадків зображувався на лікарях в плані спецодягу, або на «пересічних громадянах», котрі йшли в магазин. З цього робимо висновок про високий рівень стурбованості та страху населення щодо зараження на початку карантину.

Результати порівняння субкатегорій «дистанційне навчання» та «дистанційна робота» показують, що у першому випадку головною проблемою є несерйозність налаштування на навчальний процес (53%). При чому це підкріплюється, як не дивно, позитивною тональністю, що свідчить про іронічне та саркастичне зображення проблем у мемах. У субкатегорії «дистанційна робота» головною проблемою є складність відтворення процесу (80%).

Вартою уваги є також категорія «психоемоційний стан». Адже пандемія коронавірусу та карантин, спричинений нею, внесли великі зміни у спосіб та ритм життя. Така раптова та жахлива подія не могла не відобразитись на психологічному стані населення. Меми можуть прямо відображати емоцію чи відчуття стосовно проблеми, тож, за результати дослідження, саме страх є найпоширенішою емоцією під час карантину (32,1%). Всі інші емоції представлені в рівній мірі. Такий показник саме для страху є очікуваним, адже хвороба представ перед населенням як щось незнане та робить їх майже безпомічними.

Категорія «зміни у звичному способі життя» характеризує та показує зміни у житті людей із впровадженням карантину. Найбільш представленою проблемою є закупівля товарів (40%), що спричинена панікою на початку карантину. Наступні за поширеністю – руйнування планів (26,7%) та обмеження на вихід з дому (20%). Цікавим є відсутність зображення проблеми дефіциту товарів. Можна зробити висновок, що його не було, принаймні в таких обсягах, щоб стати суспільно значущим. Навпаки, люди відразу орієнтувались на закупівлю товарів, аби не зіштовхнутись із дефіцитом в

подальшому. Субкатегорія «обмеження у спілкуванні» також не представлена взагалі. Отож можна сказати, що в добу інформаційного суспільства фізична відсутність співбесідника не призводить до обмеження чи нестачі спілкування. Адже живе спілкування можна замінити на опосередковане.

Отож, на основі аналізу отриманих даних були виділені ключові проблеми українців під час карантину: «маски», «закупівля товарів», «самоізоляція», «страх» та «руйнування планів». Вони показують вплив карантину на всі сфери життя: від безпеки про здоров'я до психоемоційного стану. Підсумовуючи результати дослідження можна ще раз наголосити на тому, що меми є сучасним засобом комунікації в інформаційному суспільстві. За їх допомогою передається не лише текст, але й візуальне повідомлення, що викликає у реципієнта певні емоції та реакцію. Широке відображення гостроактуальних суспільних проблем в них робить меми зручними та придатними у дослідженнях змін у суспільстві або реакцій на певні проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жаботинская Ж.А. Нарративный мультимедийный концепт: алгоритм анализа / Жаботинская Ж.А. // Cognition, communication, discourse.. – 2020. – №20. – С. 92–117.
2. Усольцева М. Трансформация популярной музыки в мемы и их использование в новых медиа / Усольцева Мария, 2019. – 111 с.

**Гупало Артем, Деревинська Катерина,
Козюра Валентина, Олійник Анна¹**

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Особливості процесу навчання під час карантину

2020 рік увійде в історію як рік коронавірусу. Хвороби, що охопила всю планету та внесла значні корективи у звичайний спосіб життя. Звісно, освітня сфера не залишилась осторонь від змін. Навчальні заклади, зокрема й в Україні, були змушені перейти на дистанційну або змішану форми навчання. Організація процесу навчання під час карантину обмежується двома можливими варіантами: дистанційне навчання та змішане. Дистанційне навчання організоване на принципі інтерактивної взаємодії між викладачами та здобувачами освіти за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Наразі існують різні погляди стосовно даної форми навчання. Одні дотримуються думки, що це нова педагогічна форма

¹ Студенти 3 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

надання освітніх послуг, інші вважають, що традиційні форми навчання варто розвинути за рахунок ІКТ [1, ст.98-99]

Змішана форма навчання полягає у поєднанні офлайн- (особисто, «на місці») та онлайн-навчання у різних пропорціях. Наприклад, теоретична частина предмету дається на самостійне опрацювання вдома, а практичні заняття проходять в закладах освіти, разом із викладачами. Обидві форми навчання є незвичними для традиційної системи навчання в Україні. Тому виникають певні труднощі в організації навчального процесу в умовах карантину, налагодженні зв'язків між здобувачем світи та викладачем.

Зважаючи на вищеперераховане, для нас, як для дослідників, стало цікавим проаналізувати особливості навчання в умовах карантину в КНУ імені Тараса Шевченка. Адже починаючи з кінця березня 2020 року, всі факультети були переведені на змішану або дистанційну форми навчання, а починаючи з жовтня 2020 року за наказом ректора всі факультети університету були переведені на дистанційну форму навчання. Організація навчання в університеті в карантинних умовах має ряд труднощів. Їх виявлення і стало метою нашого дослідження.

У період з 5 по 12 листопада було проведене пілотажне дослідження на тему «Особливості процесу навчання під час карантину» із застосуванням методу онлайн-анкетування. Опитувальник був розміщений в онлайн-платформі LimeSurvey. Застосування даного методу є найоптимальнішим в умовах карантину, адже дозволяє досягнути респондентів онлайн. В опитуванні взяли участь в основному студенти 3 та 4 курсів факультету соціології КНУ імені Тараса Шевченка. Всього було отримано 35 відповідей, з них 14 незакінчених.

Об'єкт дослідження – процес навчання під час карантину. Предмет – особливості процесу дистанційного навчання під час карантину в КНУ імені Тараса Шевченка.

Поставлені дослідницькі завдання полягали в:

- Дослідженні організації навчального плану під час карантину.
- Дослідженні способів проведення занять та проблем, пов'язаних з ними.
- Виявленні проблем під час проведення занять онлайн.
- Визначенні рівня адаптації студентів до дистанційного навчання.

Результати пілотажного дослідження показали:

1. Переважна більшість студентів погоджується з твердженням про те, що на їхньому факультеті студентів завчасно інформують про терміни та форми проміжного (8 респондентів з 21) та підсумкового (семестрового) контролю (13 респондентів з 21).

2. Абсолютна більшість респондентів погоджуються з твердженням про те, що викладачі проводять заняття відповідно до розкладу (13 студентів).

3. Абсолютна більшість опитаних погоджуються з твердженням про те, що завдання для домашнього виконання та самостійної роботи надаються вчасно (9 респондентів з 21).

4. Більша частина студентів вважає, що література для самостійного опрацювання не є актуальною і доступною (з 21 респондента: 3 не погоджуються, 6 частково не погоджуються).

5. Більша частина студентів вважає, що обсяг літератури для самостійного опрацювання є надмірним (з 21 респондента: 4 не погоджуються, 6 частково не погоджуються).

6. Більшість студентів (із 21 респондента: 4 респонденти повністю задоволені, 5 задоволені, 4 частково задоволені) в цілому задоволені організацією навчального процесу під час карантину.

7. Абсолютна більшість респондентів (із 21 респондента: 4 респонденти повністю задоволені, 6 задоволені, 7 частково задоволені) в цілому задоволені роботою викладачів у процесі дистанційного навчання.

8. Більшість респондентів (20 осіб) визначили онлайн лекції (вебінари, телеконференції, тощо) основними засобами, які використовують викладачі для проведення лекцій. Серед засобів комунікації для проведення онлайн-лекцій, семінарів та практичних робіт найпоширенішими є Google Meet та Zoom.

9. Більше половини респондентів (15 з 23 осіб) вказали, що викладачі роблять відеозапис лекційних занять часто або іноді. В той час як відеозапис проведення практичних, лабораторних та семінарських занять роблять рідше: 8 респондентів обрали варіант “ніколи”, а 7 - “іноді”. Окрім цього, лише 7 респондентів з 23 вказали, що викладачі надсилають відеозаписи занять часто та дуже часто, що є низьким показником. Часто використовують дані відеозаписи для самопідготовки лише 3 з 23 респондентів.

10. Жоден з опитаних респондентів не вмикає камеру під час всіх онлайн занять. Третина респондентів вмикають камеру лише під час відповіді або на прохання викладача (7 із 23 осіб).

11. Третя частина респондентів відвідує майже всі заняття (95-100%) під час дистанційного навчання. Половина респондентів (12 із 24) відвідують лекційні заняття так само часто, як і раніше. Така ж ситуація і з семінарськими та практичними заняттями (14 з 24) Тож дистанційний формат проведення занять суттєво не впливає на частоту відвідування занять.

12. Серед проблем під час проведення занять у дистанційному режимі найвагомішими стали: проблеми з інтернет-з'єднанням з боку викладача та студентів (12 з 24 опитаних) та проблеми з доступністю рекомендованої літератури (9 з 24 опитаних часто стикалися з даною проблемою)

13. Найпоширенішими труднощами під час складання екзаменаційної сесії стали: недостатня адаптованість завдань до дистанційного формату, брак часу при виконанні завдань та технічні проблеми з комп'ютером з боку студента.

14. Більшості студентів було легко адаптуватись до умов дистанційного навчання (11 з 21 респондентів).

15. В основному, студенти вважають, що викладачам було важко адаптуватись до умов дистанційного навчання (10 з 21 студента).

16. Більшість респондентів (13 студентів з 21) зізнались, що їм зручно навчатись у дистанційному режимі.

17. Рівень мотивації студентів до навчання змінився під час дистанційного навчання (10 респондентів з 21 не погодилися з твердженням: «Рівень моєї мотивації до навчання не змінився під час дистанційного навчання»).

18. Більшість студентів вважають, що після завершення карантину дистанційне навчання може бути використане як допоміжний засіб до очної форми навчання (9 респондентів з 21) або як альтернативна форма очного навчання (8 студентів з 21).

Дане пілотажне дослідження показало придатність інструментарію для подальшого дослідження ставлення студентів факультету соціології КНУ імені Тараса Шевченка до особливостей організації навчального процесу в онлайн-режимі, викликаного пандемією коронавірусу COVID-19. Наразі ця проблема є дуже актуальною не тільки на факультеті нашого університету, а й у всій країні, та потребує вирішення з допомогою дослідження думки студентства. Зважаючи на скрутність епідеміологічної ситуації та складність її вирішення, дистанційне навчання може тривати довгий час. Тож доцільним є проведення даного дослідження на загально університетському рівні. Адже воно допоможе виявити слабкі сторони в організації та проведенні дистанційного навчання, проаналізувати проблеми, що виникають під час нього та сформулювати можливі шляхи їх подолання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Князевич-Чорна Т. В. Особливості дистанційного навчання студентів-медиків факультету підготовки іноземних громадян під час карантину / Тетяна Володимирівна Князевич-Чорна. // *Impatto dell'innovazione sulla scienza: aspetti fondamentali e applicat.* – 2020. – С. 98 – 100.

2. Розпорядження про посилення заходів щодо запобігання захворюванням, викликаним коронавірусом COVID-19 [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.knu.ua/ua/news/11283?fbclid=IwAR2X1VM7h1mOt4lGVzMLEollSx7kCiCroYeos5JcPDDTOFcNfSECymKZ3OA>.

Клименко Станіслав¹

Перевірка рівня надійності інтегрального індексу позитивного соціального самопочуття молоді

Л. П. Галич

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Актуалізація дослідження феномену соціального самопочуття ґрунтується на необхідності дослідження політичної, соціально – економічної ситуації в країні. Інтерес до проблематики феномену соціального самопочуття проявляється не тільки зі сторони політологів, економістів, філософів, а й соціологів. Так дослідженням соціального самопочуття на теренах вітчизняної соціології займалися Є. Головаха та Н. Паніна, які концентрують власну увагу на особливості соціального самопочуття населення в умовах трансформації українського суспільства, яким вдалося розробити методологічний підхід, що дозволяє мінімізувати викривлення соціологічної інформації через наявність емоційних реакцій [1]. Вивчення соціального самопочуття українців регулярно здійснюється в рамках всеукраїнського дослідження «Українське суспільство» з 1994 року [2]. Соціальне самопочуття в межах їхніх досліджень розглядаються як елемент соціального настрою, який повністю залежить від емоційного сприйняття людиною самого себе та навколишніх подій.

Інтерес до перевірки саме даного показника соціального почуття зумовлений актуальними подіями, які відбуваються на теренах Білорусі – масові протести населення (переважно молоді), адже Інтегральний індекс позитивного самопочуття, розроблений Людмилою Петрівною Галич [2], саме для оцінки соціального самопочуття молоді. Важливим є перевірити якість даної методики вторинного вимірювання, запропонованої Л. П. Галич, так як вона використовувалася для оцінки соціального самопочуття у всіх регіонах Білорусі.

Теоретична модель ІПСС складається з емотивного компоненту (емоційні оцінки життєвої ситуації: настрої, емоційний стан), когнітивного компоненту (оцінка економічного середовища: економічний стан країни, родини), конативний компонент (готовність до дій: стратегія, при погіршенні матеріального становища) та евалюативний компонент (емоційна оцінка життєвої ситуації: власне життя, майбутнє). У зміст розрахунку ІПСС покладено підрахунок суми часток відповідей на позитивні альтернативи, із подальшим поділом на кількість індикаторів.

Перевірка рівня надійності використовуваних шкал здійснювалася на даних, які були зібрані за допомогою сервісу Google Form (методом веб-опитування). Неімовірнісна вибірка, яка складає 255 респондентів,

¹ Студент 4 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

формувався методом «снігової кулі» серед студентів КНУ ім. Тараса Шевченка віком від 17 до 21 року, розподіл за статтю є рівномірним, респонденти переважно отримують вищу освіту кваліфікаційного рівня бакалавр, магістр. За результатами даного дослідження ІПСС складає 59.775 (за шкалою від 0 до 100).

Надійність – поняття, яке пов'язане із відсутністю систематичних похибок у вимірюванні. Якщо розглядати дане поняття у контексті інструментів збору інформації, то надійність розглядають як здатність вимірювальних інструментів показувати подібні результати при проведенні повторних досліджень. Так чим більш схожими є результати при проведенні повторних дослідженнях, тим надійнішим є вимірювальний інструмент. Так виділяють 3 методи оцінки рівня надійності: тест-ретест (Test_Retest Reliability), паралельних форм (Parallel-Forms Reliability), внутрішньої узгодженості (Internal Consistency Reliability) [3].

Для перевірки рівня надійності внутрішньої узгодженості був розрахований коефіцієнт Альфа Кронбаха (Cronbach's Alpha) (див. табл. 1). Так, для отримання коректних результатів, шкали були стандартизовані, «перевернуті» для створення однонаправленості значень. Це є принциповою вимогою для уникнення похибки у розрахунку даного коефіцієнту. Так, значення що перевищують 0,7 ми можемо розглядати як прийнятні.

Табл. 1. Коефіцієнт Альфа Кронбаха (Cronbach's Alpha)

№	Компонент	Cronbach's Alpha (a)
	Емотивний компонент	0,455
	Когнітивний компонент	0,244
	Евалюативний компонент	0,793
	Конативний компонент	0,229
	Загальне значення	0,432

На основі даних розрахунків, ми можемо зробити висновок про низький рівень надійності шкал, так як значення коефіцієнту Альфа Кронбаха у 3 з 4 компонентів є нижче мінімального допустимого значення (0,7), аналогічна проблема виникає зі загальним значенням коефіцієнту. Так для емотивного, когнітивного, конативного компонентів ми можемо констатувати необхідність змістовного редагування шкал, які були використані у межах конкретних запитань, для покращення даного показника.

Отже, ми можемо зробити висновок, що методика вимірювання позитивного соціального самопочуття потребує доопрацювання, адже має низький рівень надійності шкали. Для об'єктивної оцінки даної методики необхідно адаптувати її до умов українського суспільства шляхом мовної адаптації опитувальника, підбором більш коректних альтернатив для вимірювання досліджуваного явища, збільшення вибірки для зменшення похибки. Для комплексної перевірки якості даної методики у майбутніх дослідженнях необхідно перевірити її валідність. Також у результаті даного

дослідження ми можемо неодноразово переконатися у необхідності проведення регулярних апробацій та перевірок якості методик, так як вони дуже швидко перестають бути актуальними у зв'язку зі зміною середовища, у якому їх застосовують.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головаха Є. І., Паніна Н. В. Інтегральний індекс соціального самопочуття (ІСС): конструювання і застосування соціологічного тесту в масових опитуваннях. — К., Інст. соціології НАН України, 1997. — 106 с. ISBN 9660203780
2. Випуски всеукраїнського дослідження «Українське суспільство: моніторинг соціальних змін»: <https://i-soc.com.ua/ua/edition/ukrainske-suspilstvo/issues/>
3. Вимоги до розробки та адаптації комплексних вимірювальних інструментів у соціології: надійність, валідність і достовірність / С. С. Дембіцький, Т. Я. Любива // Український соціум. - 2017. - № 3. - С. 45-57. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2017_3_6

Бурдін Ярослав¹

Чутливість змістовної валідності до культурного та часового контексту на прикладі індексу толерантності

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Проблема застосування індексів в соціології є актуальною темою, адже в силу складності предметного поля соціології, якість вимірювання насамперед залежить від врахування багатоаспектності досліджуваних конструктів. Застосування індексу передбачає побудову теоретичної моделі, певний набір індикаторів якої відображає окремий аспект теоретичного конструкту, і спосіб інтеграції індикаторів, який, власне, уможливорює конструювання індексу. Проте використання індексу вимагає попереднього обґрунтування та апробації. Адже індикатори, що утворюють теоретичну модель, повинні вимірювати саме запланований конструкт, а не щось інше.

Коли мова йде про вивчення складних соціологічних конструктів, наприклад, соціальна дистанційованість, суспільне благополуччя, толерантність тощо, то виникає необхідність побудови методики, котра передбачала б усесторонній вимір явища. Цей процес вимагає від дослідника ґрунтовної бази знань відносно предмету та об'єкту дослідження, наявність котрої уможливорює якісні концептуалізацію та операціоналізацію основного

¹ Студент 4 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

поняття. Проте на цьому побудова теоретичної моделі не завершується, адже потрібно провести не одну апробацію для підтвердження валідності та надійності вимірювальної моделі, що вимагає використання значної кількості ресурсів. Однак існує ще один спосіб побудови соціологічних концептів, котрий не вимагає створення теоретичної моделі вимірювання, - це використання уже наявної методики, попередньо обґрунтованої та емпіричним шляхом перевіреної. Для такого підходу є важливе застереження: необхідно бути обережним зі «сліпим» копіюванням методики, адже індикатори, закладені в модель, передбачалися для іншого об'єкту дослідження. «Іншим» об'єкт дослідження може бути апріорі, через культурні відмінності, або ж природно, через зміни, що відбулись в суспільстві і призвели до зміни порядку денного. Часовий проміжок, що вимірюється у різниці між датою створення методики та датою її використання, є важливим, якщо об'єкт один і той самий. В силу того, що суспільство постійно трансформується і не є перманентним, зміни, котрі відбуваються в ньому, опосередковано впливають на думки населення, а це може стати причиною втрати вимірювальної здатності моделі.

Змістовна валідність є мірою релевантності й репрезентативності елементів вимірювального інструменту вимірюваному конструкту [1, р. 238]. Тобто дана характеристика відображає здатність моделі повністю охоплювати всі аспекти поняття; і для забезпечення даного типу валідності необхідно побудувати коректну теоретичну модель дослідження, котра вимагає від дослідника - ґрунтовної теоретичної бази про досліджуваний конструкт. Якість вимірювання залежить від того, наскільки добре побудований інструмент вимірює різні значення одного концепту. Проте важливо пам'ятати, що культурний контекст кожного суспільства характеризується набором різних приписаних та набутих поведінкових та мисленнєвих характеристик, що ускладнює створення уніфікованої моделі виміру соціологічних концептів, а також вагомий відбиток накладає час, що вимагає адаптувати інструментарій під зміни суспільного життя людей.

Важливість культурного та часового контекстів представлена на прикладі побудови індексу толерантності (автори Солдатова Г.У, Шайгерова Т.Ю., Прокоф'єва Т.Ю., Кравцова О.А.), методика створення якого є обґрунтованою. Слід зауважити, що індекс був створений у 2002 році та адаптований під російського респондента [2, с. 46-48]. Загальна модель виміру толерантності налічує 22 індикатори, що вимірюється за шкалою від 1 до 6, тобто 6-ти бальною шкалою, і представлена трьома показниками – це вимір етнічної толерантності, соціальної толерантності та толерантності як характеристики особистості.

В нашому дослідженні методика використовувалася без змін. Для зручності аналізу було здійсненне перекодування окремих індикаторів для узгодженості шкал. Для збору емпіричних даних використовувався метод онлайн анкетування. Загальний обсяг вибірки становить 126 респондентів із трьох університетів: КНУ ім. Тараса Шевченка, ПУЕТ та НУХТ. Перевірка змістовної валідності здійснювалася за допомогою факторного аналізу.

Аналізуючи індикатори та складові індексу толерантності, припустили, що значущі відмінності можуть бути лише на рівні етнічної толерантності через різний етнічний склад населення.

Так, факторний аналіз першого показника підтверджує наше припущення: індикатори не проходять перевірку змістовної валідності (див табл. 1).

Таблиця 1. Показник – «Етнічна толерантність»

№	Індикатор	Факторний аналіз	
		Частка, яку вносить змінна в модель	Коефіцієнт кореляції
1	У змішаних шлюбах зазвичай більше проблем, ніж в шлюбах між людьми однієї національності	0.222	0.471**
2	До кавказців стануть краще ставитися, якщо вони змінять свою поведінку	0.468	0.684**
3	Нормально вважати, що твій народ краще, ніж всі інші	0.456	0.675**
4	Я готовий/а прийняти в якості члена своєї сім'ї людину будь-якої національності	0.582	-0.763**
5	Я хочу, щоб серед моїх друзів були люди різних національностей	0.461	-0.679**
6	До деяких націй і народів важко добре відноситися	0.459	0.678**
7	Я можу уявити чорношкіру людину своїм близьким другом	0.456	-0.675**
Дисперсія		44,35%	

** Кореляція статистично значуща на рівні 0.01

Показово, що індикатори, які демонструють ставлення до загальних тверджень, і ті, які зазначають особисту позицію, є обернено скорельованими. При цьому вимірювальна «сила» індикаторів – частка, яку вносить змінна в модель, – є хорошою; лише значення 1-го індикатору демонструє не достатню важливість індикатора у моделі. Фактично єдиного узгодженого виміру етнічної толерантності немає, він розщеплюється на два. У такому випадку значення дисперсії (44,35%) нічого не пояснює. Щодо формулювання тверджень пост-тест виявив, що ставлення до «кавказців» не є показником етнічного «упередження» для українців.

Стосовно другого показника – соціальна толерантність (див. табл. 2), то тут ситуація не краща.

Це дещо неочікувано, але контекст прояву та розуміння соціальної толерантності є різним для українців та росіян. у даному наборі індикаторів значущими є «сильна рука» авторитарного управлінця, ізоляція психічно хворих осіб, ігнорування злиденності та нейтралізація проблеми біженців.

В останньому блоці – «толерантність як характеристика особистості» - результати вказували на низьку якість індикаторів відносно українського культурного контексту. Показник дисперсії становив 32,81%. А частка, яку

вносить змінна в модель, по двом індикаторам відповідала значенню, меншому ніж 0,015, – що вказує на їх недоцільність в даній моделі (див. табл. 3).

Таблиця 2. Показник – «Соціальна толерантність»

№	Індикатор	Факторний аналіз	
		Частка, яку вносить змінна в модель	Коефіцієнт кореляції
1	У засобах масової інформації може бути представлено будь-чия думка	0.009	-0.095
2	Жебраки і бродяги самі винні в своїх проблемах	0.452	0.672**
3	З неохайними людьми неприємно спілкуватися	0.202	0.449**
4	Всіх психічно хворих людей необхідно ізолювати від суспільства	0.468	0.684**
5	Біженцям треба допомагати не більше, ніж усім іншим, так як у місцевих проблем не менше	0.312	0.559**
6	Для наведення порядку в країні необхідна «сильна рука»	0.489	0.699**
7	Приїжджі повинні мати ті ж права, що і місцеві жителі	0.21	-0.458**
8	Будь-які релігійні течії мають право на існування	0.097	-0.312**
Дисперсія		27,99%	

** Кореляція статистично значуща на рівні 0.01

Таблиця 3. Показник – «Толерантність як характеристика особистості»

№	Індикатор	Факторний аналіз	
		Частка, яку вносить змінна в модель	Коефіцієнт кореляції
1	Якщо друг Вас зрадив, треба помститися йому	0.608	0.78**
2	У суперечці може бути правильною лише одна точка зору	0.28	0.529**
3	Навіть якщо у мене є своя думка, я готовий вислухати й інші точки зору	0.003	0.05
4	Якщо хтось чинить зі мною грубо, я відповідаю тим же	0.572	0.757**
5	Людина, яка думає не так, як я, викликає у мене роздратування	0.444	0.667**
6	Безлад мене дуже дратує	0.377	0.614**
7	Я хотів би стати більш терпимою людиною по відношенню до інших	0.013	0.112
Дисперсія		32,81%	

** Кореляція статистично значуща на рівні 0.01

Також, слід зазначити, що індикатори №2 та №3 мають однакову змістовну наповненість, тому видалення індикатора №3, котрий статистично не значимо корелює з моделлю, дозволить підвищити пояснювальну здатність даного набору індикаторів відносно показника.

Висновок. Проаналізувавши дані емпіричного дослідження, можна сказати, що використання різних методик, індексів для дослідження соціологічних концептів завжди вимагає попередньої апробації. Оскільки різниця у культурному бекграунді може призвести до втрати вимірювальної здатності індикаторів, необхідно повторно переглядати теоретичну на емпіричну моделі. Також важливо враховувати такий показник, як час, адже змістовна валідність чутлива до часу. Сприйняття толерантності у 2002 році, на час створення методики, і тепер, змістове її наповнення різними культурними спільнотами статистично значуще різниться, і для вивчення цього феномену необхідно адаптувати інструментарій під сучасний стан розвитку суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Haynes S., Richard D., Kubany E. Content Validity in Psychological Assessment: A Functional Approach to Concepts and Methods // Psychological Assessment. – 1995. - №3. – P. 238-247.
2. Психодіагностика толерантності личности / Г.У.Солдатова, Л.А. Шагерова, Т.Ю.Прокофьева, О.А.Кравцова. -Москва: «Смысл», 2008. – 169 с.

Друкаренко Марта¹

Використання індексів у соціології на прикладі індексу довіри до вчених

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Сучасні соціологічні реалії диктують необхідність досліджувати складні соціальні явища із застосуванням багатовимірною підходу до їх вимірювання, зокрема зі створенням індексів. Останні уможливають перехід від множини конкретних індикаторів, в якій кожен відображає лише один аспект теоретичного поняття, до більш складних показників теоретичної моделі, що уможлиблює вимірювання тієї чи іншої теоретичної концепції більш повно і якісно. Для забезпечення якості соціологічної інформації, необхідно насамперед забезпечити змістовний збір даних перед проведенням вимірювання, та вже після отримання результатів підтвердити критеріальну

¹ Студентка 4 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

та конструкту валідність [1], у такий спосіб впевнитись у відповідності вибраних критеріїв вимірювання досліджуваного концепту.

В Енциклопедичному соціологічному словнику під загальною редакцією академіка Г.В. Осипова індекс трактується як «специфічна конструкція, утворена шляхом комбінації індикаторів» [2, с.219-220]. Цей шлях включає в себе чотири основні кроки:

1) перехід від поняття до індикаторів через операційні або неопераційні поняття;

2) переведення індикаторів у змінні (визначення типу шкали і, якщо можливо, одиниць виміру, початку відліку і т.д.);

3) інтеграцію змінних в індекс (вибір техніки конструювання індексу); при цьому відзначається, що значення індексу можуть перебувати як на основі певного математичного аналізу спостережуваних величин, так і шляхом введення формули, що виражає зв'язок латентної змінної з індикаторами;

4) оцінку індексу (перевірка на надійність і обґрунтованість).

Соціологічні індекси досить часто використовуються в дослідницькій практиці, крім того, цілий ряд розробок застосовуються великими міжнародними організаціями для отримання зведеної картини по різних країнах світу. Наприклад, ООН і OECD, Gallup та інші. Діагностиці піддаються найрізноманітніші аспекти життя людей: від якості життя і розвитку людського потенціалу до інвестиційного клімату і релігійності.

У різноманітті соціологічних індексів можна виділити самостійні групи як деякі типові варіанти даних конструктів. Зокрема, це соціометричні індекси, які використовуються для дослідження малих груп, хоча в строгому сенсі вони не є комплексними, а скоріше одновимірними. Також К.Г. Герасимова виділяє групу «глобальних індексів»; у строгому сенсі слова їх не можна назвати соціологічними, оскільки вони розраховуються, як правило, на базі об'єктивних (статистичних) показників, а не в результаті застосування опитувальних методів. До цього класу належать усі індекси, які використовують для побудови рейтингу країн світу, наприклад, за рівнем життя. І окрема група «класичних» соціологічних індексів, які вимірюють деяку латентну ознаку через набір спостережуваних індикаторів [3, с.109].

Для розрахунку індексів існує відносно вузький функціонал математичних операцій. Найбільш поширеними є підсумовування балів, отриманих за індикаторам, розрахунок індексу як середнього значення, обчислення коефіцієнтів рівняння множинної регресії, здійснення факторного аналізу тощо. До прикладу, підсумовування балів по індикаторах використовували українські дослідники Є. І. Головаха, Н. В. Паніна, А.П. Горбачик для визначення рівня соціального самопочуття [4, с.45-71], С. А. Сальнікова для вимірювання релігійності [5; 6] та ін. Процедура формування соціологічних індексів на базі середніх значень є найбільш поширеною і «простою». При цьому допускається розрахунок середніх показників на базі індикаторів, виміряних з використанням порядкових шкал.

Фундаментальним поняттям науки є її надійність, оскільки дослідники у своїй повсякденній практиці покладаються на знання, отримані іншими експертами з різною спеціалізацією та досвідом. Так само довіра є фундаментальною для розуміння суспільством науки. Люди без спеціалізованої освіти залежать від знань наукових експертів, коли розробляють особисту позицію щодо науково обгрунтованих питань і приймають рішення щодо власного сприйняття цих речей.

Основою індексу довіри до вчених є опитування The Wellcome Global Monitoring, яке є найбільшим на сьогодні дослідженням світового ставлення до науки та охорони здоров'я. Більше, ніж 140 тис. людей зі 144 країн світу були опитані впродовж 2018 року на 145 мовах. Індекс довіри до науковців розраховується на індивідуальному рівні за допомогою анкетних питань, котрі мають 4-х бальну шкалу, де 1 – це відсутність довіри, а 4 – максимальний прояв. Відповіді, які не вказували на ставлення (наприклад, “не знаю”), не вважались дійсними для цього аналізу і не оцінювались. Конкретні відповіді респондентів принаймні на три з п'яти запитань (див. табл.1) враховувались при розрахунку індексу [7, с. 51-55]. Індекс обчислюється як середній бал по 5 індикаторах.

Таблиця 1. Перелік питань мовою оригіналу, які презентують індикатори індексу довіри до вчених [7, с. 51] (англ., мовою оригіналу).

1	How much do you trust scientists in this country? A lot, some, not much or none at all?
2	In general, how much do you trust scientists to find out accurate information about the world? A lot, some, not much or none at all?
3	How much do you trust scientists working in colleges/universities in this country to do their work with the intention of benefiting the public? A lot, some, not much or none at all?
4	How much do you trust scientists working in colleges/universities in this country to be open and honest about who is paying for their work? A lot, some, not much or none at all?
5	How much do you trust scientists working for companies in this country to do their work with the intention of benefiting the public? A lot, some, not much or none at all?

Згідно результатів дослідження у всьому світі 54% людей мають «середній» рівень довіри до науковців. Менше, ніж кожен п'ятий (18%), має «високий» рівень довіри до науковців, а кожен сьомий (14%) – «низький». Ще 13% не висловили думки щодо більшості окремих питань, заданих у рамках індексу.

Індекс має регіональні відмінності. Найбільша частка людей, які мають «високий» рівень довіри до вчених, знаходиться в Австралії та Новій Зеландії, Північній Європі та Центральній Азії, де вони складають близько третини населення; менш, ніж кожна десята людина в цих регіонах, має «низький» рівень довіри до вчених. Майже кожен третій житель Центральної Африки, Південної Африки та Південної Америки має «низький» рівень довіри до вчених. У Центральній Америці та Мексиці 27% людей мають “низьку” довіру до вчених.

Диференціація довіри до вчених спостерігається за економічним показником. Люди в країнах з високим рівнем доходу частіше, ніж люди з

низьким рівнем доходу, мають «високу» довіру до науковців, хоча лише з відносно невеликим відривом – 23% порівняно з 19%. Країни з низьким рівнем доходу також мають вищий відсоток людей з «низьким» рівнем довіри до науковців, порівняно з країнами з високим рівнем доходу (18% та 12% відповідно). Поєднання двох «позитивних» категорій разом показує, що 84% людей у країнах з високим рівнем доходу мають або «середню», або «високу» довіру до науковців, тоді як країнах з низьким рівнем доходу таких лише 62%.

Сприйняття довіри до вчених пов'язане з важливою соціальною та економічною тенденцією, яка впливає на багато країн світу, – зростанням нерівності доходів. Статистичний аналіз показує, що більш економічно нерівні суспільства, як правило, мають нижчу довіру до вчених, навіть після контролю за станом багатства або статусом розвитку [7, с.51-71]. Отож, посилення соціальної нерівності не сприятиме довірі до науковців зокрема та науки в цілому.

Два основні фактори, пов'язані з рівнем довіри людини до вчених, – це вивчення науки в школі чи коледжі та довіра до ключових національних установ (таких, як уряд, військові та судові органи). За інших рівних умов люди, які вивчали природничі науки в школі, частіше довіряють вченим, як і люди, які мають довіру до ключових національних установ.

Статистичний аналіз зумів пояснити лише 15% змін у довірі людей до вчених, навіть при контролі низки факторів, включаючи особисте походження (стать, дохід тощо) та інші ключові змінні. Інші фактори, які суттєво пов'язані з довірою до вчених, включають місце проживання людини (сільська чи міська місцевість), ставлення людей до своїх доходів та доступу до особистого телефону та Інтернету. За інших рівних умов люди, які живуть у сільській місцевості, частіше довіряють вченим, ніж люди, які живуть у міській місцевості.

Отже, використання індексів є важливим методом дослідження соціальних явищ та процесів, який дозволяє звести великі масиви соціологічної інформації в єдиний показник та отримати якісно нову інформацію. Інтерес сучасної соціологічної науки до питань використання індексів зумовлений також необхідністю адаптувати класичні методи до сучасних умов, а недолік методичної рефлексії сповна компенсується дослідними розробками в області конструювання соціологічних індексів на прикладі вирішення конкретних прикладних завдань [3, с. 113].

ЛІТЕРАТУРА

1. Нікітіна Т. Теоретична та емпірична інтерпретація і операціоналізація поняття «валідність». Соціологія: теорія, методи, маркетинг. 2009, № 2, С. 113–129.
2. Энциклопедический социологический словарь / Общ. ред. Г.В. Осипова. Москва: Издательская группа ИНФРА М — НОРМА, 1995.
3. Герасимова К. Г. Конструирование социологических индексов: опыт методической рефлексии. Вестник РУДН. Серия: Социология. 2017. Т. 17. № 1. С. 106–115.

4. Головаха Е.И., Панина Н.В., Горбачик А.П. Измерение социального самочувствия: тест ИИСС. Социология: 4М. 1998. № 10. С. 45–71.
5. Сальнікова С. А. Багаторівневе моделювання як аналітична стратегія вимірювання релігійності. Методологія, теорія і практика соціологічного аналізу сучасного суспільства : зб. наук. пр. 2010. Вип. 16. С. 222–229.
6. Сальнікова С. А. Конструювання змісту, особливостей та рівнів вимірювання релігійності (за даними емпіричного соціологічного дослідження). Укр. соціум. 2010. № 4 (35). С. 108–119.
7. Wellcome Global Monitor [Електронний ресурс] // First Wave Findings. Gallup. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://wellcome.org/sites/default/files/wellcome-global-monitor-2018.pdf>.

Абіді Анастасія¹

Оптимальна висотність будинків в Україні: кейс зі Львовом

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Основним кредо нового урбанізму є фраза «Все нове – це добре забуте старе». Європа вже давно відходить від високоповерхової забудови. Новий тип житла, «tenement», аналог нашої 5-ти поверхової кам'яниці в останні роки набирає все більшої популярності у західних містопланувальників. Для України ж характерним є явище «ущільненої забудови» - маленький клаптик прибудинкової території, на якому зазвичай розміщується паркова стоянка та будинок із максимальною кількістю поверхів. З точки зору урбанізму та соціології ця забудова має негативний вплив на суспільство. Усе це архітектурне навантаження, яке підкріплюється поганою інфраструктурою, низькою інклюзивністю простору та шаленим темпом життя призводить до аномії, про яку писав ще Дюркгайм, до того, як це стало мейнстрімом.

В Україні спостерігається негативна тенденція ігнорування «людського масштабу», що позбавляє зовнішню форму традиційних ергономічних показників, це у свою чергу призводить до масштабної знеособленості. Термін «людський масштаб» вже давно увійшов до теорії архітектурної композиції, як співвідношення людини та архітектурної споруди. Автор цього підходу, Ян Гейл, вважав, що місто має бути, в першу чергу, затишним та компактним, з низькою забудовою та великими пішохідними зонами. В таких «гуманних»

¹ Студентка 4 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

містах, на відміну від «мурашників», поширене явище «добросусідства» та відсутня деперсоналізація.

Із приходом капіталізму держава починає змінювати свої функції, відходячи від свого обов'язку забезпечення громадян житлом, на містобудівну арену виходить новий гравець – вільний ринок забудовників. У 80-ті в Британії з'являється таке явище як «NIMBY-їзм», що дослівно перекладається як «не на моєму задньому дворі» (див. Рис. 1).

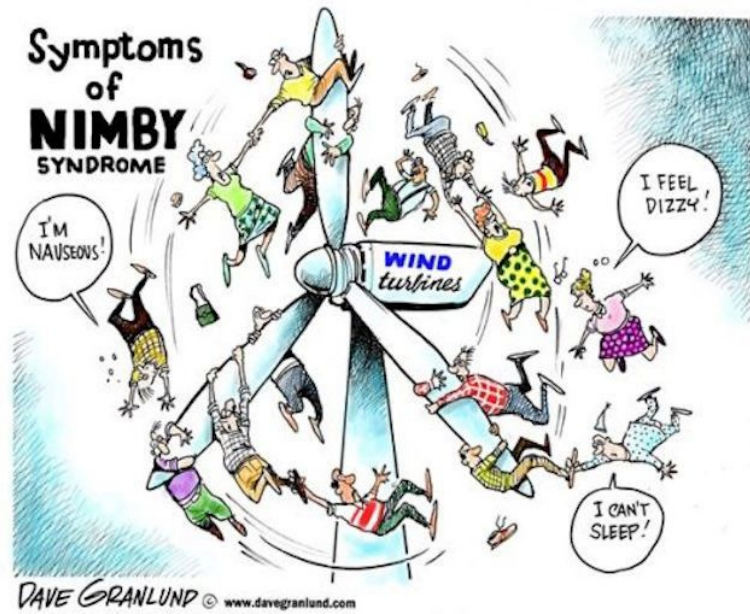

Рис. 1. Візуалізація симптомів синдрому NIMBY

Це загальна назва суспільних рухів проти різних типів забудови. Для поціновувачів неймдропінгу радимо також неологізм, який описує опір різним інфраструктурним змінам, що були спричинені бізнес інтересами: BANANA, що дослівно перекладається як «Не будуйте абсолютно нічого, ніде, поруч з чим би то не було». Україна прийшла до схожих рухів трохи пізніше, але як показують дані опитувань, одним з напрямків, до якого українці готові найчастіше долучатися – це боротьба із незаконною забудовою. Проблема полягає лише в тому, що часто мешканці українських міст не знають з чого починати.

Розглянемо кейс зі Львовом. Останнім часом стосовно цього міста та процесів, які в ньому відбуваються ведуться дискусії, зокрема, гостро стоїть питання між османізацією та бруселізацією. Османізація це явище забудови старої частини міст задля сучасного та модерного архітектурного проекту міста. На противагу османізації існує явище хаотичної забудови із змішанням стилів, де скляні моли можуть врізатися в старі готичні будинки. Спонсорами цього «оригінального» ансамблю є «архітектурна мафія», яка в ході фінансових інтересів трансформує місто. Навколо цих двох стратегій точиться безліч дискусій. З одного боку збереження архітектурної спадщини є важливою складовою культури будь якої країни, а з іншого – територія Україна протягом усієї своєї історії постійно потерпала від руйнацій війнами. І тоді

виникає питання у чому сенс реконструкції деяких об'єктів архітектури з сучасної цегли та бетону від Ковальської? Треба визнати, що різним містам України притаманні різні явища забудови. Якщо Київ має справу із бруселізацією (див. Рис. 2), то для Львову характерна скоріше джентрифікація – реконструкція та оновлення будівель у непривабливих районах міста та переїзд до них багатших містян.

Рис. 2. Приклад бруселізації в самому Брюсселі

То яку ж кількість поверхів дозволено будувати за законом в Україні? Згідно з державних та галузевих будівельних норм України максимально допустима висота житлової забудови визначається від чисельності населення та класифікації населеного пункту, з врахуванням встановлених обмежень щодо охорони культурної спадщини:

- сільські населені пункти чисельністю до 1 тис. осіб – виключно садибна забудова (прим. до 3 поверхів без урахування мансарди (з земельними ділянками), 1-3 поверхи (у сільських населених пунктах));
- сільські населені пункти чисельністю понад 1 тис. осіб – садибна забудова та багатоквартирні житлові будинки висотою до 12 м (до 4-х поверхів включно);
- селища (селища міського типу) – садибна забудова та багатоквартирні житлові будинки висотою до 15 м (до 5 поверхів включно);
- міста чисельністю до 50 тис. осіб включно – садибна забудова та багатоквартирні житлові будинки висотою до 27 м (до 9 поверхів включно);
- міста чисельністю понад 50 до 100 тис. осіб включно – садибна забудова та багатоквартирні житлові будинки висотою до 48 м (до 16 поверхів включно);
- міста чисельністю понад 100 тис. осіб – висотність багатоквартирної житлової забудови встановлюється містобудівною документацією [3].

Генеральний план Львову є основним містобудівним документом із забудови. Згідно з генпланом, територія Львову зонується за переважними, супутніми і допустимими видами забудови, дозволеними у кожній зоні. Зокрема, житлові зони діляться за кількістю поверхів на: садибну забудову, малоповерхову квартирну забудову (до 4-х пов. включно), багатоповерхову житлову забудову (5-10 пов.), багатоповерхову квартирну забудову (9-16 пов.) та інші [2]. Дізнатися про допустимі види забудови в конкретній зоні або будинку може кожен охочий, скориставшись мапами на сайті містобудівного кадастру Львова (див. Рис. 3).

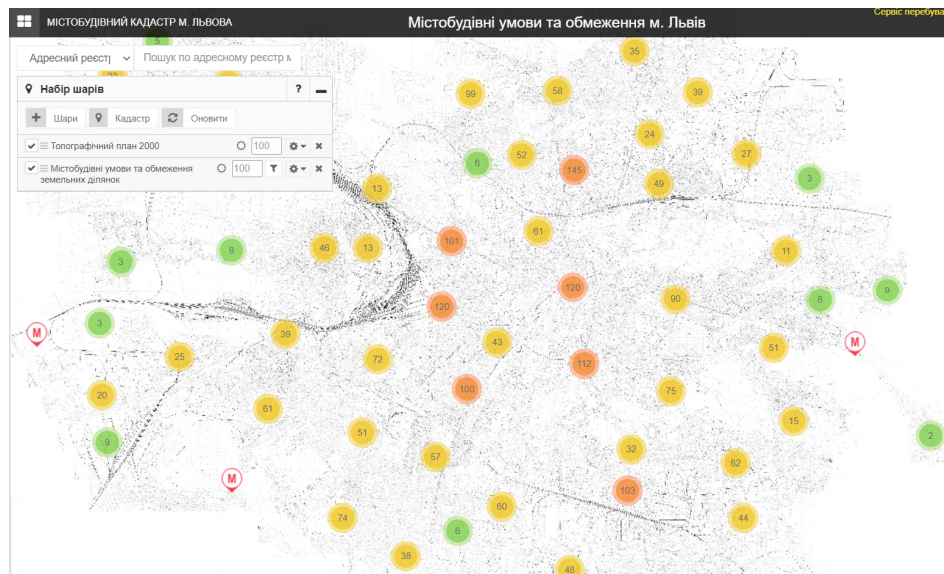

Рис. 3. Приклад мапи на сайті містобудівного кадастру Львова

Рис. 4. Приклад «антресоли» на горіщі будинку

У містобудівельних процесах Львова часто використовуються маніпуляції термінами та підміни понять. Так чотириповерхівка на Черемшини 29 перетворилася на шестиповерхівку. До чотирьох поверхів із мансардою та цоколем додалася абсолютно законним чином «антресоль»

(див. Рис. 4). Начальник юридичного відділу інспекції ДАБК Святослав Кіндратів прокоментував це так: *«Будівля відповідала усій проектній документації, в якій забудовник зазначив антресоль. Але антресоль не є поверхом, згідно з державними будівельними нормами, тому не порушує загальної поверховості об'єкта [1]»*.

Як збільшення кількості поверхів вплине на Львів? Збільшення кількості поверхів – дорівнює збільшенню кількості населення. Це у свою чергу призводить до проблем із інфраструктурою, транспортним сполученням та громадським простором. Головний архітектор Львова Юліан Чаплінський у своєму інтерв'ю зауважив, що покращення інфраструктури, зокрема, садочків, лікарень та шкіл, зараз є основною системною політикою міської влади [4]. Очевидним є також те, що чим більше території віддається під забудови, тим менше громадського простору у містян залишається. Громадський простір є важливим, адже саме там жителі міста можуть реалізовувати свої права, відтворювати щоденні міські практики та комунікації – усе це можна назвати так званим «правом на місто».

Актуальність не втрачає питання багатоповерхових новобудов: з однієї сторони, вони збільшують навантаження на інфраструктуру і псують зовнішній вигляд міста, але з іншої сторони чим більша висотність новобудови, тим менше таких новобудов знадобиться, а це, у свою чергу, означає, що в місті залишиться більше громадського простору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власник будинку на варшавській у Львові, що мали знести, встиг оформити право власності на квартири [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://tvoemisto.tv/news/vlasnyk_zabudovy_na_varshavskiy_22_u_lvovi_shcho_maly_znesty_vstyg_oformyty_pravo_vlasnosti_na_kvartyry_102521.html.
2. Державні та галузеві будівельні норми [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/building/tech-reg/normuvannia/derzhavni-ta-galuzevi-budivelni-normi/>.
3. Житлові будинки. Основні положення. 26.03.2019 [Електронний ресурс] / Житлові будинки. Основні положення – Режим доступу до ресурсу: https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/08/IB_8-19.pdf.
4. Інтерв'ю з Юліаном Чаплінським [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://tvoemisto.tv/exclusive/yulian_chaplinskyy_pro_emigratsiyu_lviv_z_a_20_rokiv_ta_dvory_bez_mashyn_chastyna_druga_89776.html.

Якубова Ангеліна, Карацюба Анна, Резнік Ярослав¹

Роль присутності факультету у соціальних мережах при виборі майбутньої професії

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Університети зацікавлені в абітурієнтах і ведуть активну агітаційну комедію, в той же час соціальні мережі набирають популярності, особливо серед молоді, що актуалізує присутність факультетів і університетів у віртуальному просторі. Така тенденція призводить до необхідності вивчення ролі соціальних мереж у процесі вибору школярами майбутньої професії і місця навчання.

Дослідження було проведене на онлайн-платформі LimeSurvey.org. методом веб-опитування (самозаповнення) і присвячене вивченню та аналізу ролі присутності факультету у соціальних мережах при виборі майбутньої професії.

Серед переваг метод веб-опитування в умовах пандемії COVID-19: оперативність проведення та отримання результатів в максимально короткі строки, високий рівень анонімності респондентів та зручність у використанні для респондентів. Була обрана суцільна вибірка, тому генеральна та вибіркова сукупності співпадають: студенти I курсу факультету соціології КНУ імені Тараса Шевченка 2020 - 2021 н.р. Усього на факультеті соціології КНУ імені Т. Шевченка станом на вересень 2020 року навчається 93 студента на I курсі ОР "бакалавр", досягнуто 100%.

Змістовні висновки дослідження. Після проведення дослідження ми отримали наступні результати:

- 27,8% студентів почали обирати до якого університету вступати за результатами ЗНО. 20,6% першокурсників почали вирішувати який університет є бажаним перед реєстрацією на ЗНО. Також 19,6% студентів - ще у 10 класі. Отже, більшість студентів почали обирати університет тільки після отримання результатів ЗНО.

- 25,8% першокурсників почали думати стосовно спеціальності після отримання результатів здачі ЗНО. 21,6% студентів - ще у 10 класі, а 19,6% - перед тим, як зареєструватись на ЗНО. З цього ми можемо зробити висновок, що для більш ефективної агітаційної компанії варто її починати з початком навчального року та продовжувати протягом всього року. Отже, значна частина студентів все ж починають вирішувати на яку спеціальність вступати перед реєстрацією на Зовнішнє незалежне оцінювання.

- 31% студентів, які навчаються на першому курсі факультету соціології КНУ імені Тараса Шевченка, дізнались про професію соціолога від

¹ Студенти 3 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

батьків та/чи родичів, 14,4% - зі ЗМІ та 13,4% - з соціальних мереж (у тому числі соціальні мережі факультету соціології КНУ). Зокрема, тут респонденти вказували й інші варіанти, а саме: “З чату каналу профорієнтації The school перейшла в чат для абітурієнтів для соціологів (випадково) там і дізналася.” або “За допомогою вивчення філософської тематики та царини знання про суспільство”. Є й такі, які знайшли інформацію про цю професію на основі аналізу характеристик роботи, якою б вони мали бажання займатися.

- Було цікаво дізнатись про канали, з яких студентство дізналось про існування факультету соціології КНУ імені Тараса Шевченка. Майже 24% респондентів вказали: що вони дізнались про факультет соціології КНУ з офіційного сайту факультету чи університету. Майже 21% - від знайомих, друзів, батьків, родичів. А з сайту МОН 17,5% першокурсників зацікавилися спеціальністю. Отже, ми бачимо, що вплив на поінформованість потенційних абітурієнтів сайту МОН є досить вагомим, адже достатня частина студентів дізналась про існування нашого факультету саме через цей інтернет-ресурс.

- Для пошуку додаткової інформації 47,4% першокурсників використовували офіційний сайт університету або факультету та майже 22% - соціальні мережі.

- Для оцінки популярності соціальних мереж серед студентів було виділено 2 критерії: реєстрація в різних соціальних мережах та користування ними протягом тижня. Ми дізнались, що 97% першокурсників зареєстровані в Instagram, 95% - у Telegram та майже 90% в YouTube. З наступної діаграми спостерігаємо, що “трійка лідерів” залишилась незмінною: 73% респондентів протягом останнього тижня використовували Telegram, 71% студентів заходили в Instagram та майже 63% переглядали відео чи слухали музику на YouTube. А отже, найпопулярнішими соціальними мережами серед студентства є Instagram та Telegram, адже саме в них переважна більшість студентів зареєстровані та користуються постійно.

- 24,7% студентів вважають, що контент сторінок факультету вплинув на їх рішення стосовно вступу, 20,6% - що не вплинув, а 54,7% (більшість) - утрималось від відповіді. Тому варто запитати себе: чи правильна стратегія комунікації з абітурієнтами на каналах та сторінках факультету.

- Більшість першокурсників (60,3%) зустрічали офіційні сторінки/ канали/ групи факультету, на якому вони зараз навчаються. 65,9% перед вступом зустрічали сторінку в Instagram та 61,4% перед вступом канал факультету у Telegram. Стосовно загальної поінформованості студентів про існування таких сторінок, каналів, тощо, то варто відмітити, що 93,1% студентів першого курсу освітнього рівня бакалавр поінформовані про присутність факультету у соціальних мережах. 96,3% (по відношенню до загальної кількості першокурсників, яка знає про існування сторінок) з них знають про існування сторінки в Instagram та Telegram-каналу. 77,8% з цих студентів чули про активність факультету у соціальній мережі TikTok, а також майже 60% знають про наявність каналу на YouTube. Стосовно групи у Facebook, то лише третина студентів першого курсу (29,6% по відношенню до загальної кількості першокурсників, яка знає про існування сторінок) знають

про її існування. Отже, студенти більше поінформовані про сторінку факультету соціології КНУ в Instagram та Telegram-канал, ніж про інші соціальні мережі факультету.

- 41,2% студентів відмічають, що їм найзручніше отримувати новини про життя факультету з дописів у Telegram.

Висновки за результатами дослідження. Соціальні медіа - це один із провідних каналів комунікації та невід'ємна частина формування будь-якого бренду. Сьогодні їх використання допомагає за меншими зусиллями підвищити інтерес до бренду, однак необхідним є слідування комунікаційній стратегії розвитку. Використання соціальних мереж при агітаційній кампанії абітурієнтів має велику кількість плюсів. Наприклад, низька ціна, велика аудиторія та легкість її отримання, тощо. Особливо у часи пандемії, коли фізичні контакти людей намагаються мінімізувати.

25,8% першокурсників почали думати стосовно спеціальності після отримання результатів здачі ЗНО. 21,6% студентів - ще у 10 класі, а 19,6% - перед тим, як зареєструватись на ЗНО. З цього ми можемо зробити висновок, що для більш ефективної агітаційної компанії варто її починати з початком навчального року та продовжувати впродовж усього року. 31% студентів, які навчаються на першому курсі факультету соціології КНУ імені Тараса Шевченка, дізнались про професію соціолога від батьків та/чи родичів. А для пошуку додаткової інформації 47,4% першокурсників використовували офіційний сайт університету або факультету та майже 22% - соціальні мережі.

Ми дізнались, що 97% першокурсників зареєстровані в Instagram, 95% - у Telegram та майже 90% в YouTube. Стосовно загальної поінформованості студентів про існування таких сторінок, каналів, тощо, то варто відмітити, що 93,1% студентів першого курсу освітнього рівня бакалавр поінформовані про присутність факультету у соціальних мережах. 96,3% з них знають про існування сторінки в Instagram та Telegram-каналу. Більшість першокурсників (60,3%) зустрічала офіційні сторінки/ канали/ групи факультету, на якому вони зараз навчаються. 65,9% перед вступом зустрічали сторінку в Instagram та 61,4% перед вступом зустрічали канал факультету у Telegram. Отже, реклама через соціальні мережі дійсно працює, але на досягнутому результаті не варто зупинятись. Треба розвивати свою стратегію для закликання ще більшої кількості студентів на факультет та до університету КНУ імені Тараса Шевченка.

Короткі методичні висновки. Це дослідження можна використовувати як щорічне всеуніверситетська моніторингове дослідження, бо воно показує які прогалини були у агітаційній кампанії, на що варто звернути увагу тощо. Які питання варто додати до анкети? Питання, які стосуються чому саме студенти обрали факультет/ інститут, на якому вони навчаються. Бажання стати спеціалістом саме у цій діяльності, отримання бюджетного місця, низька ціна на освіту, т.і. У роботі була допущена технічна помилка: у питанні про детальну інформацію про факультет чи інститут було поставлене можливість одного варіанту відповіді, коли повинен був стояти множинний вибір.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дембіцький С. С. та ін. Стан психологічного дистресу серед різних соціальних груп в Україні під час пандемії COVID-19 / Дембіцький С. С., Злобіна О. Г., Сидоров М. В.-С., Мамонова Г. А. // Український соціум. – 2020. – № 2(73). – с. 74–92. Режим доступу: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2020/07/74_92_No273_2020_ukr.pdf

СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В УКРАЇНІ

Чалюк Юлія¹

Соціально-економічні наслідки COVID-19 в Україні

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIII
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 19–20 листопада 2020
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Епідемія коронавірусу не оминула Україну. В кризових умовах Україна допускає надмірне монетарне та фіскальне стимулювання. Додаткові боргові, бюджетні та політичні проблеми у державі провокують активну девальвацію гривні. Тому Верховна Рада України заснувала *Фонд боротьби з COVID-19* [1]. Сума допомоги становить 66 млрд грн фінансування додаткових видатків на охорону здоров'я та компенсації економічних втрат від карантину. Сума у 16 млрд грн була використана для підтримки системи охорони здоров'я, забезпечення медиків засобами індивідуального захисту, підвищення заробітної плати, закупівлі необхідного медичного обладнання. Фінанси у обсязі 7 млрд грн були направлені у фонд боротьби з безробіттям, з них 2,7 млрд грн використовуються як грошова компенсація часткового безробіття. Грошові кошти у розмірі 1,2 млрд грн направлені на підтримку фізичних осіб-підприємців, які не можуть працювати через карантин та мають дітей віком до 10 років. Значна сума у обсязі 35 млрд грн спрямована на реконструкцію, ремонт та утримання автомобільних доріг, що в свою чергу забезпечить населення додатковими робочими місцями та покращить транспортне сполучення для своєчасного надання медичної допомоги.

В Україні найбільших збитків під час пандемії зазнали малі та середні підприємства. Негативний вплив COVID-19 також відчув великий бізнес. Проте корпорації, які впроваджують КСВ, краще змогли підготувати своїх співробітників до надомної роботи (раніше заохочували своїх співробітників працювати віддалено, вивчали практики дистанційної роботи). Соціально відповідальний бізнес зумів швидко зорієнтувати свої КСВ-програми на захист людей, надання допомоги медикам і лікарям, незахищеним верствам населення. Такі компанії, як «Метінвест», «Інтерпайп», ПУМБ, «Епіцентр», «PepsiCo Україна», «Астарта-Київ», «Енерготехмаш», самостійно закуповують і поширюють медичне обладнання та засоби захисту [2].

Для уряду України невідкладним залишається питання узгодження дій стосовно боротьби з коронавірусом, яке матиме два варіанти розвитку:

¹ Доцент кафедри соціології факультету управління персоналом, психології та соціології, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана.

а) попередження, верифікація та алгоритм дій у протистоянні коронавірусу;

б) пом'якшення негативних економічних наслідків та перехід до нової моделі соціально-економічного розвитку.

На основі аналізу кращих світових практик боротьби з кризовими явищами в Україні потрібно створити дієву систему організації праці та розробити економічну модель, адаптовану до сучасних економічних і політичних реалій світу, новітніх глобальних викликів. З економічної точки зору, промисловість, оптова та роздрібна торгівля, сільське господарство генерують найбільше доданої вартості та створюють найбільше робочих місць (див. рис.1) [3].

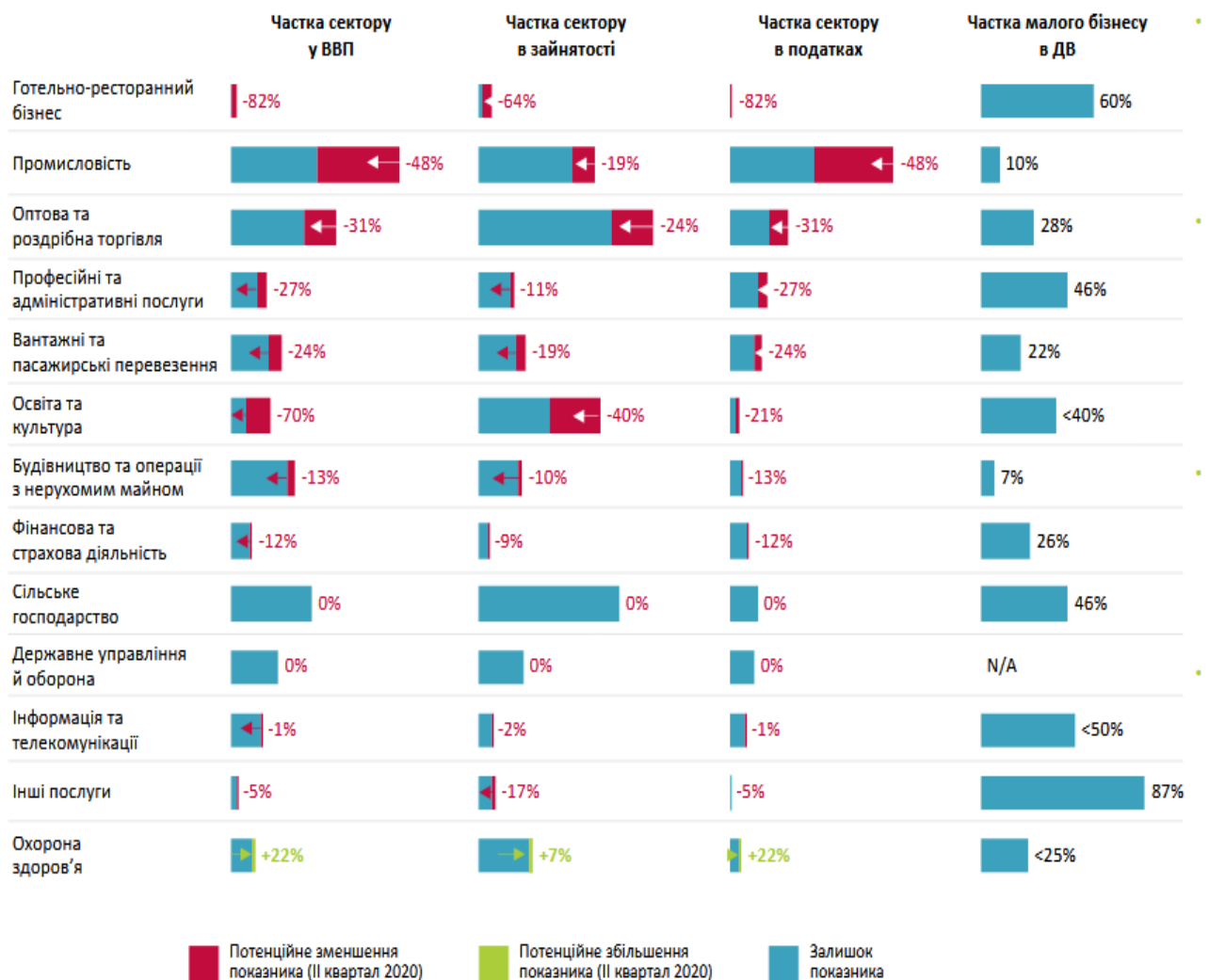

Рис.1. Негативний вплив COVID-19 на соціально-економічну сферу в Україні

Як бачимо з рис. 1, роздрібна торгівля непродовольчими товарами, готельно-ресторанний бізнес, сфера обслуговування та розваг, промисловість найбільше постраждали від карантинних обмежень. Єдиний сектор, який збільшив свою економічну роль внаслідок пандемії, це – охорона здоров'я [3].

МВФ прогнозує падіння світової економіки на 3%. В Україні ВВП може скоротитись на 8% порівняно з 2019 роком, падіння експорту сягатиме 10%, імпорт скоротиться на 14,5%.

Економічна криза, спричинена COVID-19, призвела до збільшення кількості безробітних на ринку праці. Рівень безробіття зріс на 9,4%, кількість зареєстрованих безробітних становить 486 тис осіб. Державна служба зайнятості може забезпечити роботою лише 50 тис осіб, 189 тис безробітних (39%) отримують допомогу менше 2000 грн.

Пом'якшити наслідки соціально-економічної кризи та сприяти розвитку ринку праці може:

1. Створення нових робочих місць у таких сферах:
 - у галузі будівництва інфраструктурних об'єктів та у рамках програми «Велике будівництво»;
 - у сфері благоустрою та лісового господарства;
 - для фахівців із соціальної роботи;
 - внесення до переліку громадських та суспільно-корисних робіт виготовлення засобів індивідуального захисту;
 - у галузі будівництва доступного житла;
 - у сфері оцифрування документів та архівів;
2. Зменшення падіння зайнятості (збереження робочих місць);
3. Підвищення кваліфікації безробітних:
 - застосування нових форм здобуття освіти у професійному навчанні безробітних;
 - реалізація навчальної програми IT Nation (програма для жителів Донецької та Луганської областей);
 - збільшення рівня активної підтримки безробітних;
 - оновлення системи видачі ваучерів на навчання у державній службі зайнятості.

Український уряд повинен розробити комплексну програму реформ для боротьби з негативними наслідками пандемії, яка включає: (1) *реформи у сфері національної безпеки*: система оборони та внутрішньої безпеки, зовнішніх відносин та інформаційної політики. За висновками ВООЗ розповсюдження COVID-19 у країнах світу набуло статусу пандемії. Епідемічна ситуація в Україні відрізняється надзвичайно загрозливим характером; (2) *економічну свободу*: поліпшення бізнес-клімату, реформа управління державними підприємствами, розвиток інфраструктури та інновацій; (3) *ефективне врядування*: діджиталізація, екологія та природні ресурси; (4) *людський розвиток*: реформи охорони здоров'я, освіти, системи соціальної підтримки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фонд боротьби з COVID-19. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/data_and_analytics-433

2. Влада Грошей. Корпоративна соціальна відповідальність: пандемія як виклик. URL:

https://www.dsnews.ua/ukr/vlast_deneg/korporativnaya-socialnaya-otvetstvennost-pandemiya-kak-vyzov-03082020-393535

3. Програма для стимулювання економіки для подолання наслідків COVID-19: “Економічне відновлення”. URL:

<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18>

Чикиринда Яна¹

Роль соціальних мереж у формуванні соціальних практик молоді

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

У XXI столітті соціокультурне середовище значно трансформувалося в результаті зміни системи цінностей, а також через поширення нового типу інформаційно-комунікативного простору – Інтернету. Соціальні мережі перетворилися на інструмент популяризування наукового і технічного знання, де відбувається активне формування соціальних груп та громадських рухів, тим самим стаючи головним засобом для комунікації та джерелом формування соціальних думок.

Саме тут соціальні практики виступають способом самовираження, самоствердження і самореалізації особистості. У цьому сенсі вони розуміються як впорядковані сукупності навичок доцільної діяльності, що допомагають особистості функціонувати і вдосконалюватись в соціальній ролі («програміст», «студент», «товариш», «віруючий», «патріот»). Поєднання і узгодження певних умінь і навичок індивідів, практичних цілей і завдань утворюють простір доцільної діяльності, що дозволяє тому, хто в нього залучений, відчувати себе близьким і причетним до нього (тобто мати ідентичність).

Інтернет-соціалізація не лише формує особистість з новим способом оцінки ситуації і з новим нелінійним світоглядом, але і пред'являє до особи, жорсткі вимоги, що постійно змінюються і ускладнюються [1, с. 395]. Комп'ютерна інтервенція в життєвий простір сучасної молоді сприяє виконанню її життя новим культурним змістом, різноманітності життєвих траєкторій. Прийнято визнавати соціалізацію успішною, якщо індивід засвоює схвалювані цим суспільством норми, цінності, стереотипи поведінки, освоює необхідні соціальні ролі. Але не завжди соціалізація це поступальна хода вгору. Цей процес динамічний, складний, суперечливий, не рідко супроводжуваний кризами. Важливо зазначити, що соціальний розвиток

¹ Студентка 4 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

індивіда може піти по низхідній траєкторії соціалізації, спричинивши негативні чинники для соціалізації людини.

Соціальні мережі стали значущими каналами міжособистісної комунікації в суспільстві, оскільки нерідко людям подобається, що вони можуть перебувати в центрі уваги, підміняючи реальність свого життя на створену, прикрашену, сконструйовану «сторінку» в соціальній мережі. Значна кількість схвалення, похвали і позитивних відгуків, що виражається в кількості «лайків» виявляється негативний вплив на індивіда тим, що з часом він починає неадекватно сприймати критику і незгоду з його думкою. Життя віртуальна привабливіше і головне, легше, ніж життя реальна, тому індивід все частіше і більш тривалий час перебуває у віртуальному світі - в соціальній мережі, з небажанням повертаючись в реальний світ.

За даними дослідження холдингу «Factum Group Ukraine», яке було проведено у період з серпня по вересень 2019 року, було виявлено, що 71% респондентів регулярно користуються Інтернет простором, з яких 40% складають молоді люди віком від 15 до 34 років, 42 % «регулярних» користувачів проживають у містах з населенням більше 100 тис. Варто зазначити, що 91% «регулярних» інтернет-користувачів мають середній та нижче дохід, при цьому тільки 36% опитаних мають повну вищу освіту [3].

Таким чином, інтернет стає головним джерелом для задоволення потреб, де утворюється спільнота користувачів мережі та людей, що уніфікують свою поведінку до правил та законів віртуального простору. Віртуальне середовище перетворюється на важливу частину повсякденного життя індивіда, змінюючи багато що в самій людині стиль, спосіб життя, звички, круг інтересів і спілкування. Тут варто сказати, що одним із головних завдань Інтернету виступає репрезентація простору повсякденності, оскільки Інтернет здатний не лише, реалізовувати завдання соціалізації; але і наділяти явища і феномени громадського життя певним статусом, значущістю, престижем. Грамотне використання ресурсів кіберпростору надає людина перевага перед тими, хто не використовує або слабо використовує його ресурси, Інтернет-середовище стає одним з найважливішим чинником соціалізації сучасної людини, а кіберсоціалізація найважливішим сучасним виглядом соціалізації.

Проте, Інтернет-соціалізація має суперечливий характер. Можна говорити про конструктивну і деструктивну соціалізацію, що проявляється у формі негативних залежностей: компульсивної (нав'язливої) віртуальної поведінки; фетишизації Інтернет-інформації без критичного її осмислення [1, с. 398].

Відповідно, з'являються нові сукупності вимог до соціальних статусів, нормою поведінки стає повсякденне використання ресурсів Інтернету в побуті або професійній діяльності, вступ в діалог із засобами масової комунікації, вибірковість по відношенню до партнера.

Соціальні мережі можуть задовольнити фундаментальні потреби користувача, що і пояснює їх високу популярність і поширеність в нинішній час. Завдяки соціальним мережам людина з малими витратами енергії і

коштів, що є основоположним для деяких індивідів, може забезпечити себе спілкуванням, наявністю міжособистісних зв'язків, у прагненні бачити перед собою конкретні персоніфіковані образи, з якими можна себе ідентифікувати. Так само ресурс дає можливість задовольнити тягу до самовираження, яке не залежить від соціального статусу, добробуту, статі і віку людини. Потреба індивіда бути визнаним в суспільстві, що не реалізована в реальному житті, часто штовхає людину намагатися задовольнити її віртуального життя: компенсувати брак уваги, заводити масу знайомств і вибирати різні захоплення. Значна кількість схвалення, похвали і позитивних відгуків, що виражається в кількості «лайків» виявляється негативний вплив на індивіда тим, що з часом він починає неадекватно сприймати критику і незгоду з його думкою. Віртуальне життя привабливіше, і головне, легше, ніж життя реальне, тому індивід все частіше і більш тривалий час перебуває у віртуальному світі - в соціальній мережі, з небажанням повертаючись в реальний світ. Соціальні мережі стали занадто значущими каналами міжособистісної комунікації в суспільстві, оскільки нерідко людям подобається, що вони можуть перебувати в центрі уваги, підмінюючи реальність свого життя на створену, прикрашену, сконструйовану «сторінку» в соціальній мережі.

Ще одне функціональне завдання соціальних мереж, популярних в середовищі молоді, це слідування моді. Спілкуватися в соціальних мережах, вести блоги, викладати фото стало модним, таким чином популяризувати власне життя. Все це, поступово крок за кроком, опановує свідомістю молоді, набуває загальний універсальний характер [2, с. 7]. Таким чином, молоде покоління демонструє тенденцію до посилення процесів стандартизації, активізації Інтернет-комунікації, реалізації особистості і підтримці власного авторитету за допомогою соціальних мереж.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікторова Л. В. Основи соціалізації особистості: навч. посібник для студентів ОС «Бакалавр» спеціальності 6.010106 «Соціальна педагогіка» / Л. В. Вікторова, Н.Т. Тверезовська, М.В. Михайліченко, Г.М. Ржевський. – К. : «ЦП «КОМПРИНТ», 2017. – 475 с.
2. Вегеріна А. В. Інтернет як платформа для прояву соціальної активності молоді / А. В. Вегеріна // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2019. - № 1 (324). Ч. 1. – С. 5-13.
3. Opinion Software Media ©. Дослідження інтернет-проникнення в Україні III. квартал 2019 року [Електронний ресурс] / Opinion Software Media. – 2019. Режим доступу до ресурсу: https://inau.ua/sites/default/files/file/1910/dani_ustanovchyh_doslidzhen_iii_kvartal_2019_roku.pdf.

Кутюк Володимир¹

Значення статусу експерта у сучасних реаліях

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIII
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 19–20 листопада 2020
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Актуальність дослідження і наукова новизна. Науковий дискурс соціальних наук потребує доповнення таким розділом мікросоціології як дослідження експертності як соціального явища і соціального статусу. Дослідження цього явища значно збагатило б соціальні науки, науки про комунікацію, науки про культуру. В основі цього розділу соціологічного знання лежать знання соціології про статуси і ролі і сучасні соціологічні теорії такі як драматургічна соціологія, постструктуралізм і інші напрямки в сучасній соціології. Експертність варто досліджувати тому, що вона грає важливу роль в медійному дискурсі і суспільному житті, оскільки особи зі статусом експерта і позитивною репутацією мають можливість впливати на життя суспільства і на той щоденний вибір, який роблять члени різних суспільних груп, зважаючи на статус і репутацію тих, чиї доводи вони чують і бачать.

Експертність як соціальне явище і соціальний статус. Усім суспільствам в усі часи була притаманна наявність особистостей з високим професійним соціальним статусом, до яких групи чи індивіди зверталися за консультаціями, коментарями, освітніми послугами чи для вирішення проблеми. В давнину це були шамани, знахарі, жерці, видатні мисливці. Деякі з цих професій і зараз існують, а деякі трансформувалися у нові. Так, знахарі є й зараз, проте в розвинених суспільствах вони трансформувалися у професійних лікарів. Шамани стали духівниками, жерці – юристами, суддями. Проте, незалежно від професії, в усіх суспільствах нині існують люди високого професійного соціального статусу, слова яких особи без такого статусу можуть сприймати без критичного осмислення. Це експерти.

Експертність – це високий професійний соціальний статус.

Атрибути соціального статусу експерта, його символічний капітал, можна згрупувати наступним чином:

- 1) Особистісні риси експерта;
- 2) Професійні риси експерта;
- 3) Досвід експерта;
- 4) Сприйняття експерта полі середовищем.

Особистісні риси експерта. Особистісні риси експерта це його зовнішній вигляд, власна професійна обстановка, стиль поведінки і мовлення тощо. З первісних суспільств, зовнішній вигляд був одним з атрибутів статусу

¹ Студентка з курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

особи. Ірвінг Гофман назвав би зовнішній вигляд особи і обстановку його робочого місця «переднім планом» [7]. Це один із елементів самопрезентації особи, поруч із мовленням. Зовнішність експерта має низку притаманних його статусу і професійній діяльності ознак. Обов'язковим атрибутом зовнішнього вигляду експерта є наявність специфічної уніформи, яка б підкреслювала професійну належність і високий соціальний статус [6]. Нині у цивільній сфері експерта вирізняє костюм як елемент вираження високого соціального і професійного статусу. Необхідно, щоб він був відповідної якості і охайності.

Важливо, щоб елементи зовнішнього вигляду мали атрибути, які б відображали високий професійний соціальний статус і діяльність. До таких елементів можуть належати нагороди, медалі, значки (парламентарі різних країн відображають свій соціальний статус і приналежність значками з прапорами відповідних країн; також значки можуть позначати належність до організацій чи певну діяльність), дипломи. Часто атрибутом вирізнення особи за професійною ознакою може слугувати зачіска.

Одним із способів підтримувати соціальний статус експертності з давніх давен є специфічне мовлення експерта. Чим складніші для розуміння слова використовує експерт, тим більший його вплив на свідомість слухача [2]. Якщо в давнину експерти послуговувалися різними магічними формулами, відомими тільки їм, то нині такою ознакою, яка вирізняє експерта за мовленням, є використання складних професійних термінів у мовленні. Використання експертом цих слів у розмові чи масовій комунікації призводить до значного впливу [2].

Професійні риси експерта. До професійних рис статусу експерта належить його освіта, soft I hard skills, уміння саморозвиватися. Освіта в постіндустріальному суспільстві – один із важливих критеріїв самореалізації особистості [4]. Мінімальним рівнем освіти, достатнім для того, щоб назвати себе експертом, може бути пів дюжини прочитаних і засвоєних книг за тематикою, в якій людина хоче називатися експертом [1]. Це дозволяє отримати функціональну грамотність, тобто мінімальну компетентність, яка необхідна для виконання практичних завдань в обраній галузі і наданні фахової оцінки.

Проте, оскільки експертність - високий соціальний статус, то для збільшення шансів на отримання цього статусу доцільно мати вищу освіту. Чим вищий ступінь освіти у експерта, тим, відповідно, вищим професійним статусом він володіє. Освітні професійні і наукові ступені дозволяють їх власникам брати участь у роботі професійних організацій чи експертних груп, до участі яких є строгі формальні вимоги, в тому числі освітнього характеру.

Найкращим ступенем освіти для експерта є ступінь Доктора Філософії. Особа з таким ступенем з високою ймовірністю автоматично буде вважатися особою із високою фаховою компетентністю – експертом у певній сфері. В багатьох західних суспільствах PhD це найвищий можливий ступінь отримуваної вищої освіти (наступний ступінь – хабілітований доктор – у цих країнах є скоріше репутаційним). Експерту також важливо постійно

поповнювати свій багаж знань і розвиватися у сфері експертності, читаючи додаткову літературу і проходячи курси.

Досвід експерта. Оцінка професійних досягнень і досвіду експерта полягає у суспільній значимості та успішності реалізованих ним проєктів. Наприклад, якщо експерт пропонує якийсь освітній курс, то головне, щоб в результаті аудиторія курсу отримала користь від даного курсу, яку можна виразити. Професійні досягнення, якщо вони є, при вираженні у вербальній оцінці допоможуть експерту сформувавши репутацію і підкріплюватимуть її. Якщо експерт працює над реформуванням якоїсь галузі суспільного життя, то, відповідно, важливо, щоб реформа була позитивно оцінена експертами як професійна і стейкхолдерами як така, що відповідає їхнім інтересам. У випадку негативної оцінки діяльності експерта і його професійних досягнень можливе звуження професійних можливостей експерта і зниження його репутації в майбутньому.

Сприйняття експерта полі середовищем. Репутація експерта – це соціальна оцінка на основі певного критерія. Репутація може включати в себе різні складові, такі як ділова репутація, репутація доброчесності, репутація особистості. Основою для репутації є фактор комунікації. Важливу роль у її виникненні грає те, як особу представляють і як вона представляє сама себе.

Якщо особу у засобах масової комунікації безапеляційно називають експертом у певній сфері, у неї формується соціальна репутація експерта незалежно від того, який фактичний багаж знань є у цієї особи і її практичний досвід. Наявність позитивної репутації створює конкурентні переваги і дозволяє в подальшому зміцнювати свій статус експерта за рахунок зміни робочої обстановки експерта і збільшення його професійних досягнень [3].

Важливим фактором репутації експерта, окрім оцінки у ЗМІ, є наявність публікацій у ЗМІ (важливо мати публікації як у загальних, так і у спеціалізованих ЗМІ для зміцнення репутації експерта як серед широких верств населення, так і серед інших експертів і тих, хто цікавиться конкретною темою) і професійних виданнях. Проте часто для публікацій у фахових джерелах необхідно мати відповідну освіту, тому для експерта-початківця, який тільки починає ознайомлюватися з темою, яка його цікавить, і знаходиться на старті побудови репутації, такий шлях не завжди доступний.

Необхідною складовою соціального статусу експерта є сприйняття конкретно взятого експерта у його робочому середовищі. Воно містить декілька факторів. По перше, це організація, в якій працює чи яку представляє експерт, її репутація і професійні досягнення. По друге, це люди і колеги, з якими працює експерт і ті, хто знаходяться у його підпорядкуванні. По третє, це рейтинги і репутації тих організацій і людей, у яких навчався експерт і у яких проходив стажування. Іншим елементом робочого оточення експерта є його участь у професійних асоціаціях і громадських об'єднаннях. Також значну роль в оцінці оточення відіграють замовники експерта, їх репутація і масштаб.

Робоча обстановка експерта або підкріплює його репутацію як експерта, або навпаки, применшує її. Так, наявність організації, де працює експерт, чи

самого експерта у різних формальних чи неформальних чорних списках у зв'язку з її/його діяльністю суттєво звужує взаємодію цієї організації або експерта з професійними спільнотами, замовниками, міняє робочу обстановку і сприяє зниженню професійного і соціального статусу, зменшенню доходів.

Висновки. З вищесказаного можна зробити висновок, що назвати людину експертом можна, зважаючи на різні параметри. Одні з них носять зовнішній характер самопрезентації: експертом можна назвати людину, яка говорить і поводить себе, як експерт. Інші часто формальні, такі як наявність відповідного освітнього ступеня. Проте, найважливішим складником отримання експертного статусу є реальні соціально значимі результати діяльності експерта і бездоганна професійно-ділова репутація. Без цих складових статус експерта є сумнівним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Феррис Т. (2009) Как работать по 4 часа в неделю и при этом не торчать в офисе «от звонка до звонка», жить где угодно и богатеть. М., Добрая книга, 312
2. Чалдини Р., Кенрик Д., Нейберг С. (2002) Социальная психология. Пойми себя, чтобы понять других. 3-е международное издание. М., «Олма-пресс», 333
3. Чикер В.А., Посохова А.Е. (2011) Репутация в деятельности человека и организации. [Ел.ресурс: режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/reputatsiya-v-deyatelnosti-cheloveka-i-organizatsii>]
4. Новиков А. (2008) Постиндустриальное образование [Ел.ресурс: режим доступу: http://www.anovikov.ru/books/post_obr.pdf]
5. Масионис Дж. (2004) Социология. 9-е издание. СПб.
6. Гандапас Р. (2013) Харизма лидера. М., МИФ, 137
7. Гофман И. (2000) Представление себя другим в повседневной жизни. М., Канон-Пресс-Ц, Кучково поле, 304

Ясенів Микола¹

Структурна трансформація українського суспільства: особливості функціонування

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

В даний час питання про структуру трансформації суспільства є актуальними через зміну умов життєдіяльності суспільства, політичних,

¹ Студент 2 курсу факультету лісового господарства, Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва.

економічних та соціальних сфер. Тобто, треба розглянути окремі аспекти змін в суспільстві у процесі модернізаційних перетворень, проблем структурно-цивілізаційного вибору, особливості процесів, які відбуваються у сучасному суспільстві, що трансформується.

Для початку треба розібратись що таке соціальна структура суспільства - це сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих соціальних спільностей і груп, соціальних інститутів, соціальних статусів і відносин між ними. Всі елементи соціальної структури взаємодіють як єдиний соціальний організм. Умовно її можна розділити на дві підсистеми: на соціальний склад суспільства і на інституційну структуру суспільства [1].

З цього виникає питання варіативного структурного вибору з боку суспільства. Разом з автономізацією окремих сфер, повинні відбутися зміни і фундаментального принципу побудови суспільства, як держави і створення нових інститутів громадянського суспільства. Тобто, повністю переосмислити роль держави як соціального цілого та зменшення його впливу у політиці, економіці, коригуванні її ролі у повсякденному житті, коли вона зможе виконувати тільки її притаманні функції.

Процеси, які відокремлюють суспільство і людину від держави, відбуваються в сьогоденні досить активно, але в неінституціалізованій формі існування. «Наприклад, стало вже фактом, що частина населення не може існувати на офіційну заробітну плату та створює економічні відносини поза основним місцем роботи, тобто неофіційні юридично виробничі форми. Це супроводжується моральними та економічними збитками, існування таких форм відносин суспільної організації є майже повністю витратним, розтрачуються матеріальні цінності, кваліфікація, інтелектуальний потенціал» [2].

Сучасні процеси трансформації у суспільстві можна кваліфікувати як пошук якісно іншого, нового шляху розвитку. Але для набуття нового стану рівноваги потрібен деякий час. Чим глибше криза у соціумі, тим сильніше коливання серед різних верств населення, тому більше необхідно часу для досягнення стабільності.

Тому, на нашу думку, головною метою на даному етапі змін в нашому суспільстві стає призупинення подальшого розхитування системи. «Досягти мети старими методами і способами неможливо, тому деякі перетворення мають руйнівну орієнтацію, що інколи завдає шкоди процесам реформування. Саме нові засоби дій реформаторів-практиків постають сьогодні як дуже важлива обставина, часом навіть більш важлива, ніж конкретні практичні кроки» [2].

Для повного розуміння особливостей змін, які відбуваються, треба порівняти сучасний стан суспільства з попереднім, радянським. Структура тоталітарного суспільства допускала тільки одну єдину ідеологію, одну форму власності. Існувала жорстка командно-адміністративна система управління державою та життям кожної людини. Вважалося, що суспільство поділено на три основні класи: робітників, селян та прошарку інтелігенції. Але цей поділ був суто формальним, тому що не існувало потрібних економічних основ у

суспільстві. В соціальній структурі тоталітарного суспільства пролягає глибока межа між правлячою верхівкою та суспільством, в еліті відбувались процеси самовідтворення, що робило її закритою від суспільних впливів. Основна частина соціуму була відчужена від власності, влади, ефективних важелів впливу на суспільні процеси. [2]

Також треба зауважити, що ще одною важливою ознакою трансформаційних процесів у суспільстві є можливість кожного індивіда підвищити свій соціальний статус. «В той же час зміна соціального статусу супроводжується процесами маргіналізації, на жаль, процес зміни соціально-економічного статусу нерідко супроводжується переходом у нижчі верстви населення» [2].

В даному випадку важливу роль у суспільстві повинен відігравати середній клас, який складає основу громадянського суспільства, бере активну участь у процесі громадянської соціалізації. На жаль, середній клас тільки почав формуватися. «Середні верстви західного суспільства складають майже 80% населення, що є стабілізуючою силою та, завдяки високому престижу, виконують завдання пов'язані з соціально-економічним прогресом. В українському суспільстві його формування ще не закінчено з економічних, соціальних та інших причин» [2].

Важливим напрямком трансформаційних змін також є становлення ринку праці, підвищення престижу освіти, посилення ролі культурного фактора у формуванні високостатусних груп, значна роль у цьому процесі належить інтелігенції. «Сприятливі формуванню впливової верстви інтелігентів повинна соціальна адаптація та державна політика. Основним завданням державних структур, що здійснюють соціальну роботу повинно стати напрацювання механізмів, що допомагають групам інтелігенції у соціальній та психологічній адаптації» [3, с. 291].

Роблячи висновок, треба відзначити, що українське суспільство за основними параметрами своєї соціальної ідентифікації на сьогоднішній день постає суспільством структурно постіндустріальним, нові демократичні та ліберальні механізми модернізації відбуваються стихійно і непослідовно. В одночас з тим, на сьогоднішній день вже прослідковуються певні ознаки поступового виходу нашого суспільства на якісно новий рівень функціонування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Социальная структура общества. Режим доступу: <https://ukrainian-history.jimdofree.com/социология/социальная-структура-общества/#:~:text=Социальная%20структура%20общества%20—%20это%20совокупность,взаимодействуют%20как%20единый%20социальный%20организм.>
2. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/268617004.pdf>

3. Гордієнко Б.С. Механізми адаптації сучасної української інтелігенції в транзитивному суспільстві / Б.С. Гордієнко / *Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства. Збірник наукових праць.* – 2002 – С.291.

Tashchenko Anna¹

Sociology and Contemporary Social Transformations: Proceedings of the 13th International conference of students and young scholars (Kyiv, Taras Shevchenko National University of Kyiv, November 19-20, 2020) – Kyiv: «Naukova stolitsia», 2021. – 181 p.

Understanding Migration and Migrants: To Look ‘Under the Lantern’ or Where It Was Lost?

Many theories of migration have already been invented. At the same time, researchers prefer to select empirical data that can be used to compare as many countries as possible for as long period as possible. And this circumstance, in turn, means the reproduction of unifying methods of data collection. As a result, economic interests and the processes of movement or border crossing often remain the basis for the selection of research questions on migration. Compared to them, the topics of social norms, life values, trust, formal and informal social networks, etc. look more like a forced curtsy. The most popular types of migration studied are associated with the consideration of people in the context of their productivity, that is, we are talking about labor and educational migration. At least, this is what revealed to us when we had been reading recent publications with varying degrees of criticality regarding theories, methods and current topics of research on migration and migrants. Our generalizations lead to the conclusion that all possible varieties of descriptions of migrants in socio-behavioral sciences are usually led by the same characteristics. The list of sources used for this conclusion would be too long, so let's go straight to the list of these characteristics: employment claimed by migrants; real employment sectors; income levels; marital status; sex; physique; age; education; country / region of origin and country / region of aspiration; types of settlements; dominant economic and production system; race; ethnicity; nationality; religion and religiosity; migration generations; waves of migration; previous migration experience; value orientations; motives for migration; practiced types of migration; expectations of migration; general patterns of adaptation and specific practices for locating and overcoming local problems that indicate deviance or normality (such as alcohol consumption), etc. So, on the one hand, there are almost unshakable foundations, with the help of which one can extract and manage data, and, when relying on them, more and more stages of analysis open up with the involvement of new technical and legislative possibilities. But, on the other hand,

¹ Assistant Professor at the Department of Social Structures and Social Relations, Faculty of Sociology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

there is confidence in the more and more obvious weaknesses of these foundations, from which something unanswered is constantly breaking through.

It should be remembered that some characteristics of migrants were previously perceived as ‘smoothing out’ the differences in other characteristics. For example, R. E. Park and E. W. Burgess considered differences in race, country of origin and migration generation to be insignificant in comparison to the type of settlement and the economy. That is, for example, the migrant ‘was’ first of all the spawn of the agrarian zone of the urban ghetto, and then the racial minority representative, European immigrant, representative of the first or second generation of migrants, etc. And even among the supporters of the theory of segmental assimilation of migrants (by A. Portes and R. G. Rumbaut), who had returned attention to racial discrimination and the ‘parents and children’ dimension, the focus remained on the peculiarities of the market-professional atmosphere of migrant cities [1, p. 63, 67]. And other characteristics are becoming ‘smoothing’ as if involuntarily. It applies, for example, to the country / region of departure or arrival, because often the most accessible data relate only to movement, and even in undoubtedly scientific texts the term ‘country’ is sometimes used indistinguishably from the ‘nationality’ and ‘ethnicity’ terms. Also, researchers seek to find key dyads or triads of characteristics for depicting migrants (such as ‘ethnicity – income level’ [2] or ‘country of aspiration – claimed employment – gender’ [3, p. 94]) as well as macro-characteristics. D. Zhitin, A. Krasnov, and A. Shendrik look at the intensity of contemporary migration exchange as a parameter depending upon four independent parameters: common land border of country of origin and country of aspiration, long-standing power relations between countries, ethnic / linguistic proximity of population by country of aspiration and country of origin, level of socio-economic development of the countries [4, p. 79-81]. But what are *the disadvantages of a vision focused on such tasks?*

Firstly, even brilliant solutions to these tasks will lead to an update of knowledge, in particular, about migration factors, while it is more necessary to ‘explain the *mechanism, consequences and prospects* of population migration in the global context of social, economic and demographic transformation’ [5]. Political scientists are primarily concerned about the dimensions of ‘security / danger’, ‘stability / instability’, ‘conflict / convergence’ (meaning the power of state control), ‘tolerance / intolerance’ of host society and ‘integration / non-integration’ of immigrants (meaning something very close to ‘adaptability / maladaptation’) [6; 7; 8; 9; 10, p. 70-71]. Economists tend to look at ‘positive / negative’ dimension (in terms of skills and motivation of immigrants) and ‘desirability / undesirability’ dimension (in terms of age and occupational group characteristics of immigrants) in addition to the well-known dimension of ‘push factors / pull factors’ [12; 13]. Sociologists are more concerned about the dimensions of ‘assimilation / isolation’ or ‘assimilation / separation’ of immigrants (meaning their values and cultural attitudes), ‘homeland-rooted belonging / national belonging’ (meaning immigrants’ social circle), ‘social inclusion / social exclusion’ of immigrants, ‘racism / solidarity’ and ‘receptiveness / non-receptiveness’ to immigrants (meaning immigrants as

‘we’-group or ‘they’-group and sometimes being referred to ‘liberality / negativity’) [1; 10; 13; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 20].

Secondly, it has already been said about *the tendencies of unequal settling of immigrants in macro-regionally ‘equal’ countries and unequal immigration in terms of ethnic proximity of countries, the impracticability of ‘poverty trap’ concept in relation to netto-migration in the world and local increasing significance of differences ‘unobservable’ by usual demographics*. And all these reflections do not sufficiently highlight the assumptions about how to avoid the difficulties encountered [2, p. 19; 4, p. 82-84; 21, p. 112-113] – they are either based on common descriptive phrases (‘random selection of a migrant group’, ‘geopolitical and geo-economic position’, ‘reducing the birth rate’, etc.) or absent.

Thirdly, we cannot ignore *the attempts to raise questions about spirituality, correctness, humanity and morality in the basis of various migration phenomena*. It is evidenced by the topics of preservation of church traditions by representatives of different waves of migration [22], making decisions on the acceptability of religious / cultural / language assimilation [23], forming migrants' asocial behavior [24], creation of distorted statistical information and objectifying, illegalizing overview and analytical information on migration and migrants [24; 25; 26], promotion of ‘welcome culture’ concept [27; 28; 29], closing / opening of borders to migrants by public policy actors [30], compliance with ‘civic citizenship’ standards [10], involvement of refugees in artificial intelligence data markup [31], etc.

At the same time, *there is growing awareness of how migration and migrants are presented in the media*. In Ukraine one of the recent studies have been conducted by the sociological agency «Fama» [32]. It was called «Conflict in Media and Media in Conflict» and part of it was focused on prejudice against IDPs and refugees. The results reveal the overwhelming disagreement of Ukrainians with the fact that only bandits left the Ukrainian-controlled areas of Donbass, but they also indicated serious concern of Ukrainians did not contact the IDPs directly about the possibility of conflict, social tension and the worsening of criminogenic situation. Besides, about a third of Ukrainians considered migrants to be competitors in the education, labor and real estate markets as well as dependents refusing to work because they are given enough government assistance. In the digest «Myths and facts on Ukrainian labor migration to the Visegrad group» [33] it had been found that: 1) there were false or distorted judgments in the Ukrainian media regarding the number of migrant workers, the type of migration and the terms for which migrant data were provided; 2) the topic of labor migration and its negative sides were used for manipulative purposes by both Russian / pro-Russian media or individual speakers and opposition to criticize the authorities; 3) there were no topics of legal employment and its rules, the rights of employees in other countries, minimizing the negative effects of labor migration and the development of positive effects, etc. We may also mention two studies conducted, respectively, to analyze the discourse on migration processes in Ukrainian Internet media based on the materials of «Ukrayins'ka pravda», «Dzerkalo tyzhnya» and «Korespondent» [34] and make the critical discourse analysis of messages about IDPs in national official

vs. alternative media and in regional official vs. alternative media on the examples of «Holos Ukrayiny», «Dzerkalo tyzhnya», «Kharkivs'ki visti» and «Media Port» [35]. These studies outlined important trends in migrants' presentation: 1) dominance of reports about high level of labor migration from Ukraine, the situation of displaced persons and the growing number of illegal migrants in Ukraine in the online media; 2) dominance of lexical units associated with negative emotions and feelings in the online media (in the headings and subheadings of messages); 3) presence of a wider range of IDPs topics in the regional media compared to the national media; 4) using of more neutral phrases for IDPs by official media, while alternative media used phrases rich in metaphors and epithets more often; 5) constructing an image of power from a favorable aid position, whereas an IDPs image was constructed as an image of people unable to solve their problems and being in need of help; 6) contrasting the images of the local population, authorities and volunteers as altruistic and good people and the image of IDPs as passive and helpless people, etc. However, researchers are still awaiting answers to questions 'how and through which means do public narratives and attitudes on migration and mobility impact other kinds of debates happening in media, policy, or civil society?' and 'what kinds of political, commercial, social, organizational or cultural factors matter for message building – particularly in attracting, persuading, and maintaining audiences?' [36]. So, the struggle for new perspectives in the migration studies continues.

REFERENCES

1. Kostenko, V. V. (2014) Theories of migration: from assimilation to transnationalism. *Zhurnal sociologii i social'noj antropologii*. Vol. XVII. No. 3. Pp. 62–76. [in Russian]
2. Poljakova, E. Ju. Smirnyh, L. I. (2016) Differentiation of labor income between local workers and individuals with an immigrant past: does ethnicity matter? [Electronic resource]: preprint WP15 / 2016/03 / E. Ju. Poljakova, L. I. Smirnykh; National Research University «Higher School of Economics». – The electron. text. data (800 Kb). Moscow: Publishing House of the Higher School of Economics. URL: https://lirt.hse.ru/data/2016/06/28/1115859752/WP15_2016_03.pdf [in Russian]
3. Ihnatolia, N. I. (2012) Labor migration of Transcarpathians: directions and tendencies of changes. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia sotsiologichna*. Iss. 6. Pp. 88–95. [in Ukrainian]
4. Zhitin, D. V. Krasnov, A. I. Shendrik, A. V. (2016) Geographical features of migration ties in Europe. *Baltiiskij region*. Vol. 8, No. 3. Pp. 75–92. doi: 10.5922/2074-9848-2016-3-5. [in Russian]
5. Ivahnjuk, I. V. (2016) Development of the migration theory in the context of globalization (continued). *Vek globalizacii*. Iss.1-2 (17-18). Pp. 26–43. [in Russian]
6. Puio, H. I. (2013) Theoretical comprehension of the driving forces and tendencies of international labor migration in political science.

Visnyk NTUU «KPI». Politolohiia. Sotsiologhiia. Pravo. Iss. 4 (20), pp. 19–24. DOI: [https://doi.org/10.20535/2308-5053.2013.4\(20\).31492](https://doi.org/10.20535/2308-5053.2013.4(20).31492) [in Ukrainian]

7. Markarjan, A. G. (2016) The role of institutions, agents and practices of immigration control in the consolidation of society: the experience of France. *Sravnitel'naja politika.* Vol. 7. No. 4. Pp. 62–71. [http://dx.doi.org/10.18611/2221-3279-2016-7-4\(25\)-62-71](http://dx.doi.org/10.18611/2221-3279-2016-7-4(25)-62-71) [in Russian]

8. Apyrshhenko, V. Ju. (2018) Modern migration processes and the «convergence model». *Izvestija vysshih uchebnyh zavedenij. Severo-Kavkazskij region. Obshhestvennye nauki.* No. 4. Pp. 26–30. DOI 10.23683/0321-3056-2018-4-26-30 [in Russian]

9. Isakova, A. Je. (2018) Integration policy in the countries of the European Union: from multiculturalism to the social integration of migrants. Experience for the CIS countries. *Postsovetskie issledovanija.* Vol. 1. No. 6. Pp. 556–566. [in Russian]

10. Omel'chenko E. A. (2018) Immigration to Western countries (second half of the 20th – beginning of the 21st centuries): figures and facts in a historical context. *LOKUS: ljudi, obshhestvo, kul'tury, smysly.* No. 1. Pp. 63–74. [in Russian]

11. Saradzheva, O. V. (2013) Phenomenology of migration of population. *Vestnik Moskovskogo universiteta MVD Rossii.* No. 8. Pp. 190–193. [in Russian]

12. Synkovets, N. I. (2016) Analysis of the basic theories of international migration in the modern economic space. *Mizhnarodni vidnosyny. Serija «Ekonomichni nauky».* No. 7. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/2927/2622 [in Ukrainian]

13. Shnirel'man, V. (2008) Sly numbers and deceptive theories: on some modern approaches to the study of migrants. *Vestnik Evrazii.* No. 2. Pp. 125–150. [in Russian]

14. Kirillova, A. I. (2010) Assimilation of migrants (typological approach). *Vestnik NGU. Serija: social'no-jekonomicheskie nauki.* Vol. 10. Iss. 4. Pp. 205–211. [in Russian]

15. Mukomel', V. I. (2011) Integration of migrants: challenges, politics, social practices. *Mir Rossii. Sociologija. Jetnologija.* No. 1. Pp. 34–50. [in Russian]

16. Kirillova, A. I. (2013) Interaction of cultures: integration, assimilation and educational role of society. *Sociodinamika.* No. 1. Pp. 53–152. DOI: 10.7256/2306-0158.2013.1.319 [in Russian]

17. Gomboeva, M. I. Zamoshnikova, N. N. Sundueva, D. B. (2014) Types of cultural identity of small ethnic groups under assimilation. *Uchenye zapiski Zabajkal'skogo gosudarstvennogo universiteta. Serija: Sociologicheskie nauki.* No. 4 (57). Pp. 85–94. [in Russian]

18. The Refugee Issue: Between «Fortress Europe» and Solidarity / Antiracist Observatory of the University of the Aegean. *Global Express,*

Greece. November 5, 2015. URL: [http://globaldialogue.isa-](http://globaldialogue.isa-sociology.org/the-refugees-issue-between-fortress-europe-and-solidarity/)

sociology.org/the-refugees-issue-between-fortress-europe-and-solidarity/

19. Varshaver, E. Rocheva, A. (2015). Peering into «ethnic» community: integration in performance differences. *Social'naya politika i sociologiya*. Vol. 14. No 3 (109). Part 1. Pp. 24–37. DOI: 10.17922/2071-3665-2015-14-3-1-24-37. [in Russian]

20. Sheljahina, N. V. (2017) Transformation of attitudes to immigrants in Europe at the beginning of the XXI century. Vol. 8. No. 2-2. Pp. 314–324. DOI: 10.12731/2218-7405-2017-2-2-314-324 [in Russian]

21. Lifshic, M. L. (2016) Forecasting the global migration situation based on the analysis of netto-migration in the countries of the world. *Prikladnaja jekonometrika*. Vol. 41, pp. 96–122. [in Russian]

22. Warner, E. «We Won't Eat Chocolate Bunnies!». (About the food code of the Easter traditions of Russian immigrants of Great Britain). Temporary of the Zubovsky Institute. Russian Institute of Art History; [ed. V.V. Vinogradov]. St. Petersburg: RIAH, 2009 (Wednesdays in RIAH). Vol. 3: Easter: cultural diversity. Pp. 62–67. [in Russian]

23. Educational systems and problems of language adaptation of migrants. Excerpt from the study of K. S. Fedorova and V. V. Baranova from the book «Language, Society and School». New literary review, PostNauka, May 30, 2013. URL: <https://postnauka.ru/longreads/12758> [in Russian]

24. Consequences of Migration Processes: New Challenges and Opportunities for Regions / NAS of Ukraine, State Institution «MI Dolishny Institute for Regional Studies»; scientific editor U. Ya. Sadova. Lviv, 2015. 252 p. [in Ukrainian]

25. Mensing B. 'Othering' in the News Media: Are Migrants attacking the 'Fortress Europe'? A Critical Discourse Analysis of the Effects of the 2015/2016 European 'Refugee Crisis' on the Image of the Migrant in the German Speaking Print Media: Bachelor Thesis. Public Governance across Borders (BA), Institut für Politikwissenschaft, Universität Münster Faculty of Behavioural, Management and Social Sciences, University of Twente, Enschede. 2016. 41 p.

26. Vollmer, B. Karakayali, S. (2017) The Volatility of the Discourse on Refugees in Germany. *Journal of Immigrant & Refugee Studies*. 16(1):1-22. DOI: 10.1080/15562948.2017.1288284

27. Trauner, F. Turton, J. (2017) «Welcome culture»: the emergence and transformation of a public debate on migration. *OZP – Austrian Journal of Political Science*. Vol. 46, Iss. 1. Pp. 33–42. DOI 10.15203/ozp.1587.vol46iss1

28. Liebe, U. Meyerhoff, J. Kroesen, M. Chorus, C. Glenk, K. (2018) From welcome culture to welcome limits? Uncovering preference changes over time for sheltering refugees in Germany. *PLoS ONE* 13(8): e0199923. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0199923>

29. Thym D. Beyond the 'Welcome Culture': Projects of the New German Government on Migration, Asylum and Integration. *EU*

- Immigration and Asylum Law and Policy*. 09 Friday Mar 2018. URL: <https://eumigrationlawblog.eu/beyond-the-welcome-culture-projects-of-the-new-german-government-on-migration-asylum-and-integration/>
30. Song, S. Political Theories of Migration. *Annual Review of Political Science*. Vol. 21:385-402 (Volume publication date May 2018) <https://doi.org/10.1146/annurev-polisci-082317-093019>
31. Fedorenko, N. Refugee neural network: difficult questions about artificial intelligence and multiculturalism. *Teorii i praktiki*. December 12, 2018. URL: <https://theoryandpractice.ru/posts/17123-neyroset-bezhenets-trudnye-voprosy-ob-iskusstvennom-intellekte-i-multikulturalizme> [in Russian]
32. Tarasenko, N. (2015) The situation in the Donbass in the discourse of the Ukrainian media. *Ukraina: podii, fakty, komentari*. No. 21. Pp. 72–81. [in Ukrainian]
33. Myths and facts on Ukrainian labor migration to the Visegrad group. CO «Europe without barriers», 12/04/2019. URL: <https://europewb.org.ua/mify-i-fakty-pro-ukrayinsku-trudovu-migratsiyu-do-krayin-vyshegradu/> [in Ukrainian]
34. Senchylo, N. (2018) Message on migration and residents in the internet: media discourse features. *Humanitarna osvita v tekhnichnykh vyshchykh navchalnykh zakladakh*. No. 38. Pp. 31–36. DOI: 10.18372/2520-6818.38.13294 [in Ukrainian]
35. Protsenko, O. Image of internally displaced persons in media discourse: critical discourse-analysis of media messages. *Visnyk ONU im. I. I. Mechnykova. Sotsiologhiia i politychni nauky*. 2018. Vol. 23. Iss. 1 (30). Pp. 122–130. [https://doi.org/10.18524/2304-1439.2018.1\(30\).145222](https://doi.org/10.18524/2304-1439.2018.1(30).145222) [in Ukrainian]
36. 2021 IMISCOE Spring Conference. International Migration, Integration and Social Cohesion in Europe. <https://www.imiscoe.org/events/imiscoe-events/1124-imiscoe-spring-conference-2021>

Жезняк Марина¹

Електронний уряд як форма взаємодії влади і громадян: український контекст

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Принцип взаємодії суспільства і держави складний та суперечливий, оскільки між ними відбувається своєрідний поділ організаційно-

¹ Аспірантка, Харківський національний педагогічний університет імені Григорія Савича Сковороди.

управлінської праці. Громадське суспільство практично завжди відчувало тиск з боку державної влади. Проте, держава не може розвиватися без вільного формування громадського суспільства.

В даний час ефективність розвитку суспільства та уряду забезпечує їх інформаційна взаємодія, переважно в мережі Інтернет. Інформація сьогодні виступає не тільки як метод міжособистісного спілкування, але і як ресурс управління.

В ХХІ столітті Україна вступила на новий етап інформаційного розвитку. На першому етапі формуються електронні системи комунікацій, глобальне розповсюдження отримує інформаційно-телекомунікаційна мережа Інтернет.

На сьогоднішній день наша держава вже перейшла до інноваційного шляху розвитку та впровадження електронної системи в усі сфери життя держави, в тому числі і в сферу надання державних послуг населенню.

У лютому 2020 році, міністерством цифрової трансформації України, було створено додаток «Дія».

Додаток «Дія» - це зручний та простий спосіб отримання послуг та максимальне прискорення спілкування громадян з державою, який дозволяє оцифрувати безліч документів та робить життя українців простішим.

Стрімкий розвиток суспільства на шляху до демократії неминуче призводить до зміни характеру взаємодії між соціумом та державою. В наш час влада не може побудувати демократію без значного впливу громадян, тому справжнім стрижнем розвитку міцної держави є демократичний устрій соціума, а також його ефективне управління.

ЛІТЕРАТУРА

1. Електронне урядування та електронна демократія: навч. посіб.: у 15 ч. / за заг. ред. А.І. Семенченка, В.М. Дрешпака. – К., 2017. Частина 9: Електронний документообіг. Реінжиніринг адміністративних процесів в органах публічної влади / [С.П. Кандзюба, Р.М. Матвійчук, Я.М. Сидорович, П.М. Мусієнко]. – К.: ФОП Москаленко О. М., 2017. – 64 с.
2. П. С. Клімушин, Д. В. Спасібов 2017. МЕХАНІЗМИ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ. [online] Доступно: <http://univd.edu.ua/science-issue/issue/4100>
3. Ю. І. Соломко 2018, Стан упровадження електронних послуг: результати реалізації концепції розвитку системи електронних послуг в Україні // Теорія та практика державного управління. - Вип. 3. - С. 102-109.[online] Доступно: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpdu_2018_3_16

Франк Таїсія¹

Націєтворча біополітика та репродуктивні режими у постсоціалістичних європейських країнах

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

У фуколдіанському підході біополітика, як концептуальна рамка, означає набір владних технологій, засобів впливу та контролю населення як біологічної якості. Зародження та розвиток біополітики пов'язані з локалізацією та проблематизацією тілесності у політичній площині, тілесності не індивідуальної, а з «множиною голів», квантитативної – визначеної перерахуванням [1, с. 259]. Саме тіло населення стає мішенню політичного зацікавлення та врегулювання, які реалізуються завдяки формуванню та застосуванню категорій норми та патології/девіації. Ці категорії є особливим біополітичним інструментом, який у комбінації з використанням статистичної, демографічної та медичної інформації визначає сутність та межі уявлення про тілесну нормативність та легітимне тіло. Це уявлення набуває дискурсивної циркуляції у суспільстві та, як результат, його інтерналізації членами цього суспільства і формування у них прагнення досягти відповідності тілесній нормі. Саме через це самоуправління та самонагляд індивідів, їхньої ініціативності у дисциплінуванні власного тіла, і досягається у витончений та неочевидний спосіб, біополітична мета регуляції тіла населення.

У поле біополітичної зацікавленості першочергово включені питання захворюваності, тривалості життя, народжуваності та смертності населення. Одним із способів здійснення біополітичної влади, у рамках якого піддається стратегічній нормалізації, державному контролю та соціальному тиску, репродуктивна поведінка, є репродуктивний режим. Цей режим встановлює нормативні рамки для питань дітонароджуваності, практик абортів, планування сім'ї, формування сексуальної та гендерної ідентичності, а також він пов'язаний з проблематиками новітніх біо-технологій.

Після розпаду соціалістичного табору наприкінці минулого сторіччя суспільства у країнах Центральної та Східної Європи опинилися у стані ідеологічного вакууму та кризи ідентичності. Перед новосформованим політикумом цих країн постала потреба запустити у дію національний проєкт, який би надав легітимні вектори суспільному розвитку у тодішній транзитний період [2]. У постсоціалістичних урядових та публічних обговореннях колишні соціалістичні режими стали основною реферальною точкою, відносно якої дискурсивно конструювалася національна свідомість у новому політичному пейзажі регіону. Представники соціалістичних режимів були

¹ Студентка 4 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

вписані антикомуністичною дискурс-позицією у ВОНИ-відношення, а члени нових політичних еліт, як конаціонали для населення, були означені як автентичні репрезентатори народу.

У ситуації необхідності переосмислення соціалістичного досвіду на націєбудівничих засадах репродуктивні проблематики зайняли чільне місце у порядку денному європейських постсоціалістичних суспільств. І у Румунії, і у Польщі, і в Угорщині, і у Німеччині питання репродуктивних практик були одними з найсуперечливіших та найвагоміших у парламентських дебатах. У процесі ведення цих дебатів насиченій критиці піддавалися такі аспекти соціалістичного досвіду, як: доступність, легальність та масштабність практик абортів у всіх зазначених країнах (окрім Румунії); передача сім'єю значної частини відповідальності за виховання дітей «на аутсорсинг» іншим соціальним інститутам; професійно-робітнича зайнятість жінки поза межами приватно-сімейного сектора та її відчуження від сім'ї та власної «біологічної долі». Подібна інтерпретація минулого як помилкового, надавала конкуруючим політичним елітам націй перевагу у боротьбі за легітимність, завдяки апеляціям до необхідності відновлення традиційного досоціалістичного гендерного порядку як «більш людяного та природного стану справ» [2]. Традиційний гендерний порядок визначає політичну та соціальну агентність жінки через реалізацію нею репродуктивних і виховних функцій у сфері приватного, а сексуальність вписує у гетеронормативну матрицю. Ідеалізація досоціалістичної історії та звернення до традиційного у контексті домінування антисоціалістичних настроїв, надавало дискурс-позиціям політичних акторів моральної ваги, позиціонуючи їх перед суспільством, як соціально відповідальних та соціально чутливих, метою політичної діяльності яких є досягнення певного суспільно-національного блага.

Отож, репродуктивний режим у постсоціалістичних країнах переоформлювався у відповідності до ідей про те, що є користою для нації та держави. Основною біополітичною стратегією у таких умовах, яка обмежує репродуктивні свободи населення через криміналізацію абортів або актуальної для тодішньої Східної Німеччини стерилізації, є забезпечення біологічної континуальності нації. Звісно, у дебатах довкола репродуктивних практик та основ формування відповідних політик, важливу роль відіграє біоетичний дискурс, у рамках якого у термінах моралі визначається сутність життя та смерті; головним артикулятором цього дискурсу у постсоціалістичних європейських країнах є католицька церква – важливий агент впливу та учасник публічних обговорень, не в останню чергу через її значимість у постсоціалістичній «реконструкції» національної ідентичності як хранителя етно-культурних архетипічних образів. Біоетичні аргументи є окремим важливим предметом аналізу, враховуючи те, що вони впливають не лише на легальний статус абортів, а і на доступ до репродуктивних технологій та наукові дослідження з використанням ембріонального матеріалу [3], що нерідко конфліктує з метою підтримання біологічної континуальності нації.

Біополітичні знання та забезпечення біологічної продовжуваності нації є способом побудови та підтримання зв'язку між владою та населенням у націє-державих. Вищезазначена конаціональність підкреслюється та відтворюється через «кровну та поколінську спорідненість» населення, його інтергенераційний початок у минулому та продовження у майбутньому, тілесний вияв чого поміщений та історично пов'язаний з певною територією. Такі уявлення являють собою один з фундаментальних компонентів статусу громадянства – визначення етнічного та територіального походження батьків та інших предків індивіда є одним з найважливіших етапів у процесі (не)надання йому громадянства владою.

Репродуктивні режими конструюються також в обговореннях демографічних процесів у європейських суспільствах – наприклад, наявність перевищення смертності над народжуваністю, інтерпретована як маркер «виродження нації», виступає одним з головних аргументів на користь криміналізації абортів, не дивлячись на численні докази неефективності цього заходу для покращення демографічної ситуації. Жорстка міграційна політика у постсоціалістичних країнах не дозволяє заповнити сформовану популяційну лакуну представниками інших етносів, як це відбувається в багатьох європейських країнах, однак пропонується бути скорегованою за допомогою регуляції репродуктивних практик (з їхньою невід'ємною моралізацією, як було зазначено вище), що підкреслює наявність тривог про етнобіологічне виживання нації. Показовою у цьому контексті є політика стратифікованої репродукції у постсоціалістичній Румунії, у якій через систему матеріальної підтримки дітонароджуваності жінок зі стабільним працевлаштуванням, у завуальований спосіб, вилучаються з групи бенефіціарок цієї програми представниці етносу рома, серед якого у Румунії є найбільше число непрацевлаштованих [4, с. 1498], а основні зусилля націлені на стимуляцію репродуктивної активності серед румунок. Подібна етнобіологічна інженерія є продовженням політичних та публічних обговорень (сповнених тривог про ВОНИ-загрозу МИ-майбутньому) про прискорене зменшення кількості представників румунського етносу водночас з означуванням підвищеної народжуваності серед представників етносу рома як прояву їхньої безвідповідальності. В Угорщині у 80-их та 90-их роках минулого сторіччя парламентські дебати, текстуальні практики багатьох новосформованих національних інтелектуалів, позиції лікарів та юристів були суголосні у своїй антикомуністичній риторичі та насичені акцентами на ідеях «вимирання угорської нації» та «національних небезпек безплідності», що буцімто інтенсифікувалися фривольними практиками абортів як спадку від соціалістичних часів [5]. І хоча тоді угорські демографи зазначали у своїх працях можливість вирішення демографічних проблем за допомогою імміграційних механізмів, водночас були змушені зазначити, що такі заходи є «складними» та «соціально неприйнятними» [5, с. 274], підкреслюючи тим самим, пануючі етно-есенціалістські погляди на майбутнє угорської нації. У Польщі постсоціалістична влада одразу сформувала націє-будівничу дискурс-позицію на уявленнях про основоположність християнства для європейської

цивілізації, а католицької віри – для солідарності польської нації, обираючи релігійно-моральний принцип формування репресивного репродуктивного режиму з обмеженим використанням репродуктивних технологій та важко доступними абортами, які стали майже повністю нелегальними у 2020-му році. І хоча заборона вільно використовувати механізми штучного запліднення та здійснювати аборти у випадку наявності патологій плоду, несумісних із життям, що обґрунтована християнськими догмами, суперечить біополітичній необхідності забезпечити біологічну продовжуваність нації, у Польщі існують або пропонуються інші репродуктивні політики, що слугують даній меті, – діючи програму матеріальної підтримки сімей з двома і більше дітьми «500+», члени правлячої партії у Польщі, радили зробити недоступною для іноземців, аргументуючи це потребою у покращенні демографічного стану саме польської, а не інших націй; окрім того, були ведені закони, що обмежують усиновлення іноземцями польських сиріт [6, с. 466].

Отже, у новопосталих країнах Центральної та Східної Європи суспільна рефлексія над соціалістичним досвідом, сповнена критики та осуду, була та залишається базисною для створення та відстоювання національної ідентичності та національної свідомості, необхідних для формування націєдержав та легітимації статусу нового політикуму цих країн. Такі рефлексивні дискусії потребували вписаності у біополітичну рамку, оскільки національна самість була пов'язана з відстоюванням інтересів, блага та автономності історичного досвіду домінантного етносу на території цих країн. Необхідність біологічного виживання даного етносу та його інтергенераційне продовження у політичному та публічному дискурсі цих країн визначено як засадничий компонент національного відродження та розквіту, що надає репродуктивним практикам громадянського та морального сенсу. У європейському постсоціалістичному контексті індивідуальні репродуктивні досвіди позиціонуються як досвіди реалізації громадянського обов'язку забезпечення тілесної неперервності нації, а тому регулюються та нормуються у рамках ексклюзивістських та репресивних репродуктивних режимів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фуко М. Нужно защищать общество: Курс лекций, прочитанных в Колледже де Франс в 1975-1976 учебном году / Мишель Фуко. – Санкт-Петербург: Наука, 2005. – 312 с.
2. Kligman G. Gendering Postsocialism: Reproduction as Politics in East Central Europe / G. Kligman, S. Gal // *Between Past and Future: The Revolutions of 1989 and Their Aftermath* / G. Kligman, S. Gal. – Budapest: Central European University Press, 2000. – С. 198–215. Режим доступу до ресурсу: <https://books.openedition.org/ceup/1884#ftn27>.
3. Hennig A. Discursive Strategies of Catholic Churches in Assisted Reproduction Technology Regulation: Poland and Spain in Comparison / Anna Hennig // *Religion and Biopolitics* / Anna Hennig. – Cham: Springer International Publishing AG, 2020. – С. 33–60.

4. Dumbrava C. Reproducing the nation: reproduction, citizenship and ethno-demographic survival in postcommunist Romania / Costica Dumbrava. // Journal of Ethnic and Migration Studies. – 2017. – №43. – С. Pages 1490–1507.
5. Gal S. Gender in the Post-socialist Transition: the Abortion Debate in Hungary / Susan Gal. // East European Politics and Societies. – 1994. – №8. – С. 256–286.
6. Yatsyk A. Biopolitical conservatism in Europe and beyond: the cases of identity-making projects in Poland and Russia / Alexandra Yatsyk. // Journal of Contemporary European Studies. – 2019. – №27. – С. 463–478.

Сердюк Яна¹

Соціально-технологічна діяльність у нормативно-правовому полі України

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIII
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 19–20 листопада 2020
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2021. – 181 с.

*Поряд із законами
державними, є ще закони
сумління, які заповнюють
прогалини законодавства.*

Генрі Філдінг

Умови сьогоденних реалій викликають все більший інтерес науковців та фахівців до маловивчених сфер життєдіяльності людей. Одним із таких напрямків, в якому ми сьогодні спробуємо знайти наукову цінність, є забезпечення соціально-технологічної діяльності нормативно-правовою базою в нашій країні. Вимір соціальних технологій є одним з пріоритетних напрямків у функціонуванні й стабілізації соціального простору. Законодавство, своєю чергою, окрім того, що воно гарантує забезпечення всіх прав й свобод людини, має стати міцним підґрунтям й простором для ідентифікації та розвитку соціальних технологій в суспільних процесах. Виникає логічне питання: «Чи присутня в Україні нормативно-правова основа для забезпечення соціально-технологічної діяльності?». Власне сьогодні ми й спробуємо наблизитися до відповіді на це питання.

Варто почати з розуміння терміну «соціальні технології» та специфіки його використання в контексті законодавства України. Ще донедавна напрям

¹ Студентка 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

соціальних технологій був латентною частиною всіх процесів, які відбувались в суспільстві. Проте зараз про нього активно говорять не тільки в науковій царині, а й в економічній, політичній, духовній тощо. Будь-яка технологія має складну функціональну структуру. Технологія має бути цілеспрямованою, запланованою та організованою до діяльності. Послідовне виконання цих етапів приводить до досягнення бажаного результату. Тому, насамперед, цінність соціальних технології полягає в тому, що вони раціоналізують, оптимізують управлінські процеси, включаючи до них лише ті операції, які найбільш ефективні у досягненні поставленої мети [1, с. 242].

Щодо самого терміну, К. Поппер пише, що «соціальна технологія» – це спосіб застосування теоретичних знань соціології з практичною метою. Соціальні технології є сукупністю засобів і методів цілеспрямованої дії на суспільні процеси, життєдіяльність людей. При чому, за допомогою обмежених соціально-економічних ресурсів можна отримувати максимально цінні результати, обирати найбільш оптимальні способи упорядкування, гармонізації, збереження або перетворення соціальних об'єктів у необхідних параметрах [2, с. 137]. Цікаво, що у сучасній науці соціальна технологія розглядається у двох аспектах: як програма, що містить процедури й операції, і як діяльність, що включає сукупність методів і способів цілеспрямованої дії на соціальні процеси і системи для досягнення поставлених цілей [3, с. 211]. Тому, можемо говорити, що соціальні технології є розумним інструментом для контролю поведінки людей, соціальних процесів, систем тощо.

Щодо можливостей законодавчої сфери України забезпечити правову основу для соціально-технологічної діяльності, то ця сфера ще не достатньо досліджена й описана. Інтерес соціологів й соціальних технологів викликають декілька аспектів. Зокрема, це питання існування нормативно-правових актів, у яких би зазначались не просто обов'язки фахівців й процедура проведення, наприклад, екзит-полу, а ще й конкретні гарантовані права, на які може посилатися соціолог чи соціальний технолог. Кожна людина, як фахівець в своїй сфері, має чітко усвідомлювати й знати основні положення законів й нормативно-правових актів, які можуть захистити її в будь-якій ситуації.

Сьогодні гостро виникає потреба в технологізації більшості політичних процесів, оскільки постійно зростає кількість новацій при вирішенні політичних проблем. З кожним днем збільшується кількість різних проєктів щодо устрою держаних структур, які мають замінити їх на абсолютно нові утворення. Також у сучасних умовах значного поширення набувають технології формування електоральної поведінки населення з метою «набуття» нею бажаної спрямованості, ефективної організації виборчих кампаній. Це декілька прикладів того, що зараз досить активно відбувається впровадження соціальних технологій в політичний вимір.

Якщо ми говоримо про політику, то логічно, що її реалізація неможлива без спирання на конкретні закони. Ми будемо говорити не про всі наявні закони, а про закони, які стосуються або можуть стосуватися соціально-технологічної діяльності. Наприклад, 5 листопада 2008 року Кабінет Міністрів України своєю постановою № 976 ухвалив Порядок сприяння

проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади [4]. Якщо говорити про громадську експертизу^{II}, як про специфічну соціальну технологію контролю влади, то наслідок цього закону більшою мірою є позитивним. Тобто інститути громадянського суспільства отримали реальну процедуру, за якою можуть провести оцінку ефективності діяльності будь-якого органу виконавчої влади України, а також процедуру врахування останніми, результатів громадської експертизи. Яка цінність цієї постанови для соціологів й соціальних технологів? По суті – це документ, який дає законні підстави фахівцям долучатися до проведення або власне проводити громадську експертизу.

Ще одним прикладом, про який ми можемо говорити в контексті соціально-технологічної діяльності, є Лист Міністерства юстиції України від 30 серпня 2004 року «Щодо опублікування результатів соціологічних досліджень» [6]. У документі прописано, що мається на увазі під соціологічною інформацією та конкретно описано вимоги до публікації та обмеження доступу користування соціологічною інформацією. Цей документ є важливим, оскільки соціально-технологічна діяльність безпосередньо спирається на соціологічну інформацію. Окрім позитивних моментів, наприклад, щодо вимог до ЗМІ правильно подавати інформацію, в листі зазначено і таке: *«оприлюднення вигаданих (неправдивих) результатів соціологічних досліджень щодо можливості громадян бути обраними безпосередньо не визначається законодавством України як застосування обману чи будь-яких інших дій, що перешкоджають вільному формуванню волі виборця»* [6]. Досить невтішним наслідком цього підпункту може стати шанс застосування певних маніпулятивних, «сірих», технологій, які не мають контролю з боку законодавства.

Ще один закон, який дотичний до нашої тематики – «Про інформацію» [7]. У ньому присутні статті, у яких прописуються постанови про різні види інформації, одними із яких є соціологічна й статистична (статті № 10, 18, 19). Наявність таких законів є підставою до висновку про те, що все ж таки в законодавстві нашої країни існують певні нормативно-правові акти, які можуть забезпечити соціально-технологічну діяльність, хоч і в досить фрагментарних аспектах. Звісно, що кількість прикладів висвітлення нашої теми ще не вичерпано, тому, цей напрям заслуговує більш глибокого дослідження.

Таким чином, ми маємо підстави зробити наступні висновки. У законодавстві України мають місце нормативно-правові акти, які більшою

^{II} Громадська експертиза — складова механізму демократичного управління державою, який має на меті проведення інститутами громадянського суспільства (ГО, професійні та творчі спілки, організації роботодавців, благодійні і релігійні організації, органи самоорганізації населення, недержавні засоби масової інформації) оцінки діяльності органів виконавчої влади, ефективності прийняття і виконання такими органами рішень, підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем для їх врахування органами виконавчої влади у своїй роботі [5].

мірою забезпечують певні аспекти соціально-технологічної діяльності. Проте, ті закони, які й є, потребують актуалізації або ж оновлення свого змісту відповідно до новітніх трансформацій сьогодення. Хоч українське законодавство й прагне поширитись на всі сфери життєдіяльності людей, проте залишаються певні аспекти, де прогалини все ще є. У цьому випадку велика відповідальність покладається на певні етичні норми людей конкретної сфери життєдіяльності. Тому закони – це певний гарант й зброя для населення, але коли в основі нормативно-правових актів лежать етичні норми, закони сумління, то соціальний ефект в такому випадку стає в рази потужнішим. Суспільство й надалі має прагнути до розвитку. Перший крок, який варто зробити, має бути в напрямку посилення технологізації соціального простору, впровадження різного роду технологій в усі сфери життя особи й соціуму. Це дозволить не лише вивчати і передбачати різні соціальні зміни, але й активно впливати на прикладний бік життя, розвиток складних соціальних систем, отримувати прогнозований соціальний результат. Подальший розвиток людського суспільства, виникнення нових можливостей для людини і формування нових сфер їх реалізації, необхідність вирішення нових, складніших завдань – усе це є підставою і причиною для подальшого розвитку технологічних основ людської діяльності. Хоч ми й знайшли конкретні приклади забезпечення правових основ діяльності у сфері соціальних технологій в законодавстві нашої країни, проте ця тема все ж таки не розкрита до кінця і потребує подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Прохоренко Т. Г. Соціальні технології в сучасному суспільстві [Електронний ресурс] // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», - № 2 (25) 2015. – Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialni-tehnologiyi-v-suchasnomu-suspilstvi/viewer>
2. Поппер К. Р. Открытое общество и его враги / К. Р. Поппер; пер. с англ. под ред. В. Н. Садовского. – Т. 2: Время лжепророков: Гегель, Маркс и другие оракулы. – М.: Феникс, Междунар. фонд «Культурная инициатива», 1992. – 528 с.
3. Социальные технологии: Толковый словарь / отв. ред. В. Иванов. – М.; Белгород: Луч-Центр, 1995. – 309 с.
4. Закон України «Про затвердження Порядку сприяння проведенню громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. – № 976. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF#Text>
5. Визначення "громадська експертиза" у вікіпедії [Електронний ресурс] - Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%93%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%B5%D0%

ВА%D1%81%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%82%D0%B8%D0%B7%D0%B0

6. Лист Міністерства юстиції України «Щодо опублікування результатів соціологічних досліджень» [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v11-2323-04#Text>

7. Закон України «Про інформацію» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 48. – ст. 650. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>

Пересунько Тетяна¹

Вплив соціальних технологій на розвиток соціальних підприємств

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Соціальними технологіями пронизані усі сфери суспільного життя. Вони нормалізують, регулюють, контролюють та управляють ними. У багатьох соціальних технологіях також закладена функція позитивного інноваційного соціального впливу. І тут, не на противагу, а як певною мірою *наслідок*, виникає цікаве явище – соціальне підприємництво.

Для того, щоб продовжити розкриття теми, потрібно розібратися зі змістом цього поняття. З соціально-технологічної точки зору, будь-яке підприємство має соціальний вимір, оскільки ґрунтується більшою чи меншою мірою на людських взаємодіях та економічних відносинах. Єдиної стандартної класифікації таких підприємств не існує. До суто «соціальних» часто відносять громадські та благодійні організації або фонди. Втім, не слід плутати соціальне підприємництво із благодійністю, інститут якої сформувався задовго до виникнення поняття, що розглядається [1, с. 38]. У реальності воно уміщує в собі і цінність подолання соціальних проблем чи викликів, і елементи бізнесу (такі як прибутковість, фінансова незалежність тощо). Отже, *соціальне підприємництво* – це поєднання соціальної місії та комерційного підходу [2, с. 15].

Основною метою роботи соціального підприємства є досягнення соціального ефекту. Такі цілі можна спостерігати, вимірювати, оцінювати. Соціальний ефект – одна із основних точок перетину підприємницької діяльності із соціальними технологіями. Саме вони у руках підприємців чи фахівців є практичним інструментом, що допомагає не тільки визначити наближення до виконання соціально значимого завдання, а й базується на наукових розробках процесу вирішення певної соціальної проблеми [3, с. 16]. До соціальних ефектів відносять доволі широкий спектр завдань: від

¹ Студентка 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

створення додаткових робочих місць для населення та скорочення безробіття до захисту прав, дестигматизації дискримінованих або маргінальних соціальних груп тощо. Соціальні підприємства часто мають справу з обмеженим обсягом соціально-економічних ресурсів. Тому цінність впровадження соціальних технологій в їх діяльність є надзвичайно актуальною, оскільки це дозволяє при обмеженому обсязі таких ресурсів ефективно досягати максимально значущих результатів. Таким чином, соціальний ефект буде досягнуто надійним та економічно вигідним шляхом.

У контексті роботи з соціальними ефектами окремої уваги заслуговують практики моніторингу та оцінювання (МіО). Якщо охарактеризувати стисло, то:

Моніторинг – лонгітюдне наукове дослідження; за допомогою якого можна аналізувати ефективність роботи соціального підприємства, коригувати завдання таким чином, щоб вони відповідали реальним суспільним потребам; визначати критерії успішності підприємницької діяльності тощо.

Оцінювання (часто вживають також «оцінка») – процес детального аналізу результатів діяльності (соціального підприємства) та їх співвіднесення із запланованими показниками з метою визначення ступеня успішності і ефективності задля вирішення певної соціальної проблеми.

Чим МіО, включно із загальними соціальними технологіями, корисні для соціальних підприємств? *По-перше*, з технологічного боку, вони виконують регулюючу функцію, згадану вище: підприємницька діяльність, спираючись на адекватний, виважений, такий, що відповідає реаліям сучасного суспільства, план, реалізує свій соціально орієнтований потенціал, поступово досягає таких само адекватних, виважено сформульованих завдань та цілей. При цьому, в ході роботи можуть відбуватися трансформації підходів/напрямків/розуміння мети та місії існування організації чи фонду, часто такі зміни навіть обов'язкові.

По-друге, МіО є формою контролю та управління як діяльністю соціального підприємства, так і його цілями – цей висновок витікає із самих понять «моніторинг» та «оцінка». І нарешті, *по-третє*: оскільки соціальні технології, включно з практиками МіО, фасилітують (тобто направляють) діяльність соціального підприємства до конкретних суспільно значимих цілей, то виконанням такої функції вони доводять прямий позитивний вплив на розвиток підприємств із соціальною складовою.

Можна зробити висновок, що соціальне підприємництво доволі легко «піддається» соціальним технологіям у їхньому науково-практичному вимірі, отримуючи ресурс для покращення ефективності своєї діяльності. Однак, помилково вважати, що використовуючи соціальні технології та інженерію^{II}, можна очікувати винятково позитивних результатів.

^{II} Соціальна інженерія - прикладна соціологія, орієнтована на цілеспрямовану зміну організаційних структур, які визначають людську поведінку і забезпечують контроль за нею [4, с. 4].

З метою мінімізації впливу усіх небезпечних чинників, соціальне підприємство має працювати за такими *принципами*: юридична відповідальність, соціальна відповідальність, сувора гуманістична орієнтація, висока відкритість, толерантність, професійна компетентність [5, с. 127-128].

Поки що в Українському законодавстві не існує організаційно-правової форми такого поняття як «соціальне підприємництво» [6, с. 72-73]. Проте, вони вже стали фактом соціальної реальності нашої країни, і ми, соціологи, вивчаємо наслідки соціальних ефектів, що виникли завдяки діяльності соціальних підприємств.

При поєднанні соціальних технологій, інженерії, МіО та підприємництва утворюється, з наукової точки зору, цікавий, динамічний механізм – інструмент соціальних змін та трансформацій. І він заслуговує на увагу та подальші дослідження. Більш ґрунтовно до теми соціальних підприємств підходять економісти, що не дивно. Але соціологи також мають гарний простір для досліджень способів реалізації соціальних технологій, досягнення соціальних ефектів та розвитку соціальних підприємств, діяльність яких спрямована не лише на збагачення, а і на покращення суспільства і його систем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пікалюк Д. Соціальне підприємництво як вид соціальних інновацій: дипломна робота на здобуття освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст». НТУ «КПІ», 2015. 117 с.
2. Галушка З. Феномен соціального підприємництва: поняття та перспективи розвитку в Україні. / З. Галушка // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – С. 15-17.
3. Азарова Т. Соціальні технології. Частина 1. / Т. Азарова, Л. Абрамов – Кіровоград: ІСКМ, 2004. – С. 104.
4. Зуєв В. Соціальні технології в царині соціальної інженерії і соціального конструювання. // *Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 2(14). 2012. С. 18-22. Режим доступу: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/121307> (дата звернення: 12.11.2020).
5. Захарчин Г. Соціально-орієнтований менеджмент: об'єктивна необхідність і суть, 2008. // *Вісн. Нац. ун-ту "Львівська політехніка"*. 2008. № 611. С. 127-129. Режим доступу: http://vlp.com.ua/files/19_32.pdf (дата звернення: 03.11.2020).
6. Міняйленко І., Іваницька С. Розвиток соціального підприємництва в Україні. *Integración de las ciencias fundamentales y aplicadas en el paradigma de la sociedad post-industrial* : Матеріали конференції, м. Барселона, 26 квітня 2020 р. С. 72-73. Режим доступу: <http://reposit.nupp.edu.ua/bitstream/PoltNTU/7827/1/2093-%do%a2%do%b5%do%ba%d1%81%d1%82%20%d1%80%do%be%do%b1%do%be%d1%82%do%b8-3441-1-10-20200426.pdf>

Бабенко Вероніка¹

Перспективи розвитку молодіжної політики під впливом децентралізації в м. Маріуполь

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Актуальність теми обумовлена тим, що розвиток питань децентралізації не втрачає свого сенсу в науці, але в Україні ці процеси почалися лише в 2014 році, після подій на Євромайдані та отримали назву Національний проект «Децентралізація». Спецпосланець уряду Німеччини Георг Мільбрадт, визнав цю реформу найуспішнішою в Україні [1].

Модель реалізації молодіжної політики в умовах децентралізації було схвалено та рекомендовано до впровадження на засіданні колегії Мінмолодьспорту 20 грудня 2017 року, тільки після цього почалася активна модернізація сфери молодіжних ініціатив. Утворення молодіжних центрів, активна підтримка і реалізація проектів молоді почалися після впровадження даної постанови. Молодіжний центр – установа, що утворюється для вирішення питань соціального становлення та розвитку молоді. Метою діяльності центру визначається: соціалізація та активна підтримка молоді. За для інтелектуального, морального та духовного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу [2].

Реалізація постанови Кабінетів Міністрів України дала не аби який поштовх для самореалізації, національно-патріотичного розвитку і виховання молоді. Значною мірою саме після впровадження даного ряду постанов в м. Маріуполь і почався процес розвитку молодіжної політики. Тим самим даючи можливість кожній молодій людині впроваджувати свої ідеї в життя, отримувати якісні знання на вебінарах, круглих столах і форумах в різноманітних галузях. Підвищувати професійний рівень і рівень обізнаності молоді.

Таким чином, можемо зробити висновки, що разом з впровадженням децентралізації в м. Маріуполь, почався активний розвиток молодіжної політики. Впровадження усіх пунктів постанови дає можливість реалізувати не один широкомасштабний проект, а діяльність центрів сприяє:

- самореалізації молоді;
- молодіжному підприємництву;
- забезпечення громадської освіти;
- працевлаштуванню молоді та зайнятості у вільний час;
- підвищенню рівня мобільності молоді;
- національно-патріотичному вихованню;
- реалізації творчого потенціалу молоді;
- ціннісно-орієнтованій освіті;

¹ Студентка 3 курсу спеціальності «Соціологія», Маріупольський державний університет.

- залученню до участі у формуванні та реалізації державної політики в молодіжній сфері.

Сьогодні молодь має можливість реалізовувати свій величезний потенціал, а держава зі свого боку робить усе можливе для підтримки кожного.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кабінет Міністрів України – Децентралізація – найуспішніша з українських реформ, - Спецпосланник уряду Німеччини Георг Мільбрадт. 2018. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/decentralizaciya-najuspishnisha-z-ukrayinskih-reform-specposlannik-uryadu-nimechchini-georg-milbradt> (дата звернення: 11.11.2020 р.)
2. Постанова Кабінету Міністрів України. Про затвердження типових положень про молодіжний центр. 2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1014-2017%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.11.2020 р.)

Склярова Ірина¹

Оцінювання ефективності каналів комунікації в соціальних проєктах

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

На хвилі громадянської активності останніх років, соціальне підприємництво, соціальні проєкти та програми по захисту незахищених верств населення набувають розвитку. На часі безліч суспільних проблем, однією з них є забезпечення молоді з порушеннями розвитку оздоровчою та освітньо-дозвіллевою практикою. Протягом останніх років в Україні суттєво розвинулись нормативно-правові засади функціонування сфери соціальних послуг [1]. Зокрема, 1 червня 2020 року затверджено порядок проведення моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг [2]. Наступним кроком для розвитку даної сфери, як вважає Горемікіна Ю. В., є “підвищення уваги до результатів роботи..., що формалізуються та узагальнюються за допомогою використання системи моніторингу та оцінювання” [3, с. 122].

На сьогоднішній день в Україні спостерігається тенденція зростання ринку надання соціальних послуг для людей з порушеннями розвитку на основі не тільки бюджетних, але й спонсорських, грантових коштів. Наприклад, благодійна організація “Фонд родини Нечитайло” (далі - Замовник) у 2020 році ініціювала грантову програму “Жити на рівних” [4].

¹ Аспірантка факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Метою даної програми є розвиток соціального підприємництва в Україні в інтересах людей з інвалідністю та їх близького кола [там само]. На даний момент до участі залучено 7 організацій, серед яких громадські організації, волонтерські, благодійні організації, фізичні особи-підприємці, комунальні заклади з різних регіонів України. Отримувачами соціальних послуг виступають як молодь з порушенням розвитку, так і їх близькі (члени сім'ї, супроводжуючі особи тощо), які залучені до процесу отримання послуг, або самі є отримувачами (у випадку послуги відпочинку, дозвілля від надавача послуг).

В рамках співпраці із Замовником громадська організація “Центр соціального аудиту” (далі - Центр) протягом усього перебігу проєкту надає консультативну допомогу організаціям-партнерам та здійснює моніторинг і оцінювання ефективності їх діяльності. Кожен із семи проєктів має свої специфічні характеристики: регіональні (розташування, кількість населення, тип поселення), організаційні (розмір колективу, внутрішній менеджмент), специфіку надаваних послуг (трудотерапія, навчання, реабілітація, юридична підтримка), вартість послуг (платні, безкоштовні) тощо. Враховуючи цю специфіку, Центром було розроблено дослідницьку стратегію моніторингу та оцінювання індивідуально до кожного проєкту, враховуючи також нормативні вимоги та побажання Замовника.

Протягом квітня-листопада 2020 року Центром проведено комплексне вхідне оцінювання для кожного проєкту. Серед методів обрано суцільне опитування отримувачів послуг та фокус-групове інтерв'ю. Через епідеміологічну ситуацію в Україні вся комунікація з респондентами (отримувачами та надавачами послуг) відбувалась дистанційно, що накладає певні обмеження для дослідників, і які було враховано на всіх етапах реалізації дослідження. На початку реалізації проєкту, в одному з перших опитувань, 6 із 7 керівників організацій вказали, що в цілому мають проблеми із комунікацією з потенційними клієнтами щодо інформування та намагання залучити їх до послуг. За результатами аналізу отриманих відповідей, дослідники Центру запропонували Замовнику звернути увагу на цю негативну тенденцію в роботі партнерів програми та, за можливості, надати супровідну допомогу експертів з питань PR та комунікації.

Однією з початкових комунікаційних цілей кожного проєкту є залучення отримувачів послуг до співпраці. За дослідницькою гіпотезою, найбільш активно інформація про послуги для молоді з порушенням розвитку розповсюджується через соціальні мережі. Керівники організацій-партнерів, в результаті вхідного опитування надавачів послуг, зазначили, що *найбільш ефективним каналом* розповсюдження інформації про їхню діяльність є рекомендації від знайомих до знайомих (“снігова куля”, “сарафанне радіо”) - 100% респондентів, а також соціальні мережі (близько 71%). Менш дієвими, на думку організацій, є реклама на телебаченні (близько 57%) та у паперових ЗМІ (40%), роздаткові матеріали (близько 43%), корпоративні блоги/сайти (близько 29%). Зовнішню рекламу визнали *неефективною* 86% респондентів. Тим самим гіпотеза дослідників була певною мірою спростована. Тим не

менш, кілька організацій мають активну співпрацю із ЗМІ (міське радіо та телебачення), а також канал на YouTube, що, як вони вважають, є ефективним джерелом залучення клієнтів. Тобто дані організації мають відносно чітку комунікативну стратегію.

При підготовці до опитування отримувачів послуг (потенційних та дійсних) Центром було внесено зміни до гіпотез дослідження з урахуванням попереднього опитування. Отримувачі послуг, серед яких є ті, що безпосередньо отримують послуги, так і супроводжуючі, в більшості дізнались про надання послуг від знайомих (67%). В деяких випадках джерелом інформації слугували соціальні мережі та реклама, а також лікарі.

Як ми бачимо, відповіді надавачів та отримувачів послуг дещо розбіжні. Хоча дійсно, поради знайомих є найбільш ефективним джерелом інформації про послуги, що надаються. Відзначимо однак, що у декількох організаціях отримувачі послуг є супроводжуючими для молоді та членами/кинями організацій-партнерів одночасно, що накладає певні умовності при аналізі зведеної інформації по усім проектам.

Таким чином, в організаціях, що надають послуги для людей із порушенням розвитку, за умов відсутньої або недосконалої системи комунікації з бенефіціарами, найбільш ефективним каналом розповсюдження інформації про послуги організацій та залучення нових клієнтів, є особисті контакти. Часто самі надавачі послуг безпосередньо виступають таким джерелом інформації. Це зумовлено насамперед тим, що більшість залучених до програми “Жити на рівних”, громадських організацій були створені громадянами/ками, що самі потребували отримання таких послуг для своїх сімей. Втім, за умови наявності в організації комунікаційної стратегії, як показують досліджені приклади, стають більш дієвими інші канали: реклама у ЗМІ, соціальні мережі тощо. Для проектів обов'язковим є побудова бачення та розвитку системи залучення нових клієнтів через звернення до широкої аудиторії. Звернення до широких верств населення дозволить розширити мережу поінформованих громадян, які своєю чергою стануть ефективними суб'єктами залучення клієнтів до співпраці з організаціями-надавачами послуг.

ЛІТЕРАТУРА

1. Державні стандарти соціальних послуг [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу:

<https://www.msp.gov.ua/content/derzhavni-standarti-socialnih-poslug.html?PrintVersion>.

2. Про затвердження Порядку проведення моніторингу надання та оцінки якості соціальних послуг [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/449-2020-%D0%BF#Text>.

3. Горемікіна Ю. В. Моніторинг і оцінювання якості та ефективності соціальних послуг: прикладний аспект / Ю. В.

Горемикіна. // Демографія та соціальна економіка. – 2016. – №3. – С. 120–132.

4. Грантова програма «Жити на рівних» для соціальних підприємців та соціальних ініціатив в інтересах людей з інвалідністю та їх близького кола [Електронний ресурс] // ВГО "Національна Асамблея людей з інвалідністю України". – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://naiu.org.ua/grantova-programa-zhyty-na-rivnyh-dlya-sotsialnyh-pidpryuyemtsiv-ta-sotsialnyh-initsiatyv-v-interesah-lyudej-z-invalidnistyu-ta-yih-blyzkogo-kola/>

Лагус Анастасія¹

Особливості формування інформаційного суспільства в сучасній Україні

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Сьогодні наше українське суспільство дедалі частіше зустрічається з новими трендами розвитку, які водночас становлять для самого суспільства нові виклики щодо існування. Соціальні відносини на макро рівні вже давно переросли всі структурні елементи свого змісту та вийшли на якісно новий рівень свого існування, який за своєю суттю є міжструктурним проявом всього процесу соціальної комунікації.

Українське суспільство, яке є повноцінним членом світових трендів з точки зору соціальних відносин, не є виключенням з цієї актуальної проблематики.

В світовій науковій літературі, соціальні процеси які відображають перехід від класичних механізмів структурної або міжгалузевої взаємодії між соціальними акторами, в бік використання сучасних неформальних та міжгалузевих відносин, з використанням останніх досягнень інформаційної техніки та технології, які ставлять за мету досягнення якісно нової фази розвитку суспільства в саме інформаційному просторі – називають процесами формування інформаційного суспільства.

Треба відзначити, що аналіз подібного формату суспільства проводився ще у 20-ому сторіччі такими видатними соціологами, як Д. Белл, М. Кастеллс, А. Тоффлер, П. Друкер. Так, «відповідно до цих концепцій стрімке зростання ролі інформаційної сфери, засобів її автоматизації, використання засобів праці нової генерації (комп'ютерів та ін.) створюють нове життєве середовище, яке має вихід на загальний інформаційний ресурс людства, а, звідси, формує і новий тип відносин людини і світу, що вказує на трансформацію суспільства у напрямку його інформаційного типу» [1].

¹ Студентка 2 курсу факультету лісового господарства, Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва.

При цьому треба наголосити, що авторство терміну «інформаційне суспільство», належить Ю. Хаяші. На його думку інформаційне суспільство визначається «як суспільство, в якому процес комп'ютеризації дає людям доступ до надійних джерел інформації, позбавляє їх рутинної праці, забезпечує високий рівень автоматизації виробництва. При цьому продукт стає більш «інформаційно змістовним» (буде мати в своїй вартості більш високу долю інновацій, дизайну, маркетингу, телекомунікацій, обробки інформації)» [2].

Як можна побачити з такого визначення, процес формування такого типу суспільства в Україні майже неможливий без істотних структурних переформатувань всіх соціальних процесів, які існують на сьогодні в нашій державі.

Безумовно, теперішні управлінські рішення сучасного державного управління, як на макро так і на мікрорівні, які мають за мету спрощення існуючих формальних перепонів в житті звичайних українців – тільки поліпшують загальну картину формування інформаційного суспільства в нашій державі. Але саме структурне відображення інституційних макро проблем, на нашу думку, не дозволяє повною мірою вирішити низку існуючих бар'єрів.

Особливості становлення інформаційного суспільства в Україні полягають саме в бівалентному соціетальному рівні існування всіх механізмів, які повинні працювати на створення повноцінного формату інформаційного суспільства.

Ці особливості безпосередньо стосуються як всіх соціальних акторів, які функціонують в інформаційному полі, так і існуючих соціальних інституцій, які саме й створюють це інформаційне поле.

Отже, в умовах коли існуючі трансформаційні процеси відображають реальне положення справ всіх без винятку сфер життєдіяльності сучасної України, процес переходу до нового формату суспільства, який істотно відрізняється, треба детально аналізувати саме в розрізі існуючих особливостей формування інформаційного суспільства в сучасному українському суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Режим доступу:
http://www.zgia.zp.ua/gazeta/visnik_32_170.pdf
2. Рейман Л.Д. Информационное общество и роль телекоммуникаций в его становлении // Вопросы философии. – 2001. – №3. – С.3-9.

Шепель Ніна¹

Оцінювання результатів діяльності соціального підприємства

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Світові кризові явища все частіше підштовхують підприємства здійснювати не тільки внутрішній, але і зовнішній аудит своєї діяльності на основі ґрунтовної теоретико-методологічної бази. Як зазначає Мазурик О. В.: «це дозволяє приймати більш ефективні управлінські рішення, спрямовані на регулювання соціально-економічного розвитку та подолання наслідків кризових явищ в українському суспільстві в цілому та в окремих організаціях» [1, с. 107]. Зокрема можна виділити фонди, компанії, що займаються благодійністю, некомерційні організації (соціальні підприємства), яким важливо розуміти віддачу від вкладених ними інвестицій. При цьому об'єктивна оцінка результатів діяльності зазначених організацій полягає у важливості виявлення їх внеску у розв'язання певної соціальної проблеми. Тому, ми зосередимося на оцінці та аналізі діяльності соціального підприємства.

Оцінювання соціального впливу має виразні особливості, обумовлені специфікою самих соціальних підприємств – як показали дослідження громадської організації «СОЦІУМ ХХІ» в межах проекту «Соціальне підприємництво як інноваційний механізм вирішення питань суспільного розвитку», що реалізується Фондом Східна Європа спільно з ChildFund Deutschland e.V. та є частиною програми «Сприяння розвитку міжсекторного партнерства в цілях захисту інтересів дітей: долучення ВПО до активних учасників процесу». Справа в тому, що соціальне підприємство має одночасно дві щільно взаємопов'язані системи цілей. Одна (пріоритетна) спрямована на вирішення певної значущої соціальної проблеми. Друга (підпорядкована) – на досягнення прибутковості (самоокупності або часткової самоокупності)... «Отже, в процесі оцінювання діяльності соціального підприємства необхідно чітко розмежовувати соціальні та бізнес-результати його функціонування. Вибір фокусу оцінювання суттєво впливає на її методику» [2, с. 155].

Оцінка бізнес-результатів підприємства зрозуміла і в основному визначається як економічний результат (ефект) від діяльності підприємства. Тобто, це – дохід, отриманий від реалізації певних товарів та надання послуг за виключенням витрат на виробництво цих товарів/послуг (з урахуванням усіх додаткових витрат, у тому числі на оплату праці, податкові збори тощо). Значно складнішим є питання вимірювання та оцінювання соціального ефекту/результату від діяльності соціального підприємства. Тому, як зазначають автори посібника «Соціальне підприємництво: від ідеї до

¹ Аспірантка кафедри соціальних структур та соціальних відносин, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

суспільних змін»: «Під соціальними результатами діяльності підприємства ми розуміємо всі ті наслідки його функціонування, які пов'язані з різноплановими соціальними потребами не тільки працівників самого підприємства, але й споживачів його продукції, інших соціальних груп та впливом на оточуюче середовище. Тобто підприємство не можна розглядати лише як суб'єкт господарювання. Результати його функціонування забезпечують певний рівень задоволення соціальних потреб» [2, с. 156]. Тому, ми можемо стверджувати, що результати діяльності соціально підприємства можна визначити за формулою:

$$\text{Результати діяльності підприємства} = \text{Економічні результати} + \text{Соціальні результати}$$

Вимірювання соціального ефекту соціального підприємства також здійснюють за допомогою показника SROI (Соціальна рентабельність інвестицій) [3, с. 1]. Це інструмент, який дозволяє, з одного боку, в грошових одиницях представити результати діяльності соціального підприємства, а з іншого – показати цінність, яку створюють для суспільства проведені підприємством соціальні програми. При цьому, методологія SROI ґрунтується на певних принципах і здійснюється поетапно. Однак, при безпосередньому проведенні дослідження немає обмеження в виборі методів збору та аналізу даних. Далі наведені результати дослідження, проведеного Громадською організацією «Центр соціального аудиту» щодо оцінювання соціального ефекту діяльності на прикладі соціального підприємства – Центру фізичної реабілітації «Самотужка» (далі Центр) за безпосередньої участі автора [4]. Оцінювання було організовано з урахуванням наявних ресурсів та потреб Центру, а також відповідно до мети дослідження, а саме: з'ясування рівня задоволеності батьками якістю наданих послуг, що отримують їхні діти від Центру в рамках реабілітації, а також про «медичні» і соціальні зміни в житті дітей та родин.

На момент проведення дослідження Центр мав позитивний економічний ефект (тобто доходи від діяльності Центру перевищували його витрати). Соціальна ефективність роботи Центру вимірювалась за двома рівнями – суб'єктивним (soft outcomes) – оцінка батьками емоційно-психологічного стану дитини, розвитку її як особистості, задоволеність батьків життям, внутрішня згуртованість членів родини; та об'єктивним (hard outcomes) – фактичні зміни у поведінці дитини, оцінка рівня її самостійності, соціалізації, кількість вільного часу, який з'явився у батьків/опікунів.

Результати дослідження показали, що 39,5% клієнтів відчули соціальний ефект роботи центрів (як на суб'єктивному, так і на об'єктивному рівні); 25,8% – не помітили ніяких соціальних змін; 34,7% – не змогли однозначно визначитись з відповіддю.

Характерні прояви соціального ефекту у пацієнтів залежно від діагнозу:

а) суб'єктивний рівень (soft outcomes): – покращення емоційно-психологічного стану дитини і родини – гіпермобільність суглобів,

порушення осанки, гіпотонія, гіпертонус, ДЦП, парез, недоношеність; – покращення задоволеністю життям у батьків – порушення хребта, аутизм, ДЦП, парез; – посилення внутрішньої згуртованості членів родини, зменшення дистанції (віддаленості) у спілкуванні – аутизм, ДЦП, затримка розвитку; – дитина не відчуває себе «іншою» – ДЦП.

б) об'єктивний рівень (hard outcomes): – дитина стала більш самостійною – ДЦП, затримка розвитку; – дитина стала більш соціалізованою (більше і активніше спілкується з родиною, однолітками, персоналом центру тощо) – хвороби хребта, аутизм, вельгус стопи, ДЦП, парез, затримка розвитку, синдром Дауна; - через більшу самостійність дитини у батьків/опікунів вивільнився час для інших справ – аутизм, вроджені вади нервової системи, ДЦП, затримка розвитку.

Таким чином, оцінка результатів діяльності соціального підприємства здійснюється на основі поєднання економічних та соціальних індикаторів. При цьому, здійснений аналіз демонструє досягнення певного соціального ефекту для споживачів послуг на прикладі одного з таких підприємств – Центру фізичної реабілітації «Самотужка». Результати дослідження можуть стати хорошим прикладом для інших бізнес-організацій, оскільки вони зможуть не тільки отримувати прибутки «тут і зараз», а й оцінювати соціальну ціну від своєї діяльності в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мазурик О. В. Соціальний аудит як сучасна діагностична технологія: теоретико-методологічні засади дослідження, західний досвід, вітчизняні перспективи// Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. 2015. № 1148, Вип. 34. С. 107-113. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhISD_2015_1148_34_20.
2. Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник / Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.Є., Туманова А.А. К: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с.
3. Social Return on Investment Position Paper, New Philanthropy Capital (2010). Режим доступу: <https://www.thinknpc.org/wp-content/uploads/2018/07/SROI-position-paper.pdf>
4. Офіційний сайт Центру фізичної реабілітації «Самотужка». Режим доступу: <http://www.samotuzhka.com.ua/>

Шпікер Марина¹

Доступ до правосуддя в Україні: соціологічний вимір

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Забезпечення доступу населення до правосуддя є одним із ключових завдань для правової держави. Зокрема, це завдання включене до «Цілей сталого розвитку» на 2015-2030 роки [1]. У звіті Світового банку «World Development Report 2011: Conflict, Security, and Development» [2, с. 153] стверджується, що в країнах з нестійкою політичною системою чи країнах, уражених конфліктами, несправедливість та бар'єри у доступі до правосуддя були критичними перешкодами для розвитку цих країн, і наголошується на необхідності зміцнювати легітимні інституції та органи влади для забезпечення безпеки та правової захищеності населення. Втім, питання правосуддя актуальні не лише для країн, що розвиваються. Серед науковців, котрі займаються вивченням правових проблем та потреб населення, спостерігається консенсус, що у сучасному світі більшість процесів повсякденного життя мають правовий вимір: це стосується, наприклад, споживання товарів та послуг, медицини, освіти, сімейного життя та виховання дітей, працевлаштування тощо [3, с. 15]. Можливість справедливо та вчасно вирішувати питання, проблеми та спори, котрі мають правовий вимір, є складовою загальної захищеності та добробуту. Як показують соціологічні дослідження, невирішені правові проблеми у багатьох випадках спричиняють негативні наслідки: стрес, погіршення матеріального стану та стану здоров'я, проблеми у стосунках та інші. Крім того, одна проблема правового характеру може спричинити виникнення іншої: наприклад, незаконне звільнення має наслідком погіршення матеріального становища і неможливості повернути банку кредит, через що особа зазнає переслідування колекторів, вимушена змінити місце проживання та відчуває погіршення стану здоров'я [3, с. 32-33]. Відтак, можливість успішно вирішувати правові проблеми є особливо важливою для вразливих категорій населення, котрі не мають достатньо ресурсів, щоб уникнути проблем або пом'якшити наслідки; у протилежному випадку, їх життєва ситуація може швидко погіршитись.

Водночас, єдиного визначення поняття доступу до правосуддя немає. В Україні це поняття розглядається передусім як доступ до суду. Наприклад, М. Ясинок визначає доступ до правосуддя наступним чином: «створені державою такі юридично-правові умови, при яких кожна особа, яка вважає, що її права, свободи чи інтереси кимось порушені, має реальну можливість звернутися до суду, сподіваючись на оперативний та справедливий судовий

¹ Аспірантка кафедри соціології факультету соціології та права, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського».

захист, який направлено на відновлення порушених прав, свобод чи інтересів з обов'язковим та безумовним виконанням судових рішень у відведений законом строк» [4, с. 80]. Р. Степанюк та Д. Степанюк також розглядають доступ до правосуддя як доступ до суду, точніше, як «право безперешкодно й невідкладно звернутися до незалежного та неупередженого суду», а також «право одержувати копії процесуальних актів, що приймаються під час кримінального провадження та стосуються його прав та обов'язків» [5, с. 55]. Здійснений ними огляд наукових робіт українських авторів вказує на те, що ототожнення правосуддя та суду є дуже типовим. Овчаренко О. у своїй монографії притримується того самого підходу, розглядаючи доступ до правосуддя як інституційний принцип організації та діяльності судової влади; водночас, вона зауважує, що поширене в англійській мові джерела поняття «access to justice» є ширшим за змістом, ніж український відповідник [6, с. 18-19]. Так, автори посібника Praia Handbook on Governance Statistics визначають це поняття як «здатність людей захищати й забезпечувати дотримання своїх прав, а також отримувати справедливі рішення проблем правового характеру у відповідності зі стандартами прав людини; за необхідності, за допомогою неупереджених формальних та неформальних інституцій правосуддя та з належною правовою підтримкою» [7, с. 100]. П. Плезанс виокремлює такі виміри доступу до правосуддя:

- зміст законодавства;
- наявність формальних та неформальних інституцій правосуддя;
- якість цих інституцій;
- наявність та якість правової допомоги;
- результати вирішення правових проблем;
- правова спроможність населення [3, с. 24].

Необхідність розглядати поняття доступу до правосуддя більш широко, не обмежуючись оцінкою доступності формальних судових механізмів, підтверджується результатами досліджень правових проблем та потреб, що проводились в Україні. Зверненню до суду передують щонайменше прийняття рішення щодо здійснення певних дій задля захисту своїх прав, а також вибір алгоритму цих дій, що зумовлюється не лише наявністю, доступністю та якістю існуючих інституцій, але й знаннями та переконаннями особи. Окрім того, чимало проблем можна вирішити у позасудовому порядку, наприклад, за допомогою медіації.

Наприклад, згідно з результатами дослідження «Правові потреби населення Херсона, Сєверодонецька, Жовтих Вод та Соснівки», проведеного у 2018 році, 32% опитаних навіть не намагались робити щось для вирішення своєї правової проблеми. Основною причиною бездіяльності, названою 60% респондентів, була невіра у здатність досягти справедливості та щось змінити своїми діями, а також очікування, що її вирішення потребуватиме забагато зусиль (42%), часу (31%) та коштів (21%). Для вирішення найбільш серйозних правових проблем фінансовий бар'єр був малозначущим (його згадали 9%), проте перешкодою для багатьох стало незнання про наявні джерела допомоги

(30%). Що стосується тих, хто намагався вирішувати свою проблему, проте не звертався до суду, основним бар'єром було переконання, що їх проблема не з тих, що вирішуються в суді (45% назвали цю причину), на другому місці було очікування значних фінансових витрат (38%), а на третьому – невіра у можливість досягнення справедливості (19%). Відтак, окрім об'єктивних перешкод – вартості, тривалості та складності наявних процедур захисту порушеного права – чималу роль відіграють також уявлення та переконання населення щодо можливості відновити справедливість, а також обізнаність про джерела правової допомоги [8].

Окремі дослідження, здійснені в рамках програми «Правоспроможна громада» за методологічного та аналітичного супроводу автора (результати яких ще не були опубліковані), також підтверджують необхідність враховувати вимір правової спроможності населення в оцінці доступу до правосуддя на місцевому рівні. Опитування, проведене у вересні 2020 року серед 700 мешканців Червонослобідської ОТГ Черкаської області, свідчить про те, що 29% мешканців громади, котрі мали правові проблеми протягом останніх 3 років, навіть не намагались вирішувати свою найсерйознішу проблему: 34% з них вважали, що не зможуть досягти справедливості, а 27% не знали, до якого органу влади слід звертатися. Серед тих 71% опитаних, хто вирішував проблему, 44% повідомили про значні часові витрати на вирішення проблеми, 30% – про значні фінансові витрати, і стільки ж – про нестачу інформації та фахової поради щодо вирішення проблеми. За результатами опитування, проведеного у Хмельницькій ОТГ в 2019 році, бездіяльність щодо 32% правових проблем, котрі не вирішувалися, пояснювалась очікуваннями, що вони вирішаться самі по собі, у 22% випадків причиною була невіра у можливість досягти справедливості, а у 14% випадків – незнання, до кого звертатися.

Відтак, оцінка рівня доступу населення до правосуддя має включати не лише аналіз функціонування інституцій, але й вивчення уявлень людей щодо доступності та ефективності правових механізмів вирішення проблем, а також обізнаності про ці механізми та способи ними скористатися, оскільки ці фактори є одними з основних перешкод для захисту своїх прав.

ЛІТЕРАТУРА

1. UNDP Ukraine: Цілі сталого розвитку. [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/sustainable-development-goals.html>.
2. World Bank Group. World Development Report 2011: Conflict, Security, and Development. – 2011. [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/4389/589880RUSSIAN0069BoWDR020110Russian.pdf?sequence=17&isAllowed=y>
3. Legal Needs Surveys and Access to Justice / Open Society Foundations. – Paris: OECD Publishing, 2019. – 208 p.

4. Ясинок М.М. Доступ до правосуддя як важлива гарантія демократичного суспільства / М.М.Ясинок // Університетські наукові записки. – 2013. – № 1. – С. 79-85.
5. Степанюк Р.Л., Степанюк Д.Р. Нормативно-правовий зміст доступу до суду та обов'язковості судових рішень як засади кримінального провадження / Р.Л. Степанюк, Д.Р. Степанюк // Журнал східноєвропейського права. – 2018. – № 51. – С. 51-58.
6. Овчаренко О.М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації. / О.М. Овчаренко : Монографія — Х.: Право, 2008. — 304 с.
7. Praia City Group. Handbook on governance statistics. 2020. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ine.cv/praiagroup/handbook/handbook_governance_statistics.pdf?jekfkngdjecbaaai
8. Дослідження правових проблем та потреб в українських громадах. Звіт за результатами дослідження. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://issuu.com/irf_ua/docs/ukraine_justice_needs_2018.

Петрик Лев¹

Гомеопатія як приклад сучасної симпатичної магії

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Паралельно з традиційною медициною завжди існувала альтернативна, або нетрадиційна медицина. Одним із найпопулярніших видів останньої є, так звана, гомеопатія, тобто лікування людини за допомогою спеціальних сильно розведених препаратів, які буцімто викликають у здорових осіб симптоми, схожі на хворобу. Іншими словами, лікування здійснюється за принципом «подібне лікується подібним». Незважаючи на те, що гомеопатію науковцями вже давно визнано псевдонаукою і шахрайством, в Україні вона почуває себе досить-таки впевнено: так, станом на 2013 рік у країні було зареєстровано 208 гомеопатичних препаратів, а за 2014 рік їхній обсяг склав 136,7 мільйонів доларів [1].

Цілком логічним буде припустити, що наявна глобальна пандемія коронавірусної інфекції COVID-19 не пошкодила, а радше навпаки — сприяла розвитку — гомеопатії, адже стрес, що відчувають громадяни, і їхня невіра в можливості української медицини посилили розповсюдження альтернативних методів лікування.

¹ Студент 4 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Повернемося на сто років тому, коли видатний шотландський соціальний антрополог, етнолог і культуролог сер Джеймс Джордж Фрейзер видав свою багатотомну працю «Золота гілка: Дослідження магії і релігії», у якій за допомогою порівняльно-історичного методу досліджував міфологію і релігію. Одну з глав він присвятив вивченню первісного, примітивного мислення, з-поміж характерних рис котрої Фрейзер окреслив «симпатичну магію».

Сутність її полягає в двох основних принципах: по-перше, це закон подоби (тобто подібне робить подібне), по-друге, це закон зараження (тобто ті речі, що колись зтикнулися, і надалі продовжують взаємодіяти між собою) [2, с. 16]. Мабуть, найбільш яскравим прикладом є лялька вуду, тобто копія певної особи, шкодячи якій — шкодиш й людині, бо лялька вуду комбінує і подібність (адже зовнішньо нагадує особу), і дотик (адже обов'язково містить в собі якийсь фрагмент, пов'язаний з особою, зокрема, волосся або нігті).

Тим не менш, неправильно представляти, що симпатична магія лишилася далеко в минулому або лише десь на Богом забутій землі — вона завжди супроводжувала людство і поширена навіть в сучасних суспільствах. Українськи народні повір'я, забобони і прикмети, які й досі виконуються, тому доказ — наприклад, завішування дзеркал в хаті, де хтось нещодавно помер.

На жаль, також використовують схильності людей до магічного мислення шарлатани й авантюристи. Гомеопатію цілковито можна назвати одним із прикладів сучасної симпатичної магії. Гомеопатія протиставляється раціональній, доказовій медицині, вона ґрунтується на логічних помилках і когнітивних упередженнях, як-от анекдотичній хибі («А ось дружині мого брата гомеопатія допомогла, тому вона працює»), фальшивій причині («Я випив гомеопатичні ліки і мені одразу стало легше»), «жодного справжнього шотландця» («Ті гомеопати через яких ледь не помер Х не справжні гомеопати, а ось справжні такого не допустили би») тощо.

Іншими словами, гомеопатія від самого початку побудована на помилкових судженнях й омані. Вона більш подібна не до науки, а до міфології, ось тому замість законів у ній діють догми й ритуали. Обидва принципи симпатичної магії прекрасно проілюстровані в гомеопатії: закон подоби очевидно в головному гомеопатичному правилі «подібне лікується подібним»; закон зараження легко відстежити в, мабуть, другому за важливістю гомеопатичному правилі про нібито «пам'ять води». Майже єдина різниця між гомеопатом і шаманом в юридичному статусі: для шаманів курсів в медичних університетах не передбачено, а у гомеопатів вони є; у шаманів їхні «ліки» в аптеках відсутні, а у гомеопатів є, тощо [3].

Звісно, що повністю все населення не запевнити в безглузді та навіть шкідливості гомеопатії. Але цього й не потрібно робити, адже задача в переконанні *більшості* (варто згадати й поширити на цю тему теорію розбитих вікон, щоб зрозуміти). Отже, держава має боротися з псевдонаукою, а не допомагати їй: наприклад, взяти під свій контроль фармацевтичний бізнес і зупинити виробництво гомеопатичних «ліків»; заборонити викладання гомеопатії в університетах; зробити з «лікарів»-гомеопатів як

мінімум відщепенців. Українські вчені мають допомагати державі в її боротьбі з псевдонаукою. І соціологи тут не виключення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нелюбимое дитя: почему нетрадиционная медицина в Украине до сих пор находится в тени [Електронний ресурс] / delo.ua – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://delo.ua/business/neljubimoe-ditja-rochemu-netradicionnaja-medicina-v-ukraine-do-s-297001/>
2. Фрэзер Дж. Дж. / Золотая ветвь: Исследование магии и религии: В 2 т. Т. 1: Гл. I-XXXIX / Пер. с англ. М. Рыклина. – М.: ТЕРРА—Книжный клуб, 2001. – 528 с. – (Боги и ученые). ISBN 5-275-00248-3 (т. 1)
3. Губаева Л. Александр Панчин: «Для гомеопатии лучше всего подходит термин «симпатическая магия» [Електронний ресурс] / Людмила Губаева // Реальное время. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://m.realnoevremya.ru/articles/157264-chto-obschego-mezhdu-gomeopatiey-i-magiey-vudu>

СОЦІОКУЛЬТУРНІ ВИКЛИКИ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Вєпрєва Вероніка¹

Ефективність корпоративної соціальної відповідальності під час кризових ситуацій

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIII
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 19–20 листопада 2020
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) – це концепція, яка застосовується та адаптується до широкого спектра бізнес-контекстів, охоплюючи всі сфери управління організацією, людськими ресурсами, відносинами із зацікавленими сторонами, виробництвом, маркетингом, фінансуванням. КСВ приділяє увагу всім економічним, політичним, культурним, соціальним питанням та інтересам. Філософські та ідеологічні підґрунтя КСВ залишаються вкоріненими в англо-американських та європейських принципах ліберальних демократичних прав, справедливості та суспільних структур.

Відповідальність перед майбутнім – це перший обов'язок колективного людства. Г. Йонас наголошує на необхідності переходу до нової етики – етики відповідальності [1, с. 48]. Вдосконалення технологій призводить до підвищення матеріального добробуту у світовому масштабі, але постає проблема збереження навколишнього середовища й забезпечення гідних умов для існування майбутніх поколінь. К.-О. Апель пов'язує поняття «соціальної відповідальності» з ініціативним характером [2, с. 53]. Відповідальність наповнюється змістом залежно від того сенсу, який в нього вкладають люди, добровільно беручи на себе відповідальність за найрізноманітніші аспекти людського буття. Готовність брати участь в подоланні наслідків небезпечних суспільних проявів – це ключовий заклик корпоративної соціально-відповідальної діяльності компаній.

Вітчизняні дослідники акцентують увагу на концепціях та методиках з оцінки КСВ. Аби враховувати інтереси усіх зацікавлених сторін Ю. Горбова пропонує використовувати основні теоретичні положення трансформаційної парадигми Д. Мертенса, яка базується на принципах соціальної справедливості, солідарності та дотриманні прав людини [3, с. 104]. В. Ровенська розглядає методики оцінки корпоративної соціальної відповідальності, оскільки вибір конкретної методики оцінки визначається більшою мірою рівнем розвитку КСВ [4, с. 270]. Є. Сірий приділяє увагу проблемам становлення КСВ в умовах сучасних трансформацій [5, с. 67].

¹ Студентка магістратури факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Ведення соціально-відповідального підприємництва передбачає дотримання вимог перед державою та її громадянами.

Правильна постановка цілей та успішне вирішення завдань у сфері КСВ є значущими для розвитку і процвітання бізнесу. Компанії повинні створити не тільки добре організовану, але й ефективну структуру управління, яка дозволить знижувати ризики та оптимально використовувати можливості для подальшого вдосконалення діяльності. Зміни обумовлені численними факторами: зростання інтересу до питань корпоративної відповідальності; змінами в очікуваннях і поведінці споживачів; підвищенням вимог у сфері звітності в результаті введення більш суворих вимог до контролю за діяльністю бізнесу; активізацією ролі інвесторів; публікацією індексів корпоративної відповідальності; діяльністю конкурентів (ринкові умови вимагають від компаній зберігати конкурентоспроможність).

Сьогодні багато компаній публікують щорічні звіти про корпоративну соціальну відповідальність та роблять їх доступними в Інтернеті, щоб усі зацікавлені сторони могли бачити, що саме робить компанія для того, щоб вести свою діяльність соціально та екологічно відповідально. Це один зі способів доказу зацікавленим сторонам, що соціальна відповідальність так само важлива, як і прибуток, а тому її необхідно вимірювати. Для успішного розвитку корпоративного сектора в будь-якій економіці необхідне створення ефективних механізмів управління. Низький рівень корпоративного управління – це одна з найважливіших причин тих труднощів, які виникають в українських компаніях із залученням інвестиційних ресурсів і одна зі стратегічних завдань розвитку бізнесу. Саме з цієї причини в останні роки проблемі поліпшення корпоративного управління приділяється все більша увага як з боку держави, так і самих учасників ринку. Кризова ситуація, через високий рівень захворюваності громадян України, створила нові умови запровадження корпоративної соціальної діяльності. Українські компанії підтримали іноземні ініціативи фінансової та психологічної допомоги.

Нинішня криза не схожа на всі, що ми бачили раніше. Епідемія COVID-19 стала руйнівною не тільки для життя людей, а й для сектору економіки загалом. Вимушений карантин має негативні вплив на можливості працевлаштування населення, спостерігаються звільнення та скорочення робочих місць на глобальному рівні. КСВ набуває значного впливу як на зовнішню, так і на внутрішню діяльність компанії. Перш за все, компаніям слід дбати про своїх співробітників. Спочатку зосередитися на своїх працівниках, а вже потім на споживачах. Абсолютним пріоритетом повинно бути забезпечення комфорту та безпеки працівника (дезінфекція приміщення, надання засобів захисту; перенесення роботи в домашні умови, якщо це можливо). Компаніям слід в будь-якій формі запевнити, що вони функціонують та дотримуються позитивного мислення.

Швидкість прийняття рішень здатна впливати на зміни у суспільстві. Уряди несуть основну відповідальність за захист прав людини під час кризи, але компанії, що дотримуються стандартів КСВ або у добровільному порядку виражають свою причетність, мають шанс реальної перевірки своїх моделей

та стратегій. Ефективність корпоративної соціальної відповідальності під час кризових ситуацій регулює здатність компаній до зміни своїх КСВ-стратегій.

Отже, корпоративна соціальна відповідальність виходить за рамки законодавчих вимог і включає постійну долученість компаній до заходів, які покращують добробут країни на додаток до задоволення їхніх інтересів. Оскільки швидкий і простий доступ до інформації полегшується за допомогою соціальних мереж, обізнаність людей про їхні права та інформація щодо соціальних та екологічних питань підвищили очікування від компаній. Якщо компанія не дотримується засад корпоративної соціальної відповідальності, вона зіткнеться із занепадом своєї діяльності у довгостроковому періоді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Йонас Г. Принцип ответственности. Опыт этики для технологической цивилизации / Г. Йонас. Пер. с нем. И.И. Саханькова. – М.: Айрис-пресс, 2004. – 400 с.
2. Аппель К.-О. Понятие первичной взаимответственности как предпосылка планетарной макроэтики / К.-О. Аппель // Философия без границ. – М.: Изд. Воробьев А.В., 2001. – С. 48-56.
3. Горбова Ю.С. Соціологічний контекст практик корпоративної соціальної відповідальності в Україні: Дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціол. наук: 22.00.04 . Львівський національний ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2017. – 202 с.
4. Ровенська В. Методики оцінки корпоративної соціальної відповідальності та проблеми їх застосування в Україні / В. Ровенська, Г. Красножон // Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки. – 2017. – Вип. 33. – С. 268-275.
5. Сірий Є. В. Соціальна відповідальність бізнесу у палітрі концептуальних інтерпретацій / Є. В. Сірий // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. – 2013. – Вип. 19. – С. 59-70.

Музильов Олександр¹

Форми прояву колективної образи у сучасному суспільстві

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

В епоху інформаційного суспільства колективна образа, як і колективна пам'ять, отримує нові форми для свого прояву. Колективну образу можна визначити як модель поведінки, яка характеризується різко негативним

¹ Аспірант кафедри політичної соціології, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

ставленням «агресора» у відповідь на травми, дискримінації та інші несправедливі обмеження, які були нанесені групі або її представнику.

Колективна образа може виявитися повністю сконструйованою і ґрунтуватися не на реальних історичних фактах, а на міфах і вигадках. Таким чином, часто вона має яскраво виражене політичне забарвлення. Якщо раніше відповіддю на колективну образу можна було вважати фізичну розправу (як бажання поквитатися з «агресором» за нанесення травми), то зараз форми її демонстрації та втілення дещо змінилися. В першу чергу це пов'язано з розвитком інформаційного суспільства. Тепер колективна образа проявляється в певних обмеженнях або спробі повернути до події пильну увагу, домогтися її міжнародного розголосу. Особливо ймовірно вона буде проявлятися за міжнародних конфліктів (як військових, так і політичних).

Зараз висловлювати колективну образу можуть різні органи влади, оскільки саме вони покликані продемонструвати волю народу. Крім того, вона може транслюватися активістами і лідерами думок, що особливо актуально для соціальних мереж. У владних інститутів набагато більший спектр механізмів для встановлення різних обмежень, блокувань. Саме тому глави держав, міністерств закордонних справ або інших відомств стають тими, хто висловлює колективну образу в більш явній або латентній формі.

Зараз різні заборони і санкції стали новою формою більш жорстких (аж до фізичних) покарань. Встановлюючи певні рамки, ображена сторона таким чином демонструє своє непримиренне ставлення до події, а також готовність застосувати зустрічну санкцію як відповідь на заподіяну травму. Це аналог акту колективної помсти, тільки якщо раніше це виражалося в першу чергу в прагненні фізичної розправи над агресором, то тепер отримало нові втілення.

Так, однією з форм прояву колективної образи може служити заборона на демонстрацію певних фільмів у низці країн. Прикладом може слугувати Казахстан, у якому був заборонений до показу фільм «Борат» (реж. Л. Чарльз, 2006). Колективна образа на створений образ нібито людини з Казахстану вилилася в те, що фільму відмовилися видати прокатне посвідчення і заборонили на території країни. У сучасних умовах це один із важелів, який є у влади в країні для того, щоб висловити колективну образу. Правда, кейс Казахстану характерний тим, що через чотирнадцять років одна із фраз головного персонажа картини стала туристичним слоганом країни [1]. Це демонструє, що колективна образа може не тільки конструюватися, а й проходити деконструкцію, бути обіграною в формі гумору.

Ще одним кейсом прояви колективної образи за допомогою заборони на демонстрацію фільмів можна вважати призупинення прокату фільму «Смерть Сталіна» (реж. А. Іануччі, 2017) в Росії. Це стало відповідною реакцією в першу чергу як влади, так і певної соціальної групи на демонстрацію образів представників радянської політичної верхівки одразу після смерті Сталіна [2].

Заборони на покази різних фільмів викликані в першу чергу ідеологічними причинами. Таким чином суспільство і його інститути влади демонструють колективну образу за допомогою встановлення таких заборон і намагаються захиститися від подальшої взаємодії з потенційно

травматичним досвідом. Заборона в Україні демонстрації ряду російських фільмів (наприклад, «Матч», реж. А. Малюков, 2012) також показує, що українське суспільство чутливе до демонстрації на екрані ворожих образів. В даному випадку заборона – це вираження колективної образи на ті екранні персонажі українців, які присутні у фільмі (колабораціоністи, дезертири).

Ще однією формою прояву колективної образи є заборона на в'їзд у країну персони або групи людей. Під цю категорію потрапляють не всі заборони, а саме ті, які були накладені як відповідь на образу народу, його культури. Обмеження права пересування в сучасному світі є однією з головних форм санкцій і претензій. Але воно також демонструє, що те чи інше суспільство може виявитися чутливим у питаннях культури, релігії або політичного життя. Владні ж структури, які володіють можливістю накладати обмеження на пересування, таким чином виступають в якості інституцій, які виражають колективну образу. Таким чином суспільство демонструє своє небажання контактувати з індивідом або групою людей, які завдали йому або його представникам образу.

Якщо говорити про форми прояву колективної образи, які доступні практично всім, то можна виділити певний вид публікацій у соціальних мережах. Це можуть бути записи з вимогою звільнення політичних активістів (що особливо характерно для сучасного українського суспільства), акції пам'яті. В першу чергу такі записи можуть вважатися формою вираження колективної образи тоді, коли вони стають масовими. Наприклад, для вирішення проблеми (з тими ж політичними в'язнями) може бути створений спеціальний хештег. Його масове використання в соціальних мережах якраз і буде індикатором прояву колективної образи. Таким чином певна група людей реагує на ті несправедливі (на їхню думку) обмеження, з якими зіткнувся представник цієї групи.

Завдяки соціальним мережам зараз стало набагато легше привернути увагу до існуючої проблеми. Запуск певного хештегу у соціальних мережах проводиться з метою донести до якомога більшої кількості людей інформацію щодо утисків або дискримінацій, яким піддають певну групу. Якщо людина розміщує в себе допис із таким хештегом, вона долучається до акції та висловлює свою позицію. Це допомагає вивести колективну образу з локального рівня (однієї соціальної групи) на більш ширший. Про неї можуть дізнатися навіть у всьому світі, це особливо вірогідно, якщо такий флешмоб підтримає відома людина.

Також у соціальних мережах активно проводяться віртуальні аналоги пам'ятних заходів. Це особливо актуально у дні закінчення війн. В українському контексті також традиційними пам'ятними датами можна назвати день пам'яті жертв Голодомору або день пам'яті жертв політичних репресій. У ці дати в останні роки проводяться офіційні заходи як на меморіалах та біля пам'ятників, так і у віртуальному форматі. Таким чином проходить демонстрація того, що колективна образа за вчинені злочини залишається актуальною для певної частини громадян і зберігається в колективній пам'яті.

Практично у кожній соціальної групи є свої траурні дати, і якщо вони супроводжуються тими ж масовими публікаціями в соціальних мережах, які мають єдиний посыл, то властивим є використання спеціальних знаків (хештегів). Це можна назвати новими формами прояву колективної образи, які характерні для інформаційного суспільства. Приєднатися до її вираження може практично кожен за допомогою декількох кліків. Так колективні образи навіть порівняно невеликих етнічних груп виходять на новий рівень популярності, отримують широкий розголос.

У сучасних суспільствах боротьба між «кривдником» і скривдженим може відбуватися виключно в інформаційній площині. Ведення дискусій на сайтах, форумах, в соціальних мережах – це прагнення довести свою точку зору, донести її до якомога більшої аудиторії. В інтернеті можна знайти як прихильників, так і супротивників своєї позиції. В сучасних умовах поширений неперсоніфікований вираз агресії. Він виражається у гнівних коментарях відносно не до конкретного кривдника, а до групи або етносу, яку він представляє.

Таким чином, зараз колективна образа може знайти різні форми прояву. З одного боку, вони пов'язані із заборонами і таким чином ображена сторона намагається видалити травматичну подію зі свого життя. З іншого боку, до колективної образи може бути прикута пильна увага. Робиться це в тому числі з метою досягнення актуальної політичної вигоди. Наприклад, визнання тих же актів геноциду сприяє погіршенню іміджу деяких країн на міжнародній арені.

Надалі можуть з'явитися і інші форми прояву колективної образи, адже висловлювати їх або підключатися до вже створених акцій стає помітно простішим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Нижник А. Very nice! Фраза Бората стала слоганом туристической рекламной кампании Казахстана». *НОЖ*. 27 октября 2020. URL: <https://knife.media/very-nice-borat/>
2. Волгоградские ветераны просят запретить прокат фильма «Смерть Сталина». *Рамблер. Новости*. 31 января 2018. URL: <https://news.rambler.ru/community/39028643-volgogradskie-veterany-prosyat-zapretit-prokat-filma-smert-stalina/>

Улановська Анна¹

Форми прояву колективної образи у сучасному суспільстві

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Процес росту людства вимагає соціальних змін, що обумовлюють процеси становлення особистості в суспільстві, які, в свою чергу, супроводжують певні перетворення в освітньо-виховній сфері. Освіта є передумовою існування та формування особистості, бо належить до найвищих цінностей людини і суспільства. Людське сприйняття освітнього процесу зосереджене на тому, що даний розвиток повинен являти собою щоденне відвідування закладу освіти з очним контактуванням осіб, що пов'язані з навчальною діяльністю.

Попри своє вимушене розповсюдження в усьому освітньому просторі України, тема дистанційного навчання є складною, невивченою, а головне – актуальною. Адже цей процес можна сприймати і як певний етап еволюції, бо впровадження інформаційних технологій сприяє формуванню успішної молоді, що є інноваційно розвиненою, але у той самий час дистанційна освіта робить внесок у гальмування освіченості та рівня комунікацій індивідів.

Що позитивне і негативне вміщує в собі впровадження дистанційного навчання? Які наслідки воно матиме для формування та розвитку комунікативних властивостей особистості? Які зміни від сучасних трансформацій будуть збережені у галузі освіти, а які будуть тимчасовими?

Вплив освітньої системи на різні вікові прошарки може оцінюватись із розбіжністю позицій. Наслідки можна вважати позитивними для більш дорослої категорії учасників навчального процесу – старшокласників та студентів, – бо вони вже мають розвинені навички взаємодії з суспільством, однолітками, педагогами тощо. Їм вже притаманні ознаки всебічного розвитку особистості, здобуття комунікативних властивостей, збагачення власного творчого потенціалу і можливостей, реалізації здібностей, удосконалення отриманих знань та вмінь через попередній досвід життя, тому в дорослої категорії освітян розвинені соціокомунікативні навички й відсутність очного спілкування не буде мати негативного ефекту.

Щодо успішності дистанційного навчання можна запевнити, що якість більшою мірою залежить від того, як буде ставитись старшокласник чи студент до своїх обов'язків – відповідально чи ні. Якщо людина зацікавлена в тому, щоб здобути знання, вона сама себе організує та відчуватиме повинність, в першу чергу перед самою собою. Також дистанційна освіта забезпечує більшу кількість вільного часу, який витрачається з перспективою саморозвитку, самоосвіти, самореалізації, а також поєднання базового та додаткового навчання.

¹ Студентка 1 курсу факультету соціології, Маріупольський державний університет

Стосовно проведення освітніх, виховних та організаційних дистанційних процедур із молодшою верствою освітян можна стверджувати, що такий підхід до навчання є неприпустимим, наповненим стресовими ситуаціями та довгим адаптивним становленням у новій навчально-пізнавальній мережі Інтернет.

Продиктовані ідеали потреб XXI ст. не беруть до уваги проблематику організації дистанційної форми навчання в загальноосвітньому закладі та зневажають ефективністю дистанційного навчання. Дослідження, що було проведене соціологічною службою Центру Разумкова спільно із Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва, доводить, що якість освіти залишає бажати кращого (див. Табл. 1, Рис. 1). Адже більшість українців оцінили якість шкільної освіти в Україні як середню (44,5%), ще 10% – як позитивну. А ще третина громадян – як дуже низьку чи скоріше низьку (11% і 22% відповідно) [1].

Таблиця 1. Оцінка українцями якості шкільної освіти в Україні, загалом, % (дані з [1])

Оцінка	Частка тих, хто дав так оцінку, липень 2020
Дуже низька	11,0
Скоріше низька	25,4
Середня	44,5
Скоріше висока	9,7
Дуже висока	0,4
Важко сказати	8,9

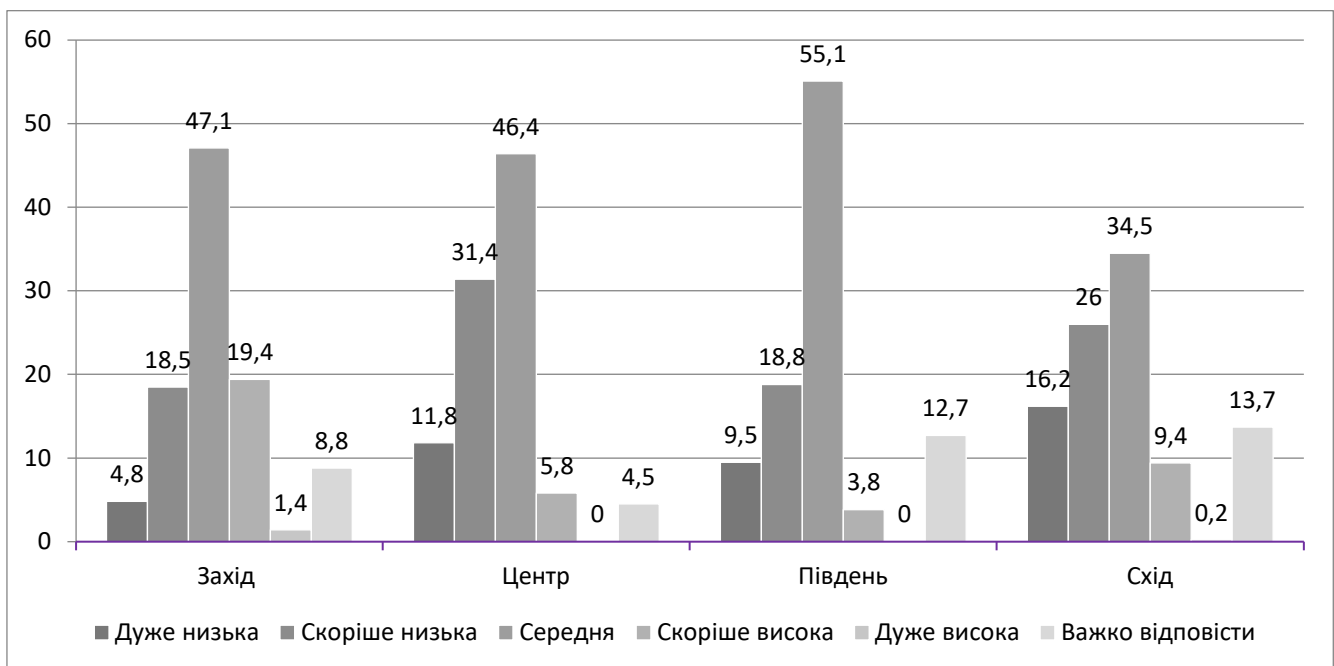

Рис. 1. Оцінка українцями якості шкільної освіти в Україні, за регіонами, % (дані з [1])

Головним є те, що втрачається розуміння того, що освітній процес – це не тільки система ідей, певна збірка правил чи положень, знань, а й процедура

утворення, розвитку, прогресу та наслідків від становлення особистості у соціумі. В Законі України «Про освіту» зазначено: «Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей...» [2]. Тому освіта являє собою соціальний інститут, який здійснює конкретні соціальні функції. Найважливішою ознакою є здатність готувати особистість до активної соціальної діяльності та сприяти соціалізації індивіда.

Дистанційна освіта в контексті сучасної освітньої парадигми тією чи іншою мірою впливає на виховання особистості та на певний час беззаперечно буде розповсюджена на теренах України і всього світу як наслідок соціокультурного виклику.

Позитивні зміни під час дистанційної освіти – шлях до інформаційного суспільства, яке піднімає питання якості людського потенціалу, рівня освіченості та культури людини, а ще може виступати як умова реалізації здібностей, всебічного розвитку особистості, набуття нових знань, удосконалення отриманих під час очної освіти вмій.

Негативний відбиток залишає відсутність живого спілкування, брак зворотного зв'язку, брак почуття соціальної присутності в дитини. Ці факти можуть суттєво погіршити ефективність процесу навчання. Тим більше, що діти були психологічно не готові до такої форми навчання. Ще одним із серйозних моментів, що може завадити успішному засвоєнню знань в процесі дистанційного навчання, є недостатня впевненість дитини в тому, що вона, знаходячись в умовах нетрадиційної системи навчання, має необхідні уміння та навички для досягнення успіху. Також можуть мати місце і негативні наслідки домашніх умов, в яких немає дисципліни та порядку, від цього з'являється надлишок вільного часу – це розслабляє, схиляє до ледачості, втрачається зацікавленість в навчанні.

Попри всі перераховані моменти, дистанційна освіта має місце бути, розвиватися та впроваджуватися як альтернативний спосіб навчання.

Отже, дистанційна освіта однаково має як недоліки, так і переваги. Через це вона може по-різному відбиватись на здобутті, розвиненні та загальному формуванні особистісних навичок взаємодії з соціумом та в ньому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Освіта і пандемія: що українці думають про дистанційне навчання та як оцінюють ЗНО. *Разумков Центр. Соціологія*. 03 серпня 2020. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/osvita-i-pandemii-shcho-ukraintsi-dumaiut-pro-dystantsiine-navchannia-ta-iak-otsiniuiut-zno>
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. Документ чинний, редакція від 01.01.2021, підстава – 978-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Крижанівська Вікторія¹

Абсентеїзм у цифрову епоху: онлайн-та офлайн-практики

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Тенденціями політичного розвитку у сучасному суспільстві є зниження рівня та інтенсивності політичної участі громадян. Хоча політична участь є важливим аспектом функціонування демократії та здійснення демократичного врядування, проте криза довіри до політичних інститутів, політичні та економічні кризи, надмірна політизація та популізм призводять до розчарування у діючих політичних системах, втоми від політики та бажання відмежуватися від неї. Наразі поширеним феноменом стає абсентеїзм.

Абсентеїзм як соціально-політична апатія, свідоме ухилення від участі у виборчих процесах, а у більш широкому тлумаченні – від участі у будь-яких політичних подіях (вибори, референдуми, партійна діяльність тощо) стає все більш характерною рисою українського суспільства, а найбільше – молоді та студентів [1, с. 73]. Останніми роками можемо спостерігати перманентне зниження участі молоді в електоральних процесах (з 71% у 2004 р. до 40% у 2019 р. на виборах Президента України; у місцевих виборах 25 жовтня 2020 р. взяли участь 18% молоді [2]).

У наукових дискусіях існує припущення, що інформаційно-комунікативні технології завдяки таким своїм якостям, як спрощення просторової комунікації, децентралізація, деієрархізація, формування мережових відносин тощо сприятимуть збільшенню політичної активності громадян завдяки розширенню можливостей для свого волевиявлення та демонстрації свої політичної і громадянської позиції; проте спостерігається, навпаки, зниження політичної активності громадян і зацікавленості їх у політичних процесах – домінує соціально-політична апатія, розчарування та, з іншого боку, патерналізм, очікування підтримки від держави й уникнення власної відповідальності. Також у цифрову епоху з'являються нові політичні практики та форми комунікації, комунікативні майданчики для публічної демонстрації своєї політичної позиції, проте водночас це не змінює ставлення до політики та не впливає на політичну активність громадян, що є показником системної кризи всередині політичної системи країни. Показником цього є, зокрема, низький рівень довіри до політичних інститутів та високий рівень міграційних настроїв, особливо серед студентської молоді (за даними опитування соціологічної групи «Рейтинг», у 2018 р. про еміграцію з України думали 64% опитаних, 47% з яких – українці віком 18–35 років [3]), що, у свою чергу, також зумовлює високий рівень абсентеїзму.

¹ Аспірантка кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

Відповідно, актуальним стає дослідження особливостей трансформації абсентеїзму у цифрову епоху, де значно розширені можливості взаємодії суб'єктів політичного процесу (як онлайн, так і офлайн), з'являються нові форми взаємодії та інструменти впливу на політичні процеси, можливості перетворення суспільно-політичних активних інтернет-користувачів на активні суспільно-політичні спільноти. Чи зможе «держава в смартфоні» сприяти політичній активізації, зокрема, молоді та студентів, чи застосування цифрових технологій здатне подолати ті глибинні причини, які лежать в основі абсентеїзму (наприклад, недовіру до політичних інститутів загалом, патерналізм, політичний інфантілізм тощо)? Це те, що потребує аналізу та соціологічного дослідження.

Внаслідок масового розповсюдження інтернету та вкорінення інформаційно-комунікативних технологій у всіх сферах суспільного життя, зокрема і політичній, з'явилися такі феномени, як «електронна демократія», «цифрові громадяни» та «цифрова громадянськість» [4, с. 67], які відображають інтегрованість цифрових технологій у забезпечення врядування та здійснення громадсько-політичної активності громадян, що відбувається в онлайн-середовищі.

Особливості цифрової епохи та вкорінення інтернет-комунікацій і технологій мають вплив і на абсентеїзм. Проте абсентеїзм варто розглядати у співвідношенні із політичною участю, адже це взаємопов'язані феномени, на які пливає трансформація політичних комунікацій внаслідок значного поширення інформаційно-комунікативних технологій. Наразі можна казати про «диджиталізацію політичних комунікацій»: політична активність переважно відбувається у соціальних медіа і заміщує участь та активність офлайн. Це охоплює всі аспекти соціального та політичного життя, проте має поколінну різницю – найбільш характерно для молоді (а саме для представників покоління Z, адже 99,1% молоді щодня користується смартфоном, 91% – інтернетом, 78,4% – комп'ютером чи ноутбуком [5, с. 25]). Відповідно, у цифрову епоху трансформація політичних комунікацій призводить до трансформації політичної участі – зокрема, формується віртуальний політичний простір, де здійснюються політичні комунікації та відбувається взаємодія соціальних акторів, з'являються онлайн-майданчики для політичних комунікацій (сторінки, групи, канали у соціальних медіа), де відбуваються політичні дискусії, характерним є феномен медіаполітики та блогерства (перехід від поваги статусів до захоплення від медійної впливовості) тощо. Це, у свою чергу, породжує і нові онлайн-практики залучення у політику – е-голосування, підпис електронних петицій, участь в онлайн-мітингах та флешмобах, обурення та критика у соціальних мережах тощо.

Усі ці особливості, які привносить цифрова епоха й які впливають на політичну участь, також впливають на рівень абсентеїзму. Зокрема, гіпотетично можна припустити, що онлайн-практики політичної участі символічно заміщають реальну політичну участь, тобто нові форми політичних комунікацій та участі онлайн сприяють більш пасивній

традиційній політичній комунікації та участі офлайн. Так, сьогодні достатньо продемонструвати свою підтримку онлайн (обрамлення для аватарки у соціальних мережах, підпис на сторінку чи групу, захист позицій тієї політичної сили, яка подобається) – і немає необхідності це підтверджувати ще іншими діями офлайн (зустрічі із кандидатами тощо).

Абсентеїзм як ухилення від участі у виборах та від політичних подій можна інтерпретувати по-різному (апатія, індиферентність, уникнення відповідальності, протест, бойкот тощо), відповідно до чого абсентеїзм може приймати різні форми вираження (практики):

- неучасть (пасивна політична поведінка без демонстративності);
- публічна демонстрація своєї неучасті;
- заклики не брати участь у виборах (не підтримувати тих, хто наразі при владі, не брати участь, бо все одно ваш голос нічого не змінить, тощо).

Водночас соціальні медіа та інтернет-комунікації значно розширюють практики та форми вираження абсентеїзму. Зокрема, до онлайн-практик абсентеїзму можна віднести:

- публічна демонстрація у соціальних медіа своєї неучасті (із аргументацією, чому саме така позиція);
- участь в онлайн-мітингах / акціях протесту / флешмобах;
- тролінг політиків (меми, карикатури, висміювання);
- участь в дискусіях, обговореннях;
- суперечки у соціальних мережах, емоційна дискусія;
- відписка від сторінки / групи / каналу;
- повне ігнорування політичного контенту у соціальних медіа та в інтернеті загалом.

Можна казати про значне спрощення здійснення політичних комунікацій та демонстрації своєї політичної позиції чи підтримки в онлайн-середовищі (у т. ч. через участь в опитуваннях у групах у соціальних мережах або навіть у мітингах не виходячи з дому), проте водночас зміна форми участі (як зовнішньої складової) та розширення переліку комунікативних майданчиків для взаємодії з різними цільовими аудиторіями не стали фактором електоральної мобілізації та зміни політичної поведінки – рівень абсентеїзму залишається доволі високим, із негативною динамікою. Тобто онлайн-практики не впливають на мотиваційну складову щодо політичної участі (навіть стосовно поінформованості), не змінюють якісний аспект – ставлення до політики та політиків, оцінку власної ролі у політиці та значущості власної участі у політичному житті держави. Онлайн-практики політичної участі є додатковими формами залученості у політику, проте не є альтернативою реальній політиці, адже щоб не відбувалося у мережі, вплив має те, що відбувається у реальному житті, офлайн (голосування, участь у референдумах, мітинги та протести тощо), тобто те, що окрім розголосу має ще конкретні результати.

Таким чином, цифрова епоха вносить значні трансформації у форми політичної участі та політичних комунікацій, традиційні форми політичної участі доповнюються новими онлайн-практиками, що можуть ставати альтернативами для офлайн-практик і навіть заміщувати їх, що гіпотетично може бути однією з причини зростання рівня абсентеїзму, адже онлайн-активність не завжди конвертується у традиційні практики політичної участі. Водночас у цифрову епоху з'являються додаткові форми вираження абсентеїзму. Проте аналіз онлайн- та офлайн-практик абсентеїзму дозволяє бачити лише один, зовнішній аспект цього феномену. Іншою важливою складовою є соціологічне дослідження причин абсентеїзму та знецінення політики, зокрема серед молоді, особливо в умовах широких можливостей доступу до інформації, політичного обговорення та можливостей вираження своєї думки, демонстрації своєї політичної позиції, реалізації громадських ініціатив.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фоломєєв М. А., Крижанівська В. І. Абсентеїзм як соціальний феномен: особливості інтерпретації. *Габітус*. 2020. № 12. С. 73–81.
2. Соломка О. Молодь проігнорувала місцеві вибори через зайнятість і переїзд. *Новое время*. 28 жовтня 2020. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/miscevi-vibori-chomu-molod-ne-priyshla-na-dilnici-opituvannya-novini-ukrajini-50120573.html>
3. Динаміка суспільно-політичних поглядів в Україні: опитування IRI. *Соціологічна група «Рейтинг» (Rating Group Ukraine)*. 03.12.2018. URL: <http://ratinggroup.ua/research/ukraine/55b2687b21ce898df321d34816e7330c.html>
4. Бродовская Е. В. Цифровые граждане, цифровое гражданство и цифровая гражданственность. *Власть*. 2019. № 27 (4). С. 65–69.
5. Молодь України – 2018. Результати репрезентативного соціологічного дослідження. Київ : ДП «Редакція інформаційного бюлетеня «Офіційний вісник Президента України». 2018. 72 с.

Криворучко Максим¹

Українська православна церква московського патріархату як інструмент у гібридній війні

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIII
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 19–20 листопада 2020
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Історично склалося, що церква і влада в Росії нероздільні. Корінням ця співпраця йде до моменту заснування Російської Православної Церкви, коли церква була надійним союзником і підтримкою багатьох поколінь царів. Довгий час становище церкви було непорушним, а її вплив лише збільшувався, але після жовтневої революції і подальшого курсу більшовиків на побудову атеїстичного суспільства, по РПЦ було завдано серйозного удару. Церква піддавалася гонінням, втратила значну частину майна в результаті кампанії з вилучення церковних цінностей, а багато священників були відправлені в табори. Ситуація змінилася лише під час другої світової війни, коли від діяльності церкви з'явилася практична користь.

4 вересня 1943 р. стало переломним в історії РПЦ і визначило її поточний стан. Сталін вирішив припинити гоніння церкви і відродити її – вже під наглядом і контролем держави. Він скликав вцілілих ієрархів та уклав з ними угоду про співпрацю. РПЦ повернула собі права на підготовку священників, відкриття нових і реставрацію старих храмів, створення власного журналу, а також – за наполяганням Сталіна – провела максимально оперативне обрання нового патріарха за 4 дні замість місяця. У структурі Раднаркому був створений новий орган, який відповідав за взаємодію з церквою, Рада у справах Російської православної церкви, керувати якою призначили полковника КДБ Георгія Карпова [1].

З цього моменту вся діяльність церкви знаходиться під контролем новосформованого органу. Силами КДБ і його агентів відбувається активне вербування священників та їх відбір, найбільш корисні й ефективні просуються по церковних кар'єрних сходах. Через деякий час все без винятку керівництво РПЦ є агентами КДБ. Основною діяльністю агентів на ранніх етапах співробітництва було доносительство і збір інформації в цілому. З отриманням більш високого статусу і просуванням за обома кар'єрними драбинами священнослужителі відправлялися у закордонні відрядження, в яких займалися вербуванням нових агентів, розвідкою і контррозвідкою.

Із розвалом СРСР, незважаючи на отримання Україною незалежності, значна частина парафій на території країни залишається під прямим керівництвом Москви. Вельми показовим є той факт, що під час богослужінь у церквах УПЦ МП ім'я митрополита Онуфрія згідно із церковною ієрархією завжди згадується після патріарха московського Кирила [2].

¹ Аспірант кафедри соціології та політології, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут».

Як і в радянські часи, ресурси філії РПЦ використовуються для вирішення конкретних завдань, які диктуються спецслужбами, серед яких на сьогоднішній день можна виділити: виправдання анексії Криму та агресії РФ на території Донбасу, саботування карантинних заходів, що вживаються урядом України, дискредитація українського уряду в цілому.

Коментуючи анексію Криму в січні 2016 р., предстоятель УПЦ МП митрополит Онуфрій у своєму зверненні зазначив, що півострів «сам відпав», а глава синодального відділу із взаємин Церкви і суспільства протоієрей Всеволод Чаплін закликав українців «не протестувати з приводу втрати півострова і висловив надію, що місія російських воїнів із захисту свободи і самобутності цих людей і самого їхнього життя не зустрине запеклого опору» [3]. Війну на сході України керівництво УПЦ МП називає громадянською, яро заперечуючи причетність до цих подій військових РФ. УПЦ МП веде вкрай активну діяльність на окупованих територіях, охоче співпрацюючи і підтримуючи керівництво самопроголошених Л\ДНР. Священнослужителі УПЦ МП активно освячують зброю, яка повинна вбивати українських військових, і відмовляються відспівувати українських загиблих. У зв'язку з тим, що діяльність ведеться як на окупованих територіях, так і на основній частині України, відбуваються досить абсурдні ситуації, на зразок затвердження синодом УПЦ МП для загального шанування ікони Божої Матері Луганської, яка з 2014 р. є одним із головних символів терористів.

У той самий час московське керівництво не втрачає можливості використання філіалу РПЦ на території України для нанесення гібридних ударів в умовах світової коронавірусної епідемії. 16 березня 2020 р. у зв'язку з небезпекою коронавірусної інфекції синод РПЦ у Москві підтримав заходи, введені державою, і заборонив проведення масових заходів, зокрема на Пасху, в своїх церквах на території РФ і окупованого Криму. Слід відзначити, що на цьому синоді був присутній і Онуфрій, який спільно з іншими учасниками підписав відповідний указ. Але незважаючи на прийняті на синоді рішення, філія РПЦ в Україні навпаки ще більш активно стала зазивати парафіян приходити на служби, свята, причащатися і обніматися. Представники церкви віщають про «цілющу силу» молитов і дзвону, який, за їхніми словами, має антибактеріальний ефект. За цим же принципом були організовані обльоти і об'їзди міст з іконами, які повинні були переконати парафіян в тому, що ніякої небезпеки немає [4, 5].

Нерозривний зв'язок і активна співпраця з керівництвом Л\ДНР, саботування карантинних заходів і антидержавна діяльність в цілому обумовлюють гостру необхідність прийняття заходів з обмеження діяльності філії РПЦ на території України та притягнення до відповідальності за вже вчинені дії. Діяльність УПЦ МП під час карантину вже як мінімум підпадає під статтю 181 КК України «Посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів». За необхідності, у держави є можливість розриву з УПЦ МП договорів оренди приміщень храмів, зокрема, Києво-Печерської лаври, яка належить державі.

Таким чином, методів впливу на УПЦ МП і способів її повного усунення більш ніж достатньо, як і приводів цим зайнятися, але також існують і фактори, що захищають церкву від зазіхань. Філія РПЦ на території України вважає, що може собі це дозволити, адже вона має підтримку низки впливових політиків і олігархів, а також відчутної частки населення країни. Незважаючи на те, що отримання томосу послабило вплив УПЦ МП, згідно із даними, отриманими «Центром соціального моніторингу» й Українським інститутом соціальних досліджень імені Олександра Яременка в січні 2020 р., серед усіх православних України 20,7% є прихожанами УПЦ МП [6]. Тим більше цей фактор стає значущим із урахуванням того, що з парафіянами ведеться активна робота по впровадженню певних посилів, спрямованих на дестабілізацію ситуації, і підготовка слухачів до можливих посягань на їх церкву. Керівництво УПЦ МП розуміє своє хитке становище, як розуміють це і їхні покровителі в Москві, і тому заздалегідь готуються до активного опору. Усунення УПЦ МП або обмеження її діяльності є дуже непростим завданням, рішення якого вимагає масштабної роботи з населенням і часу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лебедев А. РПЦ МП была создана КГБ (ДОКУМЕНТЫ). АРГУМЕНТ. 2017-12-10. URL: <http://argumentua.com/stati/rpts-mp-by-la-sozdana-kgb-dokumenty>
2. Попов В., Фельшпинский Ю. КГБ играет в шахматы. Москва : Книжный клуб «Книговек», 2010. 206 с.
3. Українська православна церква (Московський патріархат). Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B0_\(%D0%9C%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%80%D1%96%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B0%D1%82\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D0%BD%D0%B0_%D1%86%D0%B5%D1%80%D0%BA%D0%B2%D0%B0_(%D0%9C%D0%BE%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%80%D1%96%D0%B0%D1%80%D1%85%D0%B0%D1%82))
4. На Великдень йти й молитись біля храмів – звернення Онуфрія. BBC. 14 квітня 2020. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-52283154>
5. Незважаючи на карантин, Синод УПЦ (МП) залишив у силі звичайну практику причащення. Релігія в Україні. 18.03.2020. URL: <https://www.religion.in.ua/news/vazhливо/46180-nezvazhayuchi-na-karantin-sinod-upc-mp-zalishiv-u-sili-zvichajnu-praktiku-prichashhannya.html>
6. Парафіянами ПЦУ називають себе 38,6% українців, парафіянами УПЦ (МП) 20,7%. Інтерфакс-Україна. 03.02.2020. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/638963.html>

Нагорна Марія^I, Цимбалюк Наталія^{II}

Яка з моделей культурної політики найкраще відповідає регіональним умовам м. Києва?

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

З періоду отримання Україною незалежності відбулася низка змін у всіх сферах державного управління, не оминувши і сферу культури. Велика кількість реформ та модернізацій принесла неоднозначні результати. Позитивними надбаннями культурної сфери можна вважати її демократизацію, залучення широких верств населення до участі в культурному процесі; відмову від ідеологізації культури, спрямованої на обслуговування інтересів номенклатури; появу нових напрямів культурної діяльності, створення недержавних культурних закладів та збільшення числа діячів культури, які працюють самостійно (без матеріальної підтримки з боку держави); активізацію процесів дифузії, залучення українських митців до вивчення та використання світових надбань сучасної культури, можливість йти «гуртом» із часом і світом. Негативними змінами можна вважати вторгнення у сферу культури платних послуг на культурні продукти, що через збідніння більшості населення зробило культуру менш доступною [1, с. 166]. Це, в свою чергу, призвело до значного обмеження культурно-дозвілєвої активності людей, можливостей реалізації соціально-культурних потреб, особливо у сільській місцевості, та погіршення якості культурного життя населення загалом.

Місто Київ як столиця України є її економічним, політичним, духовним та культурними центром. Саме у цьому місті відбуваються інноваційні зміни культурної сфери, які з часом стають взірцем для всіх інших міст нашої держави, тому Київська Міська Рада і Верховна Рада постійно приймають законопроекти, спрямовані на покращення культурного життя киян. Так, Київською міською радою було створено міську комплексну програму «Столична культура і мистецтво», яка діє з початку 2000-х рр. У 2006–2010 рр. вона була представлена диверсифікованою стратегією підтримки культури, тобто займалася збереженням і розвитком наявних інститутів та об'єктів культури. Програма «Столична культура і мистецтво на 2011–2015 роки» поєднувала в собі як диверсифіковану, так і інноваційну стратегії (стимулювання та просування організаційних, технологічних, культурно-інформаційних технологій), програма на 2016–2018 роки продовжувала культурну програму минулих років [2, с. 54].

^I Студентка 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

^{II} Професор кафедри соціальних структур та соціальних відносин, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

У розвинутих європейських державах можна відокремити три найголовніші моделі культурної політики: американську, побудовану на основі розвитку «третього сектору», неприбуткових організацій, благодійних фондів, що фінансують розвиток культури; британську, засновану на принципі «витягнутої руки», що передбачає розподіл державних коштів на утримання та розвиток культури через громадську організацію – Британську Раду, позбавляючи уряд суспільної відповідальності за фінансові рішення; французьку, яка представляє собою централізовану систему державного патронажу над культурою [3, с. 228].

Яка з моделей культурної політики найкраще впишеться до регіональних умов м. Києва? На мою думку, найкращим варіантом може стати комбінована модель культурної політики, яка включатиме в себе елементи американської, британської та французької моделей. Від американської слушно було би запозичити досвід активного залучення приватного сектору до культурної політики та перехід до часткового забезпечення фінансування культурної сфери недержавними установами. Від британської моделі доцільно було би перейняти ідею щодо створення в місті громадського дорадчого органу – за аналогією до Британської Ради, – який би займався розподілом коштів для розвитку різних сфер культури. Французька модель могла би слугувати прикладом реалізації (а не лише проголошення) патріотичної любові до власної культури.

Зважаючи на значну роль культури в житті та розвитку столиці, ми провели змістовий контент-аналіз місця культурної політики в передвиборчих програмах Віталія Кличка, на етапі, коли він виступав у ролі кандидата на посаду мера Києва (2015 р. та 2020 р.). Це дало можливість визначити ставлення майбутнього мера до культурної політики міста та його бачення перспектив розвитку культури.

Варто підкреслити, що більшість кандидатів у мери Києва приділяли мало уваги питанням культурної політики, що є значною помилкою, тому що культурне життя є важливою складовою існування будь-якого міста, і, безумовно, столиці.

В. Кличко у своїй передвиборчій програмі 2020 р. вказує досить амбіційну мету: вивести місто Київ у топ 100 міст світу. Виходячи з даного завдання, можна зрозуміти, що планується продовження програми розвитку м. Києва запропонованої у 2015 р., згідно з якою Київ повинен стати на один рівень із кращими столицями Європи.

Згадаємо, що попередня програма у сфері культури та дозвілля була представлена такими пунктами: 1) введення мораторію на нову забудову в центральній частині міста, у заповідних і рекреаційних зонах; 2) затвердження нових правил благоустрою міста, що відповідають Європейським стандартам; 3) створення нових парків і скверів (загальною площею дві тисячі гектарів); 4) створення сучасних спортивних майданчиків у всіх шкільних дворах та поруч із великими житловими комплексами; 5) збереження історично-культурних зон, природних ландшафтів і самотніх історичних частин міста; 6) недоторканість пам'яток культури, історії та

природи всесвітнього й національного значення та їх охоронних зон; 7) сприяння розвитку урбаністичної та традиційної національної культури усіх форм та видів [4]. Перший пункт програми не було виконано, інші – частково. Аналізуючи ці тези, можна говорити про тяжіння В. Кличка до французької моделі культурної політики.

У новій програмі (2020 р.) В. Кличко обіцяє завершити реконструкції тих архітектурних об'єктів, роботи над якими були розпочаті під час його минулої каденції, та почати роботи з відновлення тих об'єктів міської культури, які цього потребують. Не може не радувати розділ програми під назвою «Соціальна інфраструктура», який передбачає, що простір міста буде переплануватися за Європейським зразком, тобто згідно принципу «Всі переваги центра міста – в кожному районі столиці». У розділі «Реновація старої забудови» говориться про побудову нових художніх комплексів та інших споруд, що має позитивно сказатися на візуальному образі міста. Культура створення благоустрою міст в Україні повинна не відставати від світових стандартів, а Київ як столиця повинен подавати в даному плані приклад іншим містам нашої країни, тому дані пункти програми звучать досить перспективно. Планується також створення Дійснейленду для відпочинку киян [5].

Програма культурної політики В. Кличка, спрямована на задоволення сьогоденних проблем пересічного киянина, може здатися більш ніж привабливою, якщо не дивитися на перспективу розвитку Києва. По-перше, у ній немає жодних проєктів щодо проведення культурних заходів державного та міжнародного рівня, що суперважливо для залучення українського суспільства до сучасного глобалізованого світу. Звісно, можна припустити, що це пов'язано з пандемією коронавірусу, але мер обирається на чотири роки і є певна надія, що з'явиться можливість проводити подібні заходи відповідно до стандартів on-line режиму. Тим паче, у світі з'явилися засоби уникнення зараження під час проведення великих заходів (приклад – концерт рок-гурту «TheFlamingLips»). У програмі В. Кличка також не планується заходів, спрямованих на подальший розвиток дозвілля киян. Не було передбачено участь Києва у міжнародних культурних проєктах і взаємодію із культурною сферою Європи або світу в будь-якому контексті, що є неприпустимим для столичної культури XXI ст. Не планувалася розробка програм, спрямованих на фінансову допомогу митцям та залучення приватного сектору до культурного життя Києва, що можна вважати суттєвими похибками культурної політики В. Кличка.

У багатьох країнах світу робиться все можливе для розвитку різноманітних сфер культури: держава, громадський сектор та приватні організації роблять значні інвестиції, підтримуючи творчі проєкти – як тих діячів культури, хто працює в традиційних напрямках мистецтва, так і тих, хто створює щось нове і унікальне (прикладом можна вважати Францію). У США культурна сфера майже повністю знаходиться у зоні протекціонізму різних громадських фондів та комерційного сектору. Такі технології дозволяють направляти більше державних коштів в інші суспільні сфери, і за допомогою

влучної культурної політики це робить сферу культури однією з найбільш фінансово забезпечених.

Вітчизняним очільникам культурної сфери було б доречно не сліпо переймати культурну політику та культурні інновації інших країн, а запроваджувати пільгову систему для фінансування інноваційних проєктів українських митців та недержавних організацій культурно-мистецького спрямування, які хочуть бути залученими до діяльності у культурному секторі. Отже, українська культурна політика має будуватися на українських традиціях та їх сучасному переосмисленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Доманська О. Ролі держави в реалізації культурної політики: концептуальний вимір. Релігія та Соціум. 2014. №3–4 (15–16). С. 163–169.
2. Кирилюк Є. М. Теоретичні засади формування інноваційної моделі розвитку суб'єктів культурної діяльності в Україні. Економіка і менеджмент культури. 2014. №1. С. 53–57.
3. Гриценко О. Культура і влада. Теорія і практика культурної політики в сучасному світі. Київ : УЦКД, 2000. 228 с.
4. Програма кандидата на посаду Київського міського голови Віталія Кличка на виборах 25 жовтня 2015 року. URL: <http://kiev.klichko.org/program/>
5. Іщенко А. Що обіцяє Віталій Кличко: програма кандидата у мери Києва 2020. 24 канал. 5 жовтня 2020. URL: https://vybory.24tv.ua/vitaliy-klichko-programa-kandidata-u-meri-kiyeva-2020_n1429262

Саган Олесь¹

Фактори амбівалентності українського суспільства у виборі вектору політичного розвитку

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Протягом майже трьох десятиліть незалежності України суспільство стояло на порозі численних точок біфуркації: революції, зміна влади, зовнішня інтервенція. На перший погляд, такі критичні моменти у житті соціуму є несистемними і такими, що важко передбачити. Проте за детального розгляду суспільних явищ у новітній історії України крізь призму класичних і новітніх соціологічних теорій можна відслідкувати низку закономірностей та причинно-наслідкових зв'язків і зробити висновок, що феномен охлократії в

¹ Студент 2 курсу Інституту міжнародних відносин, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

українському політичному просторі не випадковий, а натомість спричинений комплексом проблем.

Після розпаду СРСР і формування української держави з демократичним політичним режимом (саме демократичний режим був єдиним можливим через політичні фактори) суспільство мало такі потенційні шляхи розвитку:

1. стабілізація суспільства, розхитаного після бурхливого розпаду Радянського Союзу, навколо демократичних цінностей;
2. переродження демократії в диктатуру;
3. переродження демократії в охлократію.

Тоді український соціум зупинився на третьому варіанті через неможливість імплементації одного з двох перших. Перш за все перехід до демократичного режиму за західним зразком означав глибинні зміни у суспільному житті держави за дуже короткий час, включаючи викорінення старих тоталітарних інституцій, що було практично неможливим, беручи до уваги те, що за багато десятиліть існування СРСР вони стали значною частиною ментальності громадян. До того ж, не сприяло цьому процесу і нове керівництво вже незалежної України.

Через це суспільство опинилось на роздоріжжі: цезаризм за зразком Білорусі та РФ (тільки така форма авторитаризму тоді була можливою), або охлократія. Зважаючи на революційні події 1991 р., які стали потрясінням для всього суспільства, а, отже, консолідували його навколо ідей про незалежність та демократію, що були втіленням модернізації та переходу до абсолютно нового ладу, суспільство не могло змінити свій вектор та одразу повернутися до того режиму, проти якого щойно боролось.

Французький соціолог С. Московічі стверджує, що суспільство завжди прагне до стабільності, якої можна досягти не інакше, як модифікувавши один із двох факторів: рівність або свободу [1, с. 44]. Зважаючи на те, що основоположною ознакою будь-якої масової спільноти є рівність, неможливо знищити її та забезпечити стабільне існування соціуму водночас. Саме тому більшість політичних режимів прагне змінити фактор свободи, імплементуючи деспотичну систему правління, іноді залишаючи ілюзію демократії у формі плебісцитів. Такий устрій існує зараз у деяких наших сусідніх народів пострадянського простору. Навіть європейські суспільства можна охарактеризувати відносною індіферентністю відносно до власної свободи. Це підтверджують слова Ф. Р. де Шатобріана, політика, письменника і дипломата XVIII-XIX ст. про те, що французи безумовно прагнуть до влади, анітрохи не цінують свободу й їхнім ідолом є рівність.

Втім такі висновки, що є правдивими для багатьох націй світу, не можна екстраполювати на українське суспільство, адже історичний склад його ментальності характеризується постійним прагненням до свободи як основоположного чинника його існування. Тобто досягти стабільності без консолідації навколо демократичних, а отже і національних цінностей неможливо, оскільки за модифікації фактора рівності або свободи українське суспільство просто припинить існування.

Із цього можна зробити такий висновок: однією з причин нестабільності українського суспільства є постійний пошук ним свободи (яка є основною цінністю) і відкидання будь-якого керування з надто радикальною ієрархією (яка для інших держав була б цілком нормальною).

Розібравшись із витоками ситуації, перейдемо до розгляду сучасного стану речей. Основна проблема станом на сьогодні полягає в тому, що відносна всеохоплююча консолідація соціуму відбувається тільки під час кульмінаційних моментів, якими у нашому випадку зазвичай є зміна влади, з чим погоджується С. Римаренко: «В умовах, коли зростає напруга через відчуженість, антагонізм і протистояння між різними групами населення, консолідація можлива тільки проти влади» [2, с. 206] Таким чином формується «маса, що переслідує». «Щоб утворилась така маса, досить оголосити ім'я того, хто має вмерти. Зосередження на вбивстві – це емоції особливі, і за інтенсивністю їх не перевершать жодні інші», – так описує цей феномен автор цього терміну, Е. Канетті [3, с. 39]. Такий натовп керується інстинктами, тому будь-яке навіювання має надзвичайно сильний ефект. На чолі суспільства, яке от-от скине свого старого лідера, зазвичай стоїть майбутній лідер держави. Важливо зазначити, що зазвичай цей вождь спочатку сам був серед тих, кого ведуть [4, с. 234].

Проте як тільки ворога знищено (у нашому випадку – сталася зміна політичної еліти), ефект консолідації припиняється. Це призводить спочатку до незначної, а пізніше – до тотальної поляризації суспільства з подальшою радикалізацією протилежних таборів. Такі процеси є закономірними після розпаду старої маси, оскільки вони пов'язані з «необхідністю уникнення сумнівів та невпевненості». А «нерухомість і стабільність», що виникають після припинення існування старого режиму, «ведуть до крайнощів» [1, с. 111]. Коли така радикалізація досягає свого піку, жертвою маси, що переслідує, стає людина, яка тільки п'ять років тому цих людей очолювала, й аналогічний процес повторюється знову.

Проаналізувавши усі зміни влади в Україні, можна простежити вищеописану закономірність: із часів президентства Л. Кучми циклічні зміни у виборі правлячої верхівки відбувались такого характеру: популістичні сили без чіткого ідеологічного спрямування (Л. Кучма, В. Янукович, В. Зеленський) – прозахідні сили з вираженою національною ідеєю (В. Ющенко, П. Порошенко). Причому кожна така зміна пререференцій народних мас відбувалась безкомпромісно та радикально. Навіть якщо існувала реальна конкуренція між кандидатами, то вона була між людьми, що особливо не відрізнялися за ідеологічним спрямуванням своїх передвиборчих кампаній (наприклад, другий тур президентських виборів у 2010 р.). Цікавим є те, що політичні еліти, які по чергово приходять до влади – це практично ті ж самі люди, що підтверджує теорію масових кристалів, описану Е. Канетті [3, с. 60].

Відбувається так, що українське суспільство циклічно віддає перевагу популістським політичним силам, особливо беручи до уваги той факт, що за демократичний вибір проєвропейського вектору розвитку цим самим людям

доводилося жорстоко боротися. Буквально через п'ять років електорат голосує фактично проти тих ідей, за які влаштовував революції (Помаранчева революція, Революція гідності).

Ключову роль у цих процесах відіграє системна багаторічна робота третіх сил із знищення будь-яких національних ідей, які сьогодні мали би відігравати визначальну роль у формуванні стабільного суспільства. Г. Ле Бон поділяє ідеї, на яких ґрунтуються маси, на дві групи: постійні вірування та непостійні погляди натовпу [4, с. 254]. Зважаючи на те, наскільки динамічно змінюються політичні преференції громадян, можна зробити висновок, що ними керують не фундаментальні цінності, а лише поверхневі ідеї. За час перебування території України під радянською владою національна ідея припинила існувати в головах багатьох українців, особливо в південних та східних регіонах. Внаслідок цього на місці постійних вірувань нації знаходиться ідея про етнічну неповноцінність і неоднорідність, та неготовність формувати власну державність, незалежну від східного сусіда. До того ж, основною помилкою прозахідних та продемократичних сил, які циклічно приходять до влади в Україні, є, як на мене, надто радикальне застосування «етноцентристського підходу до національно-державного проєкту» [5, с. 29]. Крах такої політики пояснюється тим, що в Україні досі не сформована політична нація, в якій би простежувався «суспільний консенсус стосовно ключових питань національної ідентичності, основних цінностей і стратегічних орієнтирів національного розвитку» [5, с. 29].

ЛІТЕРАТУРА

1. Московичи С. Век толп. Исторический трактат по психологии масс / Пер. с фр. Т. П. Емельяновой. Москва : Академический проект, 2011. 396 с.
2. Політика суспільних реформ: стратегія, механізм, ресурси. Збірник наукових праць / за ред. О. О. Рафальського, О. М. Майборди. Київ : ІПіЕНД НАН України, 2018. 472 с.
3. Канетті Е. Маса і влада / пер. з нім. О. Логвиненко Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 2001. 416 с.
4. Лебон Г. Психология народов и масс. Санкт-Петербург : «Макет», 1995. 316 с.
5. Розумний М. М. Виклики національного самовизначення: монографія / М. М. Розумний. Київ : НІСД, 2016. 196 с.

Юськів Павло¹

Вплив інституту спорту на життя спортсмена після завершення професійної кар'єри

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Як відомо, на межі тисячоліть посилилася різноманітність культурних проявів спорту, зріс його вплив на різні сфери життя та ускладнилася взаємодія з різними соціальними інститутами суспільства. Відбувається професіоналізація, лібералізація, комерціалізація і глобалізація світового спорту, і водночас функціонування національних систем спорту значною мірою визначається особливостями соціально-економічної й політичної організації, а також спортивної політики окремих країн. У будь-якій країні зміни у спорті відбуваються під впливом не тільки інституціональних, а й наднаціональних, міжнародних факторів, роль яких значно посилюється в умовах глобалізації, формування та розвитку глобальної спортивної культури і глобальної спортивної організації. У постсоціалістичних країнах цей вплив накладається на трансформацію попередньої моделі організації спорту та формування нових інституціональних основ його функціонування і розвитку. В Україні зокрема це супроводжує відновлення старих та виникнення нових дисфункцій у розвитку соціального інституту спорту, що призводить до зниження його соціальної ефективності відносно до виховання молоді і збереження здоров'я населення [1, с. 285].

Становленню сучасного спорту передувала тривала історія розвитку рухової, фізичної культури людини. Спочатку культура фізичних рухів розвивалась у формі мисливської та бойової підготовки, а також виховання дітей і молоді, рухливих ігор і танців, розваг, циркових вистав; релігійних ритуалів (біг, боротьба, стрільба, перегони на конях, колісницях, метання спису, танці й акробатика, ігри з предметами). Це відбувалося у періоди первісної та прадавньої історії людського суспільства [2, с. 26].

У сучасному суспільстві практично не існує сфери або системи, яка би не взаємодіяла зі сферою спорту. У такому аспекті спорт функціонує та розвивається як частина суспільної системи та віддзеркалює рівень її економічного, соціального, політичного та культурного розвитку. Спорт є сферою життєдіяльності, яка динамічно розвивається. Це проявляється у розширенні культурного простору спорту, в ускладненні його структури й функцій, посиленні його впливу на розвиток суспільства та навпаки, а також у виникненні нових форм інтеграції спорту з іншими сферами життя суспільства – спортивної політики, спортивного менеджменту, спортивної індустрії, спортивної інформації, спортивної науки, спортивної педагогіки, спортивної медицини тощо.

¹ Студент 1-го курсу магістратури факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Спортивні заняття є основою процесу фізичного виховання дітей та молоді. У даному аспекті спорт – це одна з важливих сфер та форм соціалізації людини, значення яких зростає у сучасних умовах. Спортивні заняття сприяють фізичному та психічному розвитку людини, позитивно впливають на процес формування мотиваційного ядра особистості, характеру, вольових якостей і світогляду (ідеалів, цінностей і культурних орієнтацій). Заняття з фізичного виховання на уроках або у спортивних секціях стали обов'язковим компонентом навчальних програм середньої та вищої школи більшості країн світу, що свідчить про суспільне визнання його важливої ролі для процесу виховання підростаючого покоління. Це забезпечує дітям та молоді гарантований доступ до рухової активності і спортивних занять, а також створює умови для їхнього фізичного розвитку й оздоровлення [3, с. 161].

Багато міжнародних соціологів, які досліджували соціальний інститут спорту, інтерпретували його по-різному. Я би хотів зупинитися на деяких ключових, на мою думку, визначеннях.

У своїй статті «Спорт як соціальний інститут: вступне зауваження до структурного аналізу» відомий польський соціолог спорту А. Жемільські визначив спорт як універсальний соціальний інститут урбанізованих та індустріалізованих суспільств, що поєднує групи людей – носіїв певних норм та установок [4, р. 45]. Автор переконаний, що поведінка людей, матеріально-технічна база, організаційні структури, системи інформації в рамках інституту спорту забезпечують відносну стабільність процесу задоволення потреб певних соціальних груп у сфері спортивної та фізичної активності.

Американський соціолог спорту Г. Едвардс у своїй праці «Соціологія спорту» присвятив цілий розділ аналізу спорту як соціального інституту. У цьому аспекті Г. Едвардс розглянув соціальні функції спорту, а також процес відтворення у спорті соціальних ролей через систему механізмів соціального контролю – оцінок і позитивних санкцій, які в спорті реалізуються в першу чергу через схвалення та заохочення. Це має зв'язок із тим, що спорт як інститут американського суспільства забезпечує підтримку основних його цінностей – прагнення до досконалості, а також дисципліни, змагальності, життєвої активності, патріотизму і релігійності [5, р. 84].

Вагомий внесок у розвиток соціології спорту в радянський період зробив М. Пономарьов, чії праці мають велике значення і для сучасного етапу розвитку даної науки. М. Пономарьов у статті «Соціальний феномен гри та спорту» дав визначення спорту як інституту виховання, спрямованого на фізичний розвиток людини (однак детально цей підхід автор не розвинув). М. Пономарьов у своїх роботах детально проаналізував соціальні функції спорту, але без прив'язки їх до інституціональної природи спорту [6].

Як ми бачимо, протягом останніх декількох років успішна спортивна кар'єра може стати тією самою базовою платформою, через яку уже колишній професійний спортсмен може розвиватися у інших суспільних сферах (наприклад, політиці, економіці, власному бізнесі тощо). Також варто зупинитися на інтерпретації поняття «спортивна кар'єра» і на тому, якою саме повинна бути професійна кар'єра спортсмена, щоб у подальшому він мав

хороші перспективи для успішної соціальної інтеграції. Під спортивною кар'єрою необхідно розуміти ті форми включення у спорт, які передбачають регулярні спортивні заняття та участь у змаганнях [7, с. 280]. Після завершення активних занять і виступів на змаганнях високого рівня спортсмен повинен перейти до інших форм діяльності. У значній частині випадків спортсмен залишається у межах професійного простору спорту – стає тренером, суддею, менеджером, керівником, викладачем. Інша частина спортсменів використовує свій спортивний капітал (гроші, популярність) для переходу у інші сфери суспільного життя – політику, бізнес, ЗМІ. У обох випадках цей перехід вимагає від спортсмена певних зусиль для адаптації до нової організації життя та перекваліфікації. На жаль, після завершення спортивної кар'єри трапляються випадки особистісної деградації спортсмена у формі алкоголізму, інших психічних розладів.

Успішна спортивна кар'єра забезпечує спортсменам перехід з нижчих щаблів спортивної ієрархії у середній клас, а самим талановитим і цілеспрямованим – у вищий клас спортсменів. На найвищому рівні кар'єри доходи спортсменів-професіоналів, як правило, дуже значні. Серед українських спортсменів самим багатим визнаний футболіст А. Шевченко, чий доходи становили 12-13 млн. доларів на рік. Відомий боксер Володимир Кличко також має великі доходи, які становлять кілька мільйонів доларів щорічно. Потрібно відзначити, що лєвова частка доходів спортсменів високого класу отримується ними завдяки вигідним спортивним контрактам, спонсорським гонорарам за участь у рекламних та інших комерційних проєктах. Однак такі доходи спортсмени можуть отримувати переважно у тих країнах, де рекламний та спортивний бізнес має високий розвиток і оплата діяльності спортсменів набагато вища, ніж у постсоціалістичних та інших країнах. Так, українські спортсмени – А. Шевченко, брати Віталій і Володимир Кличко отримують значні доходи завдяки інтеграції в західноєвропейську та американську спортивні системи, які відіграють провідну роль у міжнародному комерційному спорті.

Для моєї дипломної роботи ми з моїм науковим керівником провели емпіричне дослідження на дану тему, щоб мати змогу або підтвердити, або спростувати думку про те, що після завершення спортивної кар'єри спортсмену дуже важко реалізувати себе в інших сферах суспільного життя. Я розробив гайд для глибинного інтерв'ю, за яким я опитав колишніх спортсменів (всього було проведено дев'ять глибинних інтерв'ю). Він включав у себе п'ять блоків запитань, серед яких можна виокремити декілька ключових: «Якими були Ваші дії після того, як прийняли рішення завершити професійну кар'єру? Можливо, були якісь конкретні пропозиції щодо того, у якій далі сфері продовжувати себе реалізовувати як особистість? У якій сфері діяльності працюєте зараз? Чи допомогли Вам знайомства зі спорту по завершенню кар'єри? Яку роль відіграв спорт (набуті риси характеру, знайомства) у Вашому житті? Чи займали б Ви зараз такі позиції у суспільному житті, якби не досягли таких спортивних результатів? Чому саме так вважаєте?»

Проаналізувавши результати своєї роботи, можу з упевненістю сказати, що незалежно від того, про який вид спорту йде мова – чи то ігровий вид спорту, чи єдиноборства, – він у будь-якому разі залишає помітний відбиток на формуванні спортсмена як особистості. Протягом усієї своєї спортивної кар'єри спортсмени набувають специфічних рис, характерних лише для них. Ці риси позитивно впливають на подальше життя, соціалізацію після закінчення кар'єри. Також у спортсмена з'являється безліч нових соціальних зв'язків, знайомств, які він може використати і які можуть допомогти йому після завершення професійної кар'єри. Цією роботою ми хотіли довести, що справжній професійний спортсмен, який досяг високих здобутків у спорті, може виконувати не лише фізичну, але й будь-який інший вид роботи. Спортсмени – це не «тупі» люди, а високоінтелектуальні особистості, які мають необхідний багаж знань, навиків та досвіду, щоб розвиватися у багатьох інших суспільних сферах діяльності після завершення спортивної кар'єри.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кириленко О. М. Деформації в розвитку соціального інституту спорту в Україні: проблеми виходу з кризи перехідного періоду. Вісник Львівського університету. Серія соціологічна. 2010. Вип. 4. С. 283–296.
2. Ziemiński, A. (1965) Sport as a social institution, *Kultura Fizyczna*, no 1, pp. 44–49.
3. Edwards, H. (1973) *The Sociology of Sport*. Homewood (Ill.) : Dorsey Press,.
4. Олимова В. Люди и игры (У истоков современного спорта). Москва : Физкультура и спорт, 1985. 240 с.
5. Круцевич Т. Ю. Теорія і методика фізичного виховання : підруч. для студ. ВНЗ фіз. виховання і спорту : у 2-х т. / [ред. Т. Ю. Круцевич]. Київ : Олімп. л-ра, 2018. Т. 2: Методика фізичного виховання різних груп населення. 367 с.
6. Пономарев И. Е. Институт спорта в социальной идентификации российской молодежи : автореферат дис... кандидата социологических наук : 22.00.2004; Юж.-Рос. гос. техн. ун-т (Новочеркас. политехн. ин-т). Новочеркасск, 2014. 28 с.
7. Кириленко О. М. Профессиональная карьера спортсмена: специфика, формы и противоречия. Нова парадигма: журнал наукових праць Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. 2010. Вип. 98. С. 277–292.

Будник Олександра¹

Онлайн-шопінг як специфічна соціокультурна практика сучасного суспільства споживання

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Потреба дослідження явища онлайн-споживання в рамках соціології пояснюється тим, що глобальні трансформації значно зумовлені тенденцією віртуалізації соціальних практик споживання через Інтернет-мережу. Для сьогодення є характерним формування нового комунікаційного простору, висока мобільність інформаційного потоку, зростання електронної комерції, нових типів активності. Онлайн-споживання відображає не тільки рівень розвитку суспільства, а і його актуальні соціокультурні особливості, які формують різноманітність практик, моделей та стратегій споживчої поведінки у соціумі.

Дослідження споживання як специфічного соціального феномену представлено у працях М. Вебера, Г. Зіммеля, Т. Веблена, С. Майлза, П. Бурдьо, Ж. Бодрійяра, які основну увагу приділяли такій статусній цінності, як мода, а також соціальним бар'єрам споживання, стратегіям поведінки споживачів, культурі споживання у рамках різних стилів та способів життя, концепції розкоші в контексті соціальної нерівності. До теоретичного осмислення явища шопінгу в сучасному суспільстві звертається Д. Міллер. Особливості споживання в контексті українського суспільства досліджують І. Набрusco, Я. Зоська, Ю. Пачковський, Н. Коваліско та інші.

Інформаційна цивілізація, змінивши спосіб життя людей, змушує їх шукати нові ціннісні засади для своєї діяльності [1, с. 6]. Для такої діяльності не існує перешкод, адже засоби соціальної комунікації сприяють забезпеченню доступу індивіда до необмеженої кількості інформації, швидкості її одержання та подолання просторово-часового бар'єру. Саме такі конструктивні наслідки інформатизації суспільства зумовлюють характерні атрибути онлайн-шопінгу [1, с. 6]:

- глобальність (розширення простору до світових масштабів, відсутність територіальної віддаленості);
- інтерактивність (миттєвий зворотний зв'язок, взаємодія з іншими акторами в реальному часі, використання візуальних банерів, інтерфейс);
- мультимедійність (комбінування різних форм представлення інформації);

¹ Студентка 4 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

- інтенсивність (зручність використання, активна взаємодія з віртуальним середовищем, високий рівень реакції, незалежність споживчих рішень);
- анонімність (можливість приховати характеристики своєї реальної особистості);
- тотальна автоматизація (система, що автоматично накопичує, обробляє та аналізує дані про споживача та його споживчі мотиви).

Варто зазначити, що в даний час споживча практика онлайн-шопінгу не має фіксованого значення і представляє собою цілий спектр соціокультурних форм. Віртуальний шопінг є певним алгоритмом дій індивідуальної поведінки споживача, де вибір засобів завжди визначається його власною системою цінностей, вимог, правил, що дають можливість людині оцінювати дійсність і орієнтуватися в ній самостійно [1, с. 6]. Онлайн-шопінг кардинально змінює безпосередньо взаємодію покупця з товаром, в той час як офлайн надає можливість емпіричного досвіду. Споживчий досвід поступово змінюється від орієнтованості на товар до орієнтованості на споживача.

Досить часто споживчі преференції у шопінгу формуються на ірраціональних підставах. Під впливом масової комерціалізованої культури споживачі будують моделі споживання слідуючи своїм бажанням, емоціям. Це споживання як демонстрація свого соціального статусу, конформна модель споживання, споживання як задоволення тимчасових і штучно нав'язаних потреб, споживання як терапевтична покупка та гіперспоживання.

Так, дослідник Р. Боулбі розрізняє два види покупок: «doing shopping» та «going shopping», де під терміном «doing shopping» розуміється процес здійснення покупок, в той час, як «going shopping» як спосіб проведення свого часу, дозвілля, джерело задоволення, вид спілкування і гри. Тобто у другому випадку онлайн-шопінг реалізує свою гедоністичну, рекреаційну, компенсаторну та ігрову функції [2, с. 93]. Зокрема, Ж. Бодрійяр називає шопінг «ігровим блуканням» та «тотальною організацією повсякденності» [3, с. 8, 11].

За даними дослідження GfK Ukraine, 34% українських інтернет-користувачів здійснюють онлайн-покупки, серед усіх активностей у мережі онлайн-шопінг знаходиться на другому місці. Досвід взаємодії з онлайн-магазинами українські споживачі оцінюють як відмінний або дуже хороший (59%), в той час як середній світовий показник становить 69% [4]. Поведінка українських покупців наслідує світові тренди. Серед головних мотиваційних драйверів онлайн-шопінгу мають першість можливість зекономити гроші, доступність та ексклюзивність товару, зручність, економія часу, можливість порівняти ціни, наявність спеціальних пропозицій. При цьому 39% офлайн-покупців користуються онлайн-ресурсами під час планування покупки [4].

Варто зазначити, що, згідно із дослідженням компанії Kantar TNS, за час карантину споживачі почали більше купувати онлайн: цей показник змістився від 8% до 23% [5], але у той самий час споживач став особливо уважним та вразливим. Українці стають більш раціональними у своєму

виборі. У такому випадку раціональність означає вибір альтернатив, установлення пріоритетів, зважування, прийняття рішення, оцінку наслідків здійсненої онлайн-покупки. На сьогодні серед українських онлайн-шоперів переважає рефлексивна модель споживання, для яких якість та надійність є основним критерієм споживчого вибору, а потреба в максимальному комфорті критерієм споживчої поведінки. Онлайн-шопінг став головним видом активності у задоволенні повсякденних потреб. Дані свідчать, що по закінченню пандемії ця споживча практика вийде на новий рівень.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що динамічний розвиток Інтернет-мережі та нових технологій масової комунікації забезпечує новий спосіб споживання, що відкриває споживачам можливості доступу до товарів та послуг. Споживання стає віртуальною сферою життєдіяльності людини, що дозволяє людині створювати відносини з іншими людьми на основі імітації природних і соціальних явищ, проектувати власне життя. Завдяки технологічним можливостям Інтернету розширюється кількість інструментів, спрямованих на поширення споживацької практики онлайн-шопінгу, яка стала основним видом соціальної діяльності, що не тільки спрямована на забезпечення базових потреб споживачів, а й є зразком масової культури та механізмом повсякденної поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Набруско І., Шевченко Т. Особливості онлайн-шопінгу як специфічної форми сучасного споживання. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія. 2017. Вип. 1. С. 5-9.
2. Bowlby, R. (1997). Supermarket futures. In P. Falk, & C. Campbell (Eds.), *The shopping experience* (pp. 92-110). SAGE Publications Ltd, <https://www.doi.org/10.4135/9781446216972.n5>
3. Бодрийяр Ж. Общество потребления. Его мифы и структуры / Пер. с фр., послесл. и примеч. Е.А. Самарской. Москва : Культурная революция, Республика, 2006. 269 с.
4. Онлайн-покупки здійснюють 34% користувачів інтернету в Україні. Компанія GfK Ukraine склала портрет українського онлайн-покупця M!nd. 31 травня 2019. URL: <https://mind.ua/news/20197955-onlajn-pokupki-zdijsnyuyut-34-koristuvachiv-internetu-v-ukrayini>
5. Жиленко Д. Майбутнє після карантину. Kantar Україна. URL: <https://tns-ua.com/news/maybutnye-pislya-karantinu>

Проскурня Маргарита¹

Гендерний аспект соціальних трансформацій у сучасному українському суспільстві

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Сучасне українське суспільство дедалі частіше починає відмовлятися від застарілих стандартів щодо гендерних ролей. Трансформується устрій родини як соціального інституту, змінюється ринок професій і відношення представників різної статі одне до одного взагалі. Гендерна роль зазнала значних змін як для жінок, так і для чоловіків.

У своєму дослідженні ми спираємось на різні інформаційні джерела. Так, одне з них – «індекс гендерної нерівності від Програми розвитку ООН», де говориться, що у 2017 р. Україна посіла 88-е місце з 189-ти за цим показником [1].

Інші інформаційні джерела, які відображають актуальну інформацію щодо даного питання, констатують факти підвищення як обізнаності щодо цієї проблематики, так і поширення гендерної рівності у різних сферах життєдіяльності нашої держави. Так, в 2020 р. вперше в історії України на посаду генерального прокурора було обрано жінку – І. Венедіктову.

Також щодо політичної активності: треба зазначити, що представництво жінок у списках кандидатів на місцевих цьогорічних виборах становило майже половину (44%) [2]. Це також говорить про те, що український соціум стає більш ліберальним і толерантним.

Цікаво, що тенденцію до зміни гендерних ролей краще можна побачити серед нових сімей. На відміну від досвіду старіших поколінь, все більше молодих татусів йдуть у відпустку по догляду за дитиною, хоча ще 30 років тому це вважалося девіантним явищем.

Трансформується і ринок праці, а точніше – відбір працівників за статтю для конкретної професії. Зараз можна зустріти чоловіка, який працює майстром із манікюру і жінку-інженера.

Звісно, гендерні ролі беруть свій початок ще з прадавніх часів, всі ці стандарти формувались протягом декількох століть. Соціолог-історик І. С. Кон стверджував, що норми статевого поділу праці та обов'язків не є універсальними. Вони ґрунтуються на особливих культурних традиціях кожного народу [3].

Тим не менш, є гіпотези, що статеві обов'язки відрізнялися ще два мільйони років тому. Класичною стала така теорія, де «чоловіки полювали, а жінки охороняли домашній вогонь». Але на сьогодні проведено безліч археологічних розкопок, в перебігу яких знаходили поховання з жінками, що покоїлися з мисливськими знаряддями тих часів [4].

¹ Студентка 2 курсу факультету лісового господарства, Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва.

Сьогодні можна стверджувати, що маятник зупинився на «золотій середині», і гендерна рівність повинна була прийти з часом. Першим у вітчизняній літературі підняв питання гармонійного співіснування гендерів В. І. Вернадський. Він вважав, що основою взаємин молодих людей повинна бути «здорова чуттєвість». Потім, у 70-80 рр., Ю. Б. Рюріков висловив таку точку зору, згідно з якою у житті людства наступний період має відповідати біархатним відносинам [3].

На жаль, сьогодні Україна не повністю перейшла на біархатні відносини. Список проблем гендерної нерівності досить великий. Але можна стверджувати, що сучасний український соціум намагається вирішити ці проблеми. Так, на початку жовтня 2020 р. в Україні було проведено конгрес «HeForShe», присвячений гендерній рівності у бізнесі [5]. Уряд схвалив нову гендерну концепцію комунікації та Україна офіційно стала учасницею «Партнерства Біарріц» – міжнародної ініціативи рівних прав і можливостей для всіх [5].

Навіть якщо відійти від теми політичних і державних досягнень та подивитись саме на соціологічно важливі зміни, то одразу стають помітними зміни у відносинах, тобто українське суспільство вже не поділяється на «ядро соціуму», яке раніше складало лише чоловіки, і жінок, що стояли на другому плані. Зараз комунікація майже звільнилась від сексизму і люди вільно спілкуються, не звертаючи уваги на статеву різницю. Гендерна соціалізація стає однаковою у вихованні як хлопчиків, так і дівчаток. А українські журнали мод поступово відмовляється від так званих «гендерних ідеалів».

Отже, гендерна трансформація українського суспільства є неминучим процесом, який активно йде вже зараз. Молодь по-новому дивиться на гендерні обов'язки і традиційні родинні цінності. Можливо, в далекому майбутньому нас чекає конструктивна соціалізація, яка зумовлює формування андрогінної особистості, що вбере в себе все краще з обох статевих ролей. Але зараз український соціум намагається надавати рівні права й однакові цінності, а це значно об'єднує людей. Такий розвиток має на меті гармонійне співіснування обох гендерів без дискримінації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Права жінок і гендерна рівність в Україні – О. Уварова. Українська Гельсінська спілка з прав людини (УГСПЛ). 19.03.2016. URL: <https://helsinki.org.ua/prava-zhinok-i-henderna-rivnist-v-ukrajini-ovarova/>
2. ОПОРА: На місцевих виборах 44% кандидатів – жінки. Укрінформ. 26.10.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-elections/3123992-opora-na-miscevih-viborah-44-kandidativ-zinki.html>
3. Іжванова Е. М. Розвиток статевої ідентичності в юнацькому та зрілому віці : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.13. – Психологія розвитку, акмеологія / Москва : Мгуні-т ім. М. В. Ломоносова. 2004. URL: <https://medbib.in.ua/gendernyie-roligendernyie.html>

4. Иванова О. Ученые предположили, что в древности женщины охотились наравне с мужчинами. Naked Science. 05.11.2020. URL: <http://naked-science.ru/article/history/uchenye-predpolozhili-cto-v-drevnosti-zhenshhiny-ohotilis-naravne-s-muzhchinami>

5. В Україні проходить HeForShe Congress 2020, присвячений гендерній рівності у бізнесі. Укрінформ. 01.10.2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3109912-v-ukraini-prohodit-heforshe-congress-2020-prisvacenij-gendernij-rivnosti-u-biznesi.html>

Кожемякіна Анастасія¹

Вплив інтернету на формування молодіжних субкультур

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Інтернет хороший тим, що зумів зібрати величезну кількість людей в одному місці. Але він не зміг дати їм відчуття єдності.
Д. Лінч

Зі стрімким розвитком світу та посиленням впливу інформаційної ери, в якій велику та особливу роль грають інформація та технології, зростає популярність ЗМІ, соціальних мереж та інтернету, неможливо не помітити зміни у культурному розвитку сучасного суспільства, а саме – причетності молодіжних субкультур до сучасних інформаційних систем і соціальних наслідків цього.

Сучасні субкультури стали менш визначеними. Зовнішній вигляд, наявність певної ідеології та власного сленгу, за яким раніше можна було зрозуміти та визначити приналежність людини до певної субкультури – все це вже не є визначальними характеристиками, аби можна було впевнено ідентифікувати субкультури. З появою соціальних мереж та інтернету представники субкультур можуть вільно існувати у цій «віртуальній реальності» та знаходити нових прихильників.

Не заявляючи про себе на загал, ця анонімність дає їм можливість бути невидимими для тих «чужинців», які не є частиною цієї групи. Ця реальність може бути охарактеризована і як носій енергій, і як нова культурна сфера, що свідчить і про потужний розвиток людства, і про загрозу не менш потужних руйнацій культури.

¹ Студентка 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Завдяки інтернет-простору різні субкультури проникають у різні кутки світу та поширюються серед молоді, яка знаходиться у стані пошуку можливостей для власної самоідентифікації та самовираження. Таке поширення стає причиною змішування субкультур, перейняття певних особливостей (одягу, сленгу або ідеології) Але таке поширення та розповсюдження може нести як позитив, так і негатив [1, с. 4] у залежності від того, що це за субкультура, як вона вплине на соціальне життя людини, яка діяльність цієї групи і чи не суперечить вона чинному законодавству (приклад – хакери, гаслом яких є неабсолютність закону – абстрактне твердження, – а значить, закон можна і, більше того, потрібно порушувати [1, с. 7-8]).

Сучасність, її мода та тенденції впливають на розвиток і формування субкультур, все більше віддаляючи її від минулого і всім зрозумілого визначення молодіжних субкультур. Нинішні молодіжні утворення не несуть тієї радикальності, самобутності та цінності, які вони мали у минулому. Вони видозмінюються та переходять на нові платформи, які продиктовані правилами розвиненого та сучасного світу.

Ми живемо у час різноманітності, у якому ми можемо бути ким захочемо, коли захочемо і де захочемо. Тепер не потрібно виходити на вулицю, аби заявити про себе. Для цього є соціальні мережі, у яких молоді люди створюють собі яскраві образи в інтернеті. Вони підтримують їх лише у цьому віртуальному просторі, залишаючи за собою право не переносити образ у реальне життя (приклад – субкультура «e-girl» та «e-boy», що утворилася на такій платформі, як «TikTok»). Вони створили певну нову «особу», яка не знаходить втілення поза межами свого віртуального існування. Таке ставлення породжує все нові й нові молодіжні утворення, існування яких можливе, але не завжди довготривале.

Враховуючи сучасні реалії, популярність – це той чинник, який впливає на поширеність і чисельність того чи іншого молодіжного руху. Але тут вже слід замислитись: чи це дійсно віднесення себе та своєї ідентичності до цієї субкультури, спосіб заявити про своє «Я», чи просто сліпе наслідування інших, яке не несе за собою нічого, крім бажання бути у «тренді», відчувати свою приналежність до чогось масового та грандіозного. Бо це призведе лише до того, що ця субкультура не проіснує дуже довго, адже її послідовники забудуть про неї так само швидко, як і вступили до неї.

Отже, зі стрімкою зміною світу, технологізацією суспільства та появою інтернет-мережі те, коли молодіжні рухи почнуть переходити у підпілля та поширюватись у соціальних мережах, було питанням часу. Інтернет став ресурсом можливостей для створення багатьох молодіжних утворень, що стало причиною розмиття кордонів та змішування субкультур. Інтернет-платформа допомагає зберегти анонімність або навпаки – відкрити себе іншим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодьєва О. П. Роль молодіжних субкультур у сучасному інформаційному суспільстві як методологічна проблема. Актуальні проблеми історії, теорії та практики художньої культури. 2014. Вип. 32. С. 3-9.

Тилик Альона¹

Трансформації міського активізму в Україні після Революції Гідності

Соціологія та сучасні соціальні трансформації: Матеріали XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців (Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 19–20 листопада 2020 року). – К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. – 181 с.

Після подій Революції Гідності українське суспільство зазнало змін у всіх сферах своєї діяльності: політичне, економічне, культурне та громадянське життя українців зазнало трансформацій на тлі революційних процесів. За результатами міжнародного дослідження «Регіон, нація та інше: міждисциплінарне та транскультурне переосмислення України» можна простежити, що події Революції Гідності дали поштовх до виникнення та розвитку неформальних мереж і волонтерських груп. Наприклад, результати опитування у 2015 р. показали, що кожен другий українець протягом півтора року мав досвід громадської взаємодії [1, с. 64].

У галузі міста теж відбулися зрушення: питання розвитку міського простору ніби вийшли з андеграунду профільних організацій. Міський активізм постав як самоорганізація активних громадян, які відчували владу низових рухів у вирішенні локальних та загальнонаціональних проблем. Шведська дослідниця К. Якобссон вказує також на постсоціалістичний контекст міських низових рухів у країнах Східної та Центральної Європи, що в одному із кейсів полягає у визначенні активізму як реакції на місцеві виклики, спричинені низькою довірою до влади [2].

Англійський урбаніст К. Пікванс у своїй статті «Від міських соціальних рухів до міських рухів: Огляд та вступ до симпозіуму з міських трансформацій» розглядає дефініції «міський рух», «міський соціальний рух», «міський низовий рух» [3]. Автором терміну «міський соціальний рух» є іспанський соціолог М. Кастельс, і він розглядає це з двох позицій: «обмеженої» та «загальної». З точки зору обмеженої позиції активні громадяни у міській діяльності можуть діяти на трьох рівнях:

1. Участь – символічна участь у житті міста (наприклад, голосування на виборах).
2. Протест – незначні зміни, які не впливають на структурні та функціональні трансформації.

¹ Студентка 2 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

3. Міський соціальний рух – найвищий і найрідкісніший рівень, на якому відбуваються структурні трансформації міста [4, с. 319-320].

Натомість К. Пікванс схильний до загального погляду на «міський соціальний рух», який включає в себе усі три попередні рівні, і дає змогу не розрізняти між собою «міський рух» та «міський соціальний рух» [3].

В Україні процеси самоорганізації окремих активних мешканців міст стали поштовхом для створення чисельних громадських ініціатив та організацій для вирішення локальних проблем. Така тенденція набула розвитку по всій Україні, внаслідок чого сформувалась мережа організацій, які працювали над схожими проблемами своїх громад, наприклад, на урбаністичних форумах та інших тематичних заходах. У 2016 р. на Форумі міських ініціатив зі стратегування українського урбаністичного руху була сформована Хартія українського урбаністичного руху [5], що стала платформою для співпраці мережі міських ініціатив України. Основними положеннями документу стали насамперед твердження про співпрацю ініціатив, громади, влади, бізнесу та медіа для поширення і втілення базових цінностей розвитку міста та руху: «інклюзивність, взаємоповага, співпраця, право на місто, справедливе місто, стале місто, комфортне місто, зелене місто» [5]. Протягом одного року після створення Хартії її підписали шістдесят сім ініціативних груп та організацій з усієї України.

У тому ж році Аналітичним центром CEDOS було проведено дослідження мережі взаємодії міських ініціатив, результати якого стали яскравою ілюстрацією сучасного стану розвитку міського активізму в Україні. У ньому взяли участь представники сто сімдесят п'ять ініціатив та організацій, увага була зосереджена на п'яти містах: Києві, Львові, Харкові, Одесі та Івано-Франківську. У статті В. Поднос та М. Грищенко «Характеристики учасників дослідження мережі взаємодії міських ініціатив 5 міст України» можна простежити, що 65% усіх організацій-учасників дослідження були засновані у 2014-2016 рр., що підтверджує підвищення громадської активності у сфері міського активізму. Також серед характеристик учасників дослідження є наявність офіційної реєстрації організації та самовизначення організації як низової [6]. Аналітикині за результатами дослідження «Мережа взаємодії міських ініціатив та організацій 5 міст України» вказали на те, що мережа міських ініціатив та організацій є достатньо розвиненою, але цей доступний потенціал не використовується у повному обсязі. Низька щільність мережі вказує на брак взаємодії організацій та ініціатив з різних міст, тобто вони мають тісний зв'язок між локальними організаціями, не використовуючи можливості співпрацювати з ініціативами зі схожою проблематикою. Таким чином, закритість мережі одного міста позбавляє своїх організацій можливість отримувати нові ресурси (інформацію, контакти, досвід) [7].

Ще одним важливим наслідком післяреволюційних реформ стало впровадження нової для України форми співпраці громадянського суспільства та влади – Бюджет участі. Партиципаторне бюджетування дало змогу міським активістам напряду співпрацювати з місцевою владою через проекти, які вони самі вважали за потрібне реалізувати. У 2015 р. Бюджет

участі впровадили у Черкасах, Чернігові та Полтаві, станом на 2019 р. ця програма була запроваджена у ста п'ятдесяти чотирьох громадах. [8] Окрім прямої мети партиципаторного бюджетування, якою є співпраця представників міського активізму з місцевою владою, також ставилися завдання згуртувати громаду через спільне вирішення проблем, сформувані позитивні відчуття належності до громади, а також впровадити форму прямої демократії за голосування за проекти. Згідно із дослідженням «Оцінка впливу бюджету участі в Україні», ці завдання не були реалізовані через громадський бюджет (наприклад, громада-тисячник у м. Хмільник, яка розглядалась у дослідженні: 4,4% всього населення були залучені у голосуванні за проекти у Бюджеті участі, що вказує на проблеми у згуртованості й активності громади [9, с. 36]).

У залученні коштів до своїх проектів активісти через певну недовіру до влади, про яку писала К. Якобссон [2], менше покладаються на місцеву владу і більше звертаються до громад. Із розвитком міського активізму в Україні популярнішим стає краудфандинг. За Л. Єлісеєвою, «краудфандинг – залучення коштів на реалізацію проекту від багатьох фізичних осіб. У перекладі з англійської (crowd – натовп, funding – фінансування) це поняття означає «народне фінансування». Проекти можуть мати соціальний, комерційний, політичний характер тощо» [10, с. 8]. Також вона зазначає, що в українському суспільстві більш поширеним є краудфандинг соціально-культурної спрямованості [10, с. 9]. Для цього використовуються як закордонні платформи – «Kickstarter» та «Indiegogo», які більше спрямовані на стартапи, так і українські платформи – «Спільнокошт», «Na-starte», «Go-Fund-Ed» та локальні платформи (наприклад, «Зміст» у Полтаві), в основному створені для підтримки соціальних та культурних проектів, чим і користуються міські активісти.

Отже, після Революції Гідності значно активізувалося громадянське суспільство, й одною з форм його виявлення став міський активізм. Через відчуття відповідальності за свою громаду і місто, а також через недовіру до влади, створювались міські низові рухи. Самоорганізація містян перетворилась на велику мережу ініціатив та громадських організацій, які займались локальними проблемами своєї громади.

ЛІТЕРАТУРА

1. Серета В. Переосмислюючи український ідентифікаційний простір: громадський активізм в Україні після Євромайдану / Феномен майдану в українському суспільстві: соціологічні інтерпретації / [за наук. ред. Є. І. Головахи та О. Г. Стегнія]. Київ : Інститут соціології НАН України. С. 58–78.
2. Jacobsson K. (2015) «Urban grassroots mobilization in central-east European cities», Open Democracy / ISA RC-47: Open Movements, 19 May. URL: <https://opendemocracy.net/kerstin-jacobsson/urban-grassroots-mobilization-in-centraleast-european-cities>

3. Pickvance, C. (2003). From Urban Social Movements to Urban Movements: A Review and Introduction to a Symposium on Urban Movements. *International Journal of Urban and Regional Research*. 27. 102-109. 10.1111/1468-2427.00434.
4. Castells, M. (1983) *The City and the Grassroots: a Cross-Cultural Theory of Urban City Movements*. Berkeley: University of California Press and London: Edward Arnold.
5. Хартія Українського урбаністичного руху. Київ, 16-18 грудня 2016 року. Mistosite – українська урбаністическая платформа. 28 грудня 2016. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/khartiia-ukrainskoho-urbanistychnoho-rukhu>
6. Поднос В., Грищенко М. Характеристики учасників дослідження мережі взаємодії міських ініціатив 5 міст України. Mistosite – українська урбаністическая платформа. 21 юня 2017. URL: <https://mistosite.org.ua/ru/articles/kharakterystyky-uchasnykiv-doslidzhennia-merezhi-vzaiemodii-miskykh-initsiatyv-5-mist-ukrainy>
7. Поднос В., Грищенко М. Мережа взаємодії міських ініціатив та організацій 5 міст України: результати дослідження. Mistosite – українська урбаністическая платформа. 21 юня 2017. URL: <https://mistosite.org.ua/articles/merezha-vzaiemodii-miskykh-initsiatyv-ta-orhanizatsii-5-mist-ukrainy-rezultaty-doslidzhennia>
8. Бюджет участі в містах України: регіональний розріз. Громадський простір. 18.01.2018. URL: <https://www.prostir.ua/?news=byudzheth-uchasti-v-mistah-ukrajiny-rehionalnyj-rozriz>
9. Хуткий Д., Аврамченко К. Оцінка впливу бюджету участі в Україні. Київ, 2019. 50 с.
10. Єлісєєва Л. В. Краудфандинг в Україні: проблеми та перспективи в контексті зарубіжного досвіду. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. 2017. Вип. 23(1). С. 8–11.

КРУГЛИЙ СТІЛ «УКРАЇНСЬКЕ СУСПІЛЬСТВО ХХІ СТОЛІТТЯ У ПОШУКАХ ОПТИМАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО ЛАДУ»

Каленський Володимир¹

**Демократія в сучасній Україні:
«Влада інстинктивної юрби» чи
оптимальний державний лад?**

Соціологія та сучасні соціальні
трансформації: Матеріали XIII
Міжнародної конференції
студентів та молодих науковців
(Київ, Київський національний
університет імені Тараса
Шевченка, 19–20 листопада 2020
року). – К.: Видавництво
«Наукова столиця», 2021. – 181 с.

*Помиляються ті, хто думає, що мудрий і
добрий правитель може бути обраний народом,
в якому немає ні доброти, ні розуму.*

Г. Спенсер

На превеликий жаль, переважна більшість народу є простими обивателями й обирає не тих, хто розумніший, освіченіший, кмітливіший, а того, хто зможе більше пообіцяти, сказати, що виконає все та одразу. Та це – омана. Й ідеї зазвичай переслідуються популістські, а не реальні для втілення або ж корисні. А люди несвідомо віддають свої голоси, вважаючи, що ці побрехеньки втіляться у життя. На відміну від диктатора або монарха, які сприймають країну як свою власність і, відповідно, зацікавлені у довгостроковій перспективі її розвитку, для демократів головне – дотягнути на своєму посту до наступних виборів, не будучи звинуваченим у розвалі цієї вертикалі держави (у випадку з президентом – у розвалі країни).

Не може бути виправдання демократії як феномену, коли одна частина громадян безвідповідально ставиться до іншої. Інша ж частина громадян вимушена жити за далеко не вигідними правилами гри, які нав'язані першою. А той, хто розуміє можливі наслідки своїх дій та вчинків – відсторонюється від голосування. Відповідальність за рішення обрання владних представників незалежно від політичних уподобань та волевиявлення буде лежати, хоча підкреслити, абсолютно на кожному громадянині.

Якщо розглянути Конституцію України в контексті ідей Ж.-Ж. Руссо [1] і Т. Гоббса [2], то можна визначити її як документальне вираження суспільної угоди між індивідами, які тепер проживають на території України.

¹ Студент 1 курсу факультету соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Коли обізнаний народ виносить рішення, то (в умовах, за яких громадяни не вступають між собою ні в які відносини) із безлічі незначних відмінностей впливає завжди загальна воля, і рішення щоразу виявляється правильним. Кожен громадянин має свою думку, а в єдності – сила.

Якщо на шкоду основній асоціації утворюються змови, часткові асоціації, то воля кожної з цих асоціацій стає загальною відносно до її членів і приватною відносно до держави; тоді можна сказати, що тих, хто голосує, не стільки ж, скільки людей, але лише стільки, скільки асоціацій чи змов. Відмінності стають менш численними і дають менш загальний результат. Нарешті, коли одна з цих асоціацій настільки велика, що бере верх над усіма іншими, в результаті вийде вже не сума незначних розбіжностей, а одне-єдине розходження. Тоді немає вже більше загальної волі [1], і думка, що бере верх, є вже ніщо інше, як думка приватна.

Щоб отримати вираз саме загальної волі, потрібно, як я зазначав вище, щоб у державі не було жодного приватного співтовариства і щоб кожен громадянин висловлював тільки свою власну думку. Якщо ж є часткові співтовариства, то слід збільшити їх число і тим попередити нерівність між ними [1]. Лише разом ці заходи придатні для того, щоб просвітити загальну волю, щоб народ ніколи не помилявся.

Основою українського суспільства є бідні люди. А бідність – деструктивний чинник соціального життя. 82% українців за даними опитування групи «Рейтинг» на 2020 р. живуть від заробітної плати до заробітної плати [3]. А хто з бідних не хоче стати багатим? Врешті-решт, заради цього Україна і вийшла зі складу Радянського Союзу, якщо вірити тодішній націоналістичній пропаганді. Повернувшись до демократії в Україні, хочу зауважити, що за даними ООН на 2017 р. 60% українців живуть за межею бідності [4; 5]. Невже українське законодавство передбачає таке нищівне розшарування суспільства? На превеликий жаль, українська демократія скоро дійде (якщо вже не дійшла) до такого рівня, що громадяни будуть голосувати не за тих, хто готовий побудувати взірцеву країну, а за тих, хто просто менше вкраде. Так, я натякаю на корупцію. Демократія та корупція в Україні – це своєрідні сестри-близнючки. Безвідповідальність, недбалість та зміна балансу «я» і «ми» на користь власного «я» у високопосадовців призводить до почуття їхньої вседозволеності.

У Конституції України закладена система боротьби із корупцією: розподіл центрів влад, але всі ці центри, якщо вірити ЗМІ, засіяні квітами корупції. Все це сталося тому, що «еталон» олімпоподібної західної демократії посадили до родючого українського ґрунту, який благає про реальне народовладдя. Й тепер помилки українського політикуму є статично напередвизначеними. Чим вище ранг управлінця, тим більша сфера його впливу, тим більшої шкоди наносять його помилки. Щоб істотно та вичерпно відчувати ці помилки, управлінець має мати дохід у межах середнього в Україні. Суспільні настрої визначають перебіг подій у державі, а вплив на людей та навіювання певних ідей на них визначають суспільні настрої.

Народ як джерело влади – основоположний принцип демократії. А в основі демократії лежить суспільство як вища форма організації людей, що мають певні права, моралі, зв'язки та обов'язки. Начебто суспільство – просте утворення, що складається із індивідів, соціальних груп, інститутів та зв'язків між ними. Але ж, суспільство – складна полісуб'єктна система, в якій процеси (культурні, політичні, економічні тощо) не зовсім схожі між собою. Та всі ці процеси об'єднує їх основний процес – праця. Праця призводить до вироблення та продукування благ, що можна обмінювати, розподіляти та споживати.

То чи може бути влада народу або народовладдя як демократія сучасної України? Зараз усі демократичні рішення приймаються у тому випадку, коли більшість із тих, хто прийшов на голосування, проголосують однаково. Причому не важливо, це рішення – доцільне та раціональне чи ні. Важливо лише те, що більшість (зазвичай 50% + 1 голос) проголосували на його користь. А із чим залишається та повноправна частина народу, що голосувала проти даного рішення? А вони стають «слабкою ланкою», «тягарем» для іншої частини. Врешті, демократія не може задовольнити потреб народу хоча б тому, що він складається із сукупності людей, котрі мають певні моральні усталіни, думки, умовиводи тощо.

Врешті-решт, ми вирішили, що демократія – це влада не народу, а більшої частини громадян, які з'явилися на голосування. Абсурд, скажете Ви. Але ж ні, це і справді так. І демократія сприяє все більшому розколу суспільства, поділу його на «фронти» впливу та ідей. Ключовими факторами вирішення громадської думки та цього поділу, як правило, є ЗМІ. Їх власники трактують свою політику і правила своєї гри, нав'язуючи народним масам свої, іноді заздалегідь хибні переконання та висновки, і цим самим перетворюючи ці маси в юрбу. Якщо розглянути це з точки зору Гоббса, то ніхто не може протестувати проти встановлення влади суверена, якого проголосила більшість, не порушуючи справедливості. Коли більшість голосуванням оголосила кого-небудь сувереном, той, хто не буде згоден із цим рішенням, після оголошення результату або повинен погодитися з іншими, тобто надалі визнавати все, що буде здійснено сувереном, або може бути по праву знищеним ними. Бо коли він добровільно вступив в угоду з усіма, то він оголосив свою волю (мовчки прийняв на себе зобов'язання) підкоритися всьому, що ухвалить більшість. Тому якщо він відмовляється підкоритися чи протестує проти якої-небудь постанови більшості, стверджує Гоббс, він порушує свій договір і вчиняє несправедливо. Незалежно від того, має він угоду з усіма чи ні, спитали його про згоду чи ні, він повинен або підкоритися рішенням більшості, або зупинитися у стані війни всіх проти всіх, коли будь-яка людина може вбити його не порушивши при цьому справедливості. Обраний суверен не може бути засуджений підданими у своїх діях. Піддані не можуть змінювати форму правління. Підданим неможливо покарати суверена. Суверен – суддя щодо того, яким доктринам слід їх вчити. Здається, саме така «демократія» із недоторканістю суверена спостерігається в сучасній Україні.

А тепер ми підійшли до дуже важливого питання: чому інстинктивною юрбою легко керувати?

Народ, що перетворився на юрбу й користується інстинктивною поведінкою, зазвичай є наляканим чи розлюченим і таким, що не усвідомлює перебігу подій, які відбуваються зараз. Певним чином невизначеність і відіграє важливу роль для того, аби народ підсвідомо погодився, щоб ним керували. Інформаційний шум навмисно створюється у людській спільноті задля навіювання певних ідей у суспільстві. Адже людина буде вважати певні ідеї доречними у тому випадку, коли вони стануть її ідеями. Таким чином і працює інститут ЗМІ у суспільстві, коли певна низка телеканалів кожного дня несе потік заздалегідь хибної інформації. Простий обиватель не розуміє того, хибна вона чи ні, але кожного дня він чує одне й те ж саме. Підсвідомо він буде вважати цю інформацію істинною. Цього й домагаються ті, чиї ЗМІ розповсюджують дану інформацію. Врешті-решт людина буде вірити всій інформації з телевізора. Народ почне шукати чорного kota під назвою «демократія», якого у темній кімнаті немає.

Така ситуація складається і з боку апарату державної влади, який розповідає про «демократичні реформи, що дуже важливі для нашого суспільства». Наступний апарат, що прийде на зміну попередньому, буде наголошувати на тому, що «реформи були безглуздими» й «попередники» просто руйнували державу, збільшуючи свої статки. Новий апарат скаже теж саме про попередній. Цей прекрасний цикл поливання брудом «попередників» українці спостерігають вже тридцять років.

Інстинктивна юрба буде інстинктивною юрбою доти, доки вона не почне аналізувати інформацію, що надходить до неї, будувати причино-наслідкові зв'язки та знаходити свою відповідь на запропоноване раніше питання, а не приймати чужу думку як свою. На жаль, люди зазвичай ідуть шляхом найменшого супротиву, що у переважній більшості випадків є нераціональним і призводить до наслідків, які зовсім не були ними передбачені.

Ще Г. Форд казав, що найкращим є той раб, який сам не розуміє, що він – раб. А керівній еліті є за мету те, щоб народ перетворювався на інстинктивну юрбу, якою легко керувати.

Врешті, влада в сучасній Україні – це влада інстинктивної юрби або оптимальний державний лад? На даному етапі це – ніщо з переліченого вище, бо це – демократура. Ось що пише Н. Ачерсон про неї: «У більшості із цих країн є демократичні меблі: конституції, парламенти, судова влада, що формально існує незалежно, регулярні вибори, гарантії вільного волевиявлення і зборів. Але на практиці всі ці інститути піддаються маніпуляції в ім'я збереження привілеїв посткомуністичної еліти. У деяких демократур, типу азіатських, маніпуляції – всеосяжні і безсоромні. В інших, на кшталт України або Росії, фальсифікація виборів і використання державного насильства проти політичних викликів зазвичай відбуваються із певним прикриттям. Головне – зберегти свою зграю при владі і при цьому

переконати народ і зовнішній світ у тому, що політичний процес, нехай у грубій формі, але відображає сподівання населення» [6].

Саме так і відбувається в Україні. А зміни цього режиму лягають на плечі моєму поколінню.

ЛІТЕРАТУРА

1. Руссо Ж.-Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права / Пер. з фр. Та ком. О. Хома. Київ : Port-Royal, 2001. 349 с. URL: <http://litopys.org.ua/rousseau/rous.htm>

2. Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної. Київ : Дух і літера, 2000. 606 с. URL: <http://aps-m.org/wpcontent/uploads/2017/03/%D0%B3%D0%BE%D0%B1%D0%B1%D1%81.pdf>

3. Роценко О. 60% українців мають заощаджень лише на місяць – опитування.

Економічна правда. 1 квітня 2020. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/04/1/658835/>

4. ООН: Близько 60% українців живуть за межею бідності. Українська правда. 30 березня 2017. URL:

<https://www.pravda.com.ua/news/2017/03/30/7139761/>

5. Висновок доповіді ООН: Надто багато людей залишаються на узбіччі досягнень у сфері людського розвитку. Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй.

30 березня 2017. URL: <https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/presscenter/pressreleases/2017/03/30/too-many-lives-scarcely-touched-by-human-development-progress-un-report-finds/>

6. Франко М., Воскобойников Д. Нашим читателям. Журнал Европейского

Союза. 2005. N 47. URL: https://web.archive.org/web/20070311180840/http://www.delrus.ces.eu.int/em/51/eu47_01.htm

XIII Міжнародна конференція студентів та молодих науковців
«Соціологія та сучасні соціальні трансформації»
(Sociology and Contemporary Social Transformations)

19–20 листопада 2020 року

Місце проведення: проспект Академіка Глушкова, 4-Д, факультет соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

Розклад роботи конференції

19 листопада 2020 року

10:00 – 10:15 – налаштування системи, підключення учасників конференції
10:16 – 11:25 – пленарне засідання
11:26 – 14:00 – робота секцій

Пленарне засідання

10:16 – 11:25

- 10:16 – 11:00 – «Медіаспоживання в епоху коронавірусу»
Доповідач – Білоус Євгеній – к. соц. н., начальник відділу стратегічної аналітики ТОВ «ТРК “Україна”»
- 11:01 – 11:25 – Презентація результатів 7-ї хвили Світового дослідження цінностей
Доповідач – **Дмитро Дмитрук** – к. соц. н., старший науковий співробітник відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій, Інститут економіки та прогнозування НАН України, директор Центру «Соціальний моніторинг»
Доповідач – **Ольга Балакірєва** – к. соц. н., голова відділу моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій Інституту економіки та прогнозування НАН України, голова правління Центру «Соціальний моніторинг», голова правління Українського інституту соціальних досліджень імені Олександра Яременка

20 листопада 2020 року

- 11:00 – 12:00 – продовження роботи секцій
12:01 – 13:30 – круглий стіл «Українське суспільство XXI століття у пошуках оптимального державного ладу»
13:31 – 13:50 – підбиття підсумків

СКЛАД ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ

XIII Міжнародної конференції студентів та молодих науковців «Соціологія та сучасні соціальні трансформації» Sociology and Contemporary Social Transformations 19–20 листопада 2020 року

Голова оргкомітету – Чепак В.В., д. соц. н., професор, декан факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Заступник голови оргкомітету – Цимбал Т.В., к. соц. н., доцент, заступник декана факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Члени оргкомітету:

1. Бацак Н.К., голова Наукового товариства студентів факультету соціології, студент IV курсу факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
2. Безрукова О.А., д. соц. н., доцентка, завідувачка кафедри галузевої соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
3. Братусь Я.С., аспірантка факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
4. Іртюга А.А., членкиня Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка IV курсу факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
5. Кириченко Р.О., аспірант факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
6. Ковальська Є.В., к. соц. н., асистентка кафедри методології та методів соціологічних досліджень факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
7. Козлова О.В., членкиня Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка IV курсу факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
8. Куценко О.Д., д. соц. н., професорка кафедри соціальних структур та соціальних відносин факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
9. Майорова А.С., членкиня Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка IV курсу факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
10. Малес Л.В., д. соц. н., доцентка кафедри теорії та історії соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
11. Мороз Є.О., к. соц. н., голова Ради молодих учених факультету соціології, асистент кафедри теорії та історії соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
12. Орлова О.В., членкиня Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка IV курсу факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
13. Петрик Л.С., член Наукового товариства студентів факультету соціології, студент IV курсу факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

14. Сазонова В.В., аспірантка факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка
15. Сидоров М.В.-С., к. фіз.-мат. н., доцент, завідувач кафедри методології та методів соціологічних досліджень факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
16. Сирота А.О., членкиня Наукового товариства студентів факультету соціології, студентка IV курсу факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
17. Хелашвілі А.В., аспірантка факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
18. Черних Г.А., к. соц. н., технічний секретар оргкомітету, асистент кафедри галузевої соціології факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
19. Шелухін В.А., к. соц. н., асистент кафедри соціальних структур та соціальних відносин факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Вчений секретар організаційного комітету: к. соц. н. Євгенія Мороз

Технічний секретар організаційного комітету: к. соц. н. Геннадій Черних

Відповідальний секретар організаційного комітету: Анастасія Іртюга

Контакти організаційного комітету:

Email: naukove.tovaristvo@gmail.com

Наукове видання

Соціологія та сучасні соціальні трансформації
Матеріали Міжнародної конференції студентів та молодих
науковців
(Київ, 19–20 листопада 2020 року)

Редактори:

к. соц. н. Олена Вілкова
к. соц. н. Євгенія Мороз
к. соц. н. Анна Тащенко
к. соц. н. Людмила Юзва

Адреса редакції, видавця: 03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 8.
Тел. (050) 411-66-51, (044) 22-99-539

Підписано до друку 28.01.2021 р.
Ум. др. арк. 10,52. Формат 60×84/16.
Наклад 100 прим. Папір офсетний. Зам. № 2402/2021
Свідоцтво ДК 5941 від 11.01.2018 р.

Видавництво «Наукова столиця»

ДРУК НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

www.science.org.ua